Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Petra Gavranović

Prehod v samostojnost po končanem rejništvu

Magistrsko delo

Ljubljana, 2018

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Petra Gavranović

Prehod v samostojnost po končanem rejništvu

Magistrsko delo

Študijski program: Socialno delo s starimi ljudmi

Mentor: izr. prof. dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič

Ljubljana, 2018

Iskreno in iz srca se zahvaljujem mentorici, izr. prof. dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič, za vse napotke pri sestavi in pisanju naloge.

Hvala družini za vso podporo in izkušnje, ki so me oblikovale v to, kar sem danes. Hvala tebi Grega, ker si v vseh teh najboljši možni sopotnik.

Posebej hvala Karmen, Mirjam in Jovanu za vse napotke skozi življenje. Hvala vam za vašo ljubezen.

Hvala Evi in Dini, ker sta vedno tu.

Hvala tudi tistim tam zgoraj, ki so vedno ob meni.

Povzetek

Magistrsko delo je teoretična naloga z dvema deloma, skozi katera obdelujem dano temo. Rejništvo označuje pomemben začasni ukrep, ustvarjen z namenom oskrbe otrok, ki zaradi v določenem trenutku ne več primernega okolja v matični družini v slednji ne morejo več bivati. Začasnost rejništva označuje časovno obdobje, v katerem naj bi matična družina uredila razmere do te mere, da bi se lahko otrok vrnil v družino. A ker je takih izidov (pre)malo, je potrebno razmišljati tudi v drugi smeri – smeri prehoda v samostojnost, ko se obdobje rejništva konča. Prav zato v teoretičnem delu naloge opredeljujem pomen same družine za življenje otroka ter pomen le-te pri osamosvajanju, pomen rejništva in rejniške družine, socialnega dela z družino in socialnega dela z mladimi, navsezadnje pa pomen osamosvajanja mladih in njihove socialne ranljivosti.

V drugem delu sem skozi metapogled že opravljenih raziskav izbrala dejavnike, skozi katere se lahko razbere koncept prehoda v samostojnost, ter v njih na podlagi teoretičnih izhodišč poiskala strokovne koncepte socialnega dela. Sogovorniki v raziskavah so bili mladi z izkušnjo rejništva, o prehodu v samostojnost pričujoči dejavniki pa so sodelovanje matične družine, rejniške družine, vloga socialnega dela, stanovanjska problematika, problematika brezposelnosti mladih, izobrazba in zdravje. Rezultati so predstavljeni na način, da je vsak dejavnik iz raziskave predstavljen na podlagi ugotovitev v le-teh.

Ugotovljena dejstva so pokazala veliko ključnih ugotovitev na področju prehoda v samostojnost po končanem rejništvu. Delovati je potrebno skupaj in sicer v smeri doseganja zastavljenih ciljev, pripraviti moramo prostor za edinstvenega otroka, mladega človeka, k samim konceptom socialnega dela pa morebiti lahko dodamo tudi nov koncept pomoči, ki se navezuje na definicijo odraščanja in osamosvajanja mladega človeka. Ravno ti dve ravni (odraščanje in osamosvajanje mladega človeka) potrebujeta še en dogovor o sodelovanju, da se bo s pravilnim delom mladim zagotavljalo prehod v samostojnost.

Summary

The master's thesis is a theoretical task with two parts through which we deal with a given topic. Foster care as an important temporary measure, is created with the intention to take care of childrens who can not live in their families, because the environment in families became no longer suitable for child development. The temporality of foster care is a kind of time period in which biological family should regulate the situation, that the child can come back. But we know that today there are few such outcomes, we have to think in the other direction, which is the direction of transition to autonomy, when foster care ends. Because of that, in the theoretical part of the task, I define the significance of the family itself, for the life of the child, as well as the conjugation, foster care, the foster family, the importance of social work with the family and social work with young people, and the importance of independence of young people and their social vulnerability.

In the second part, through the analysis of the already done researches, we selected the factors through which the concept of transition to autonomy can be understood. In selected factors, on the basis of theoretical starting points, we can find the outlines of social work. Interlocutors in researches were young people with the experience of foster care. Factors that significantly testify to the transition to independence are the cooperation of the biological family, the foster family, the role of social work, apartment problems and the problems of youth unemployment, education, health. I presented the results in a way that I tried to show each factor from each research on the basis of the findings in them.

The facts revealed many important findings in the field of transition to autonomy after the foster care. It is necessary to work together in the direction of attaining set goals, also is necessary to prepare a safe place for a unique child, a young man. To the concepts of social work we can possibly add a new concept of assistance, which is related to the defining of growing up, the independence of the adolescent. Definition of growing up and the independence of the adolescent need another agreement on cooperation, in order to guarantee the transition to independence with the right work.

Vsebina

1. UVOD 1
2. TEORETIČNI DEL 2
2.1. DRUŽINA 2
2.2. SOCIALNO DELO Z DRUŽINO 6
2.2.1. DELOVNI ODNOS 9
2.2.2. IZVIRNI DELOVNI PROJEKT POMOČI 13
2.2.3. SOCIALNO DELO V PROCESU REJNIŠTVA 13
2.3. REJNIŠTVO 17
2.3.1. REJNIŠKA DRUŽINA 17
2.3.2. MATIČNA DRUŽINA V PROCESU REJNIŠTVA 20
2.3.3. OTROK IN DVE DRUŽINI 24
2.3.4. INDIVIDUALNA PROJEKTNA SKUPINA 29
2.3.5. TRAJANJE IN PRENEHANJE REJNIŠTVA 31
2.4. PREHOD V SAMOSTOJNO ŽIVLJENJE 34
2.4.1. MLADI IN MLADOST 34
2.4.2. SAMOSTOJNOST IN NEODVISNOST 36
2.4.3. SOCIALNA RANLJIVOST MLADIH 37
2.4.4. OSAMOSVAJANJE MLADIH 39
2.4.5. VLOGA DRUŽINE PRI PREHODU V SAMOSTOJNOST 40
2.4.6. TEORIJA NAVEZANOSTI 43
2.4.7. TEORIJA NAVEZANOSTI V REJNIŠKI DRUŽINI 44
2.4.8. SOCIALNO DELO IN MLADI 48
3. PROBLEM 52
4. METODOLOGIJA 53
4.1. VRSTA RAZISKAVE IN VIRI PODATKOV 53
4.2. POPULACIJA IN VZORČENJE 53
4.2. ZBIRANJE PODATKOV 55
4.3. OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV 55
5. ANALIZA 55
6. REZULTATI IN RAZPRAVA 58
7. SKLEP 72

8. VIRI IN LITERATURA 74

1. UVOD

V času študija na prvi stopnji sem se prvič srečala s problematiko rejništva, zaradi česar sem se jo takrat odločila raziskati v diplomski nalogi. Že ob zaključku le-te pa sem vedela, da bo to tema pisanja tudi v mojem magistrskem delu. V izkušnjah ob diplomskem delu sem lahko razbrala eno slabost, ki se zdi, da je pomembna v rejniškem sistemu in se je z njo potrebno soočiti, jo urediti. Prišla sem namreč do dveh pomembnih vprašanj in sicer »kaj in kam potem, ko se rejništvo konča«, ter »kako«? Kako pa je vprašanje, ki si ga moramo najprej zastaviti. Kako zagotoviti pozitivni prehod v samostojnost.

Vemo, da je problematika prehoda v samostojnost po končanem rejništvu v naši družbi problem že kar nekaj časa. Problem katerega bom skušala v nalogi predstaviti zajema teoretične in konceptualne zasnove socialnega dela kot znanosti in stroke na visoki kvalificirani ravni, iz katerih se lahko sklepa, da je prehod zagotovljen. Temeljni koncept prakse socialnega dela je zagotoviti v edinstvenem projektu pomoči prehod iz rejniške v matično družino ali pa v samostojno življenje. V to smer moramo biti usmerjeni.

Da lahko o vprašanju »kako« sploh diskutiramo, pa je najprej potrebno pogledati, kam je stroka prišla do danes oziroma kje kot socialno delo stojimo danes v praksi, ko skušamo rešiti omenjeno problematiko. Ravno zaradi tega pa je drugi del naloge posvečen ravno temu pogledu danes, na podlagi ustreznih raziskav in ugotovitev iz le teh namreč lahko vidimo kje smo danes, ter razmišljamo kako in kam.

Izbrana tematika mojega raziskovanja, analiza procesov prehoda iz rejništva v samostojnost, kot jo lahko razberemo iz samega koncepta rejništva in metaanalize raziskav, ki so bile na področju že narejene, morajo prispevati, da bolje spoznamo stanje in dobimo uporabne, medseboj povezane odgovore na vprašanja kako delovati skupno, povezano. Znotraj te povezanosti lahko šele iščemo ustrezne rešitve. V središče lahko tu postavimo stroko socialnega dela, ki na tem področju potrebuje spremembe na ravni države.

Nemalokrat starejši pravijo, da moramo mladi misliti, govoriti in delati samostojno življenje. Trditev seveda drži, a v procesu pomoči, kot je rejništvo, moramo najprej misliti, govoriti ter delati socialno delo, za kar pa potrebujemo zgodbe otrok, mladih z izkušnjo rejništva, v katerih lahko najdemo razvidnost konceptov tako socialnega dela kot tudi samega prehoda.

2. TEORETIČNI DEL

2.1. DRUŽINA

Družina je ena izmed najpomembnejših reči v življenju vsakega človeka. S svojo prisotnostjo naj bi človeku nudila varnost in podporo ter omogočala zdrav razvoj. Ker me v magisterski nalogi zanimajo strokovni koncepti socialnega dela z družino, je potrebno, da za celotno razumevanje procesa zapišemo tudi definicijo družine, saj je njena vloga nepogrešljiva. A kaj družina sploh je?

Po mnenju strokovnjakov na sledeče vprašanje enega, edinega in enoznačnega odgovora ne moremo podati. Iz tega lahko sklepam, da gre za zelo širok pojem katerega pomen je zelo obsežen. Strokovnjaki, ki raziskujejo in proučujejo družine, si nenehno zastavljajo vprašanja, kaj družina sploh je in ali kaj takega, kot je družina, sploh obstaja (Mešl, 2008, str.76). Ob raziskovanju literature o družini sem naletela na vprašanje, ki je takoj vzbudilo moje zanimanje: V kolikor družina ne obstaja, ali potem ne obstaja tudi socialno delo z družino? (Mešl, 2008, str.76). Ob tem sem pomislila, da družina ne glede na definicije vedno obstaja, a v različnih oblikah, pomenih. Vsakdo ima namreč svojo predstavo o družini, ki izhaja iz njegove lastne izkušnje o doživljanju družine. Definicija družine je torej izredno pomembna tudi za samo socialno delo, jo potrebujemo, da lahko iščemo odgovor na zastavljeno vprašanje o obstoju socialnega dela z družino v primeru odsotnosti družine. Definicija družine mora torej v socialnem delu z družino biti zastavljena, da se lahko poslanstvo socialnega dela pravilno umesti v procesih pomoči.

Glede definicije družine enako meni tudi Čačinovič Vogrinčič saj je potrebno definicijo družine oziroma samo družino razumeti kot pomemben koncept socialnega dela. Socialno delo namreč obstaja od začetka, ko je pričelo delati z družino (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 111). Izpeljali bi lahko torej tezo, da družina v nekem smislu definira socialno delo. A ne definira le socialnega dela; navsezadnje lahko razmišljamo tudi o tem, da družina definira vsakega člana znotraj nje.

Raziskovalci družine torej menijo, da je ni mogoče oblikovati kot eno samo definicijo. Enako meni tudi Švab (Švab, 2001 v Mešl, 2008, str. 78), ki pravi, da se za definiranje družine potrebuje znanje o pluralnosti družinskih oblik.

Znanje, zavedanje o pluralnosti družinskih oblik je torej izredno pomembno, ko skušamo ustvariti in razumeti pomen družine. Tudi Keržan kot Švab meni, da je težko podati definicijo družine, saj družinskega življenja ne moremo opazovati kot nekakšne statične oblike. Socialno delo definicije družine v bistvu ne potrebuje, temveč potrebuje razumevanje pluralnosti družinskih oblik. Družino in družinsko življenje si lahko vsak uredi po svoje. Ljudje vse bolj prehajajo iz ene družinske oblike v drugo. Socialno delo pa se zaradi tega usmerja v družino kot tako in skupaj z njo išče lastnosti družinskega življenja ter pomen le-tega (Keržan, 2008, str. 23).

Wise (Wise, 2005, str. 60 v Mešl, 2008, str. 93) navaja, da socialno delo z družino za razumevanje družine potrebuje nekakšne vzorce družinskosti z oblikami in strukturami, ki jih le-ta vključuje. Te so naslednje:

- družine so medgeneracijske;
- trajajo daljše obdobje kot druge družbene skupine;
- imajo biološke, pravne, zakonske odnose med člani ter
- biološki in pravni vidik družine jih povezuje s širšo sorodstveno mrežo.

K tej navedbi lahko dodamo tudi razmišljanje Končine, ki družino razume kot neke vrste institucijo, znotraj katere se člani obnašajo glede na spol, vzgojo in način socializacije (Končina Peternel 1998, str. 13). Podobno naravnanost v smeri definicije družine najdemo tudi v zakoniku o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, ki družino opredeljuje kot nekakšno skupnost otrok in staršev (Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, 2018).

Družina je lahko tudi nekakšna organizacijska celota, ki ima definirane meje. Življenje znotraj nje deluje po hierarhiji, vzorcih, odnosih. V njej poteka interakcija med člani znotraj različnih podsistemov, kot npr. starševski, sorojenski (Tomori, 1994, str. 5). Razmišljanje o hierarhiji, vzorcih in odnosih v družini se mi je na prvi pogled zdelo kot nekakšna slika stroge oblike družine. A vseeno menim, da družina potrebuje hierarhijo, sistem dela in meje, kajti v kolikor se le-te zamajejo ali celo podrejo, prične družina izgubljati na svojem pravem pomenu in lahko postane družina s težavami.

Kot že prej omenjeno ima vsak posameznik svojo predstavo, lahko tudi definicijo družine. Poleg izkušnje, ki jo imamo z lastno družino, pa lahko na naša mnenja v veliki meri resnično vplivajo pluralnosti družinskih oblik. Vemo namreč, da je družina od preteklosti pa vse do danes že velikokrat spremenila svojo definicijo in obliko. V današnjih časih poznamo več vrst in oblik družine, kot jih je bilo v preteklosti. Nekaj podobnega meni tudi Wise (Wise, 2005 v Mešl,

2008, str. 92), ki zapisuje, da zaznavanje in razumevanje družine zaradi različnih oblik gospodinjstev še vedno ostaja vprašanje, ki nima enega, edinega in enoznačnega odgovora. Imamo namreč kar nekaj primerov družin, ki ne dosegajo številnih že podanih definicij. Ti primeri so lahko rejniške družine, življenje otroka s sorodniki širše družine, istospolni pari z otroki, družinski člani, ki delajo v drugi državi, prehajanje otrok od enega starša k drugemu zaradi ločitve in skupnega skrbništva idr. Vse omenjene oblike družine so oblike znotraj katerih socialno delo deluje s procesi pomoči.

Definicija oziroma iskanje pravilne definicije torej ne poda enega, edinega in enoznačnega odgovora. Ob prebiranju literature o družini sem našla veliko definicij, prav tako veliko različnih mnenj o družini nasploh. Mnenja so torej deljena, a vseeno si lahko vsakdo predstavlja družino kot nekakšno okolje ali skupnost, ki biva. Prav zato je morda za sam koncept socialnega dela z družino v primeru osamosvajanja po rejništvu, torej v primeru moje naloge, pomembneje, da se bolj kot na samo definicijo družine osredotočimo na pomen družine, ki ga ima za kakovostno življenje in razvoj otroka. V nadaljevanju naloge tako navajam nekaj »definicij« družine, iz katerih je razviden njen pomen.

Musek družino opisuje kot svet, življenje, v katerem se posameznik razvija in ustvarja svojo osebnost na treh ravneh: kulturni, socialni ter biološki ravni. Družinsko življenje in ljubezen v le-tem pa sta tisto, kar osmišlja otrokov svet, kar otroka v bistvu določa (Musek, 1995, str. 20). Musek trdi tudi, da je vloga matične družine nenadomestljiva. Zaradi tega lahko razmišljamo, da je družina nujna za človekov obstoj, navsezadnje tudi za obstoj same družbe. Značilnost družine oziroma njen pomen je nekakšna odskočna deska za napredovanje posameznika. Glede na to lahko sklepamo, da nekdo, ki je brez družine torej težko napreduje (Musek, 1995, str. 178). Družino lahko označimo tudi kot temelj življenja, prostor, v katerem lahko najdemo globoka čustva, povezave, vezi, pripadnost. Posameznik se v družini uči, kako se obnašati, kako čustvovati, delovati, reševati spore. Skozi odnose v družini pa spoznava sebe, svojo osebnost in značaj (Gostečnik, 1999, str. 185).

Nanašajoč se na Čačinovič Vogrinčič (1998, str. 23) pa lahko družino razumemo tudi kot skupino, prvi socialni stik ali sistem, v katerem otrok živi s svojimi potrebami ter željami. Družina ima torej res pomembne značilnosti, s katerimi vpliva na razvoj otrokove osebnosti. Poslanstvo družine izvajajo starši, le-to pa določa njihovo pomembno in odgovorno vlogo. Starše se lahko razume tudi kot »pomembni drugi«, saj vemo, da si jih otrok ne more izbrati sam. Ravno zaradi te pomembnosti in odgovornosti, ki v družini pripada staršem, pa je

pomembno kako ter na kakšen način določajo in ustvarjajo svet, v katerem se otrok uči in katerega z življenjem v njej ponotranji.

Za otroke najbolj pomembno lastnost družine po mojem mnenju zapiše Lukas (1993, str. 190), ki družino razume kot neke vrste varnost. Nujno se je zavedati, da je družina varnost, vse dokler je nedotaknjena. Družinsko varnost se lahko dotakne na različne načine, rušijo in tudi zrušijo jo lahko celo družinski člani. Ko je varnost v družini porušena oziroma ko ne obstaja več v celostni, primerni obliki, postane okolje ali kraj, ki lahko ne predstavlja več primernega okolja za otrokov zdrav in normalen razvoj. O tem razmišlja tudi Tomori (Tomori, 1994, str. 5), ki meni, da lahko družina postane kraj, v katerem lahko otrok doživi svoja največja razočaranja in največjo srečo. Za nekoga je tako lahko družina vir sreče in moči, za drugega pa okolje, ki ga vsakodnevno rani. Družina nam torej lahko da najlepša darila, hkrati pa tudi najhujše, boleče izgube.

Ker naloga predstavlja prehod otroka v samostojno življenje po končanem rejništvu, je morda smiselno, da k definiciji družine dodam značilnosti zdrave družine po Skynnerju (Skynner, 1995 v Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 48), kajti ta zajema spoštljivo in varno okolje za otroka. Značilnosti so:

- temeljna in pozitivna prijateljska naravnanost;
- čustvena neodvisnost med člani družine, kar pomeni, da so med seboj povezani in hkrati tudi samostojni;
- ni pasivnosti v odnosih, zaradi česar so tudi prehodi med povezanostjo in samostojnostjo olajšani;
- starša sta med seboj enakopravna, odločata se sama, posvetujeta se tudi z otroci;
- vse to povzroča sproščeno, svobodno in spoštljivo komunikacijo;
- prepovedana, nesprejemljiva čustva ne obstajajo, kar povzroča veselje in dobro voljo;
- člani družine so sposobni sprejemati svoja čustva in jih zaradi tega ne projicirajo na druge;
- zaradi močne čustvene opore so sposobni (različnih) sprememb, ki jih druge družine verjetno niso

Ob zapisanih značilnosti zdrave družine se mi je porodilo vprašanje, ali morda že ena okrnjena značilnost pomeni, da v družini nekaj ne deluje prav. Sama menim, da značilnosti potrebujejo ena drugo – so kot nekakšni koraki, ki se morajo ali dogajati eden za drugim ali pa istočasno,

da značilnosti lahko sploh obstajajo in tudi trajajo. Kot socialni delavci bi morali s svojimi koncepti dela dosegati takšne značilnosti tako v matični kot tudi v rejniški družini.

Ne glede na obliko, varnost in življenje v družini pa je potrebno poznati večno dejstvo, da svojo družino v sebi nosi vsak. Vsak ima v sebi družino v obliki sporočil, vzorcev, ki jih je v njej prejemal. Je torej nekaj, kar je del nas tudi, če v njej ne živimo več. Družina nas oblikuje, po njej se v bistvu izoblikujemo v osebe (Tomori, 1994, str. 12).

Ravno zaradi tega je pomembno, da družina definira vsakega člana posebej. To navsezadnje potrebuje tudi samo socialno delo, definicijo posameznika znotraj določenega okolja, v kolikor mu želi pomagati v procesu pomoči ter ga tudi razumeti. Posameznik, v tem primeru otrok, torej v sebi nosi svojo družino, kar pomeni, da je »oblikovan« glede na negativno izkušnjo, ki jo je tu doživel.

2.2. SOCIALNO DELO Z DRUŽINO

Socialno delo z družino že od nekdaj velja za pomemben del socialnega dela. Pomoč družini se je v bistvu začela kot socialno delo. Če razmišljam še globlje, lahko zapišemo, da je prav socialno delo z družino ustvarilo pomemben doprinos k razvijanju znanja o družini in nasploh pomoči družinam, ki so v stiski. Socialno delo je kot razvijajoča se stroka potrebovalo znanje o tem, kako družina sploh deluje in kako se le-tej in njenim članom lahko pomaga, ko je potrebno pomagati. Delo z družino je tako vedno bilo naloga socialnega dela (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 111). Wood in Geismar (Wood in Geismar, 1989, str. 1 v Mešl, 2008, str. 95) trdita, da socialno delo svoje začetke in navsezadnje svoje delo dolguje ravno družini z več problemi. To pa zato, ker socialno delo že od nekdaj in tudi še danes išče odgovore na vprašanja družin, ki potrebujejo pomoč.

Doktrina socialnega dela se je razvijala skozi leta. Na Fakulteti za socialno delo se je že v 80. letih začela razvijati doktrina socialnega dela in uporaba psiholoških znanj v družini, v procesih podpore pomoči. V začetku 90. let se je prvič pričelo izobraževanje za družinske terapevte različnih šol in konceptov, ki so nujno potrebna znanja za socialno delo z družino. Socialno delo z družino je nujno, visoko kvalificirano delo, a ni družinska terapija. Razumemo ga lahko kot delovni odnos v katerem se oblikujejo edinstveni delovni projekti pomoči in sodelovanja (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 111–112). Socialno delo kot stroka je torej pomembno, da odgovori na posebnosti in drugačnosti, ter tako doseže rešitve in nove možnosti tam, kjer jih običajno ni mogoče najti (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 22).

Ob raziskovanju socialnega dela z družino sem našla vprašanje, ki si ga je zastavljala Katja Vodopivec. Spraševala se je, ali imamo res potrebno znanje za socialnodelovno ravnanje, ko skušamo sodelovati z družinami v procesih pomoči ter pravilne metode in tehnike, s katerimi lahko dosegamo prispevek, ki ga potrebuje socialno delo. Pod vprašaj je postavila tudi ustreznost jezika socialnega dela in sicer ali ta pravilno označuje načine dela, na katere se je moč opreti (Vodopivec, 1959 v Čačinovič Vogrinčič, 2008, str. 111). Na zastavljena vprašanja najdemo prav tam pritrdilen odgovor – stroki socialnega dela je uspelo razviti dva socialnodelovna koncepta, s katerima lahko socialni delavci in delavke strokovno opravljajo svoje delo. To sta koncept delovnega odnosa in koncept izvirnega delovnega načrta pomoči. (ibid.)

Mešl (2008, str. 104–105) zapisuje, da se je skozi leta raziskovalo in oblikovalo znanje, ki je prav tako omogočilo potrebne premike, in sicer od imenovanja problemov kot t. i patologije posameznika k možnim rešitvam na podlagi znanj in poznavanj, ki jih ima družba. Pridobljeno znanje je pripomoglo k oblikovanju koncepta socialnega dela z družino, kot ga imamo danes. Pomoč družini danes lahko razumemo kot obliko partnerskega odnosa, znotraj katerega vsi delajo za želene rezultate.

Kot je socialno delo skozi leta razvijanja iskalo nekakšne prave usmeritve in definicije v svojem delu, je lastno definicijo in umestitev potrebovalo tudi samo. Za popolno razumevanje socialnega dela z družino se lahko obrnemo na definicijo Čačinovič Vogrinčič Gabi, ki poslanstvo socialnega dela z družino navaja kot pomoč, podporo in oporo družini pri reševanju zahtevnih psihosocialnih problemov. Iz tega sledi, da je za zagotavljanje instrumentalne definicije problemov in soustvarjanje rešitev nujna vzpostavitev delovnega odnosa. Sodelovanje vseh je ključno, da lahko mobiliziramo moč družine. Ravno zaradi sodelovanja pa lahko socialno delo z družino razumemo tudi kot izviren projekt sodelovanja, ki nastane pri dogovarjanju in skupnem iskanju rešitev. Udeležba v problemu torej zahteva prisotnost tudi v sami rešitvi (Mešl, 2008, str. 108).

Socialno delo z družino moramo razumeti kot zelo pomemben del socialnega dela. Urejanje težav, s katerimi se srečuje socialno delo v svojem delovanju, zahteva udeleženost in sodelovanje uporabnikov. Socialno delo v procesu pomoči družini le-to potrebuje kot vir podpore in krepitve moči. Včasih pa mora socialno delo pomagati tudi preko ukrepanja na način, da se poskrbi za ogroženega v družini. To je lahko družinski član ali pa celotna družina. Poznane pa so tudi situacije, ko je družina sama v vlogi uporabnika, tj. da potrebuje spremembe,

ki pa jih brez pomoči ne more doseči. Socialno delo z družino in pomoč družini v bistvu temeljita na raziskovanju in ustvarjanju ter doseganju dobrih izidov (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 112). To lahko interpretiram na način, da je v središču delo z družino in hkrati delo s posameznikom. V procesu pomoči moramo torej družino obravnavati kot celoto in istočasno z njenimi člani delati kot s posamezniki. Išče in ustvarja se namreč pogoje za življenje posameznika v družini ali pa izven nje. Srž dela je torej v tem, da se družina ohrani ali pa razide. Lussi pa (1991 v Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 112) cilj socialnega dela v pomoči družini opredeli kot oskrbo družine na način, da ji omogočimo vse kar potrebuje.

Do sedaj zapisano nam predstavlja, kako pomembno je socialno delo z družino in kakšna je njegova definicija. A če bi jo želeli povzeti z eno samo besedo, bi bila to lahko beseda pomoč. Zato je pomembno, da so predstavljeni tudi koncepti pomoči, po katerih delo oziroma proces sploh poteka. Avtorica Helen Matter (1999 v Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 112) denimo o konceptih pomoči meni, da najprej nastanejo v glavah pomočnikov in so lahko popolnoma nekoristni in neuporabni, v kolikor ne pridejo do uporabnika. Nadalje Čačinovič Vogrinčič (2006, str. 14) kot dva pomembna teoretična koncepta za prakso pomoči v socialnem delu izpostavlja etiko participacije (Lynn Hhoffman, 1994) ter perspektivo moči (Saleeby, 1997). Same koncepte pomoči oziroma njihov razvoj skozi zgodovino pa je opredelil avtor O'Hanlon (1995 v Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 14–15). Razvijali so se v štirih valovih, in sicer:

- psihoterapija, ki temelji na patologiji;
- problem in reševanje problema;
- rešitve in iskanje rešitev ter
- neke vrste postmodernizem, ki zajema upoštevanje in partnerstvo.

Prav tam lahko zasledimo, da je četrti val, ki naj bi zajemal upoštevanje in partnerstvo, Čačinovič Vogrinčič opredelila ravno s perspektivo moči in etiko udeleženosti (ibid).

Koncepti pomoči so pomembni in jih potrebujemo, da se lahko umestimo v notranjost družine, v kateri moramo povezovati in ustvarjati odnose ter pogoje. Potrebno je torej delo, da proces pomoči lahko steče (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 59). Čačinovič Vogrinčič koncept pomoči v socialnem delu označuje kot ustvarjanje ali soustvarjanje potrebnih rešitev. Za takšno ustvarjanje oz. soustvarjanje pa je potreben socialnodelovni pogovor. V socialnem delu moramo imeti znanje, da odpremo in pripravimo za socialnodelovni pogovor, ki je v procesu pomoči zelo pomemben. S socialnodelovnim pogovorom v bistvu vzpostavimo delovni odnos,

ki vsebuje jezik socialnega dela, omogoča instrumentalno definicijo problemov in ustvarjanje ter iskanje rešitev (Mešl, 2008, str. 126).

Socialnodelovni pogovor je torej v procesu pomoči uporabniku zelo pomemben. Delo socialnega delavca in uporabnika bi lahko na neki točki označili za pogovor, saj večina celotnega dela namreč izhaja prav iz pogovora. Ravno zaradi tega je pomembno, da je ta zastavljen pravilno in da je usmerjen v pravo smer. S pravilno zastavljenim pogovorom se namreč uporabnik lažje odpre in ubesedi svoje misli, potrebe in odločitve. Menim, da do večine težav prihaja ravno zaradi nezmožnosti pogovarjanja in poslušanja – ljudje nemalokrat poslušajo zgolj zato, da odgovarjajo, v resnici pa se v bistvu ne slišijo. Socialnodelovni pogovor je v konceptu pomoči pomemben, ker z njim na nek način ustvarjamo varno okolje, ki ga posameznik oz. uporabnik v stiski potrebuje.

2.2.1. DELOVNI ODNOS

Delovni odnos je odnos, ki ga vzpostavita uporabnik in socialni delavec. Je prva pomembna naloga v procesu pomoči. Potreben je, ker izraža oporo, ki jo socialni delavec potrebuje, da vzpostavi pogovor ter delo in da ustvari potrebne in dobre izide. Uporabniki in socialni delavci so v delovnem odnosu označeni kot sodelavci skupnega projekta, ki zahteva soustvarjanje rešitev. In ravno soustvarjanje rešitev se dojema kot izviren delovni projekt pomoči (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 17). Koncept delovnega odnosa in izvirnega projekta pomoči je razvila profesorica Gabi Čačinovič Vogrinčič. Po njenem mnenju ga lahko umestimo v postmoderne in socialno-konstruktivistične koncepte pomoči. Čačinovič Vogrinčič trdi, da je le-ta v socialnem delu izredno pomembna naloga, saj je pomoči potreben uporabnik hkrati vključen kot soustvarjalec rešitev (Mešl, 2008, str. 126). Mešl pa denimo delovni odnos opredeljuje kot nekaj, kar je moč razumeti tudi kot t. i. socialnodelovno povezovalno jedro drugih konceptov (Mešl, 2008, str. 127).

V delovnem odnosu delamo na dveh zelo pomembnih ravneh. Prva je stabilizacija za možnost instrumentalne definicije problema in soustvarjanje, doseganje dobrih rešitev – v bistvu moramo vzpostaviti izviren delovni projekt pomoči. Druga raven pa se nanaša na raziskovanje, samoraziskovanje in soraziskovanje družine skupaj z njo, kar pomeni, da sodelujejo vsi, ki so pristojni v procesu pomoči. Druga raven je bistvo socialnega dela v edinstvenem projektu pomoči (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 112). Delovni odnos kot tak pa vključuje tri pomembne elemente in sicer dogovor o sodelovanju, instrumentalno definicija problema in soustvarjanje rešitev ter osebno vodenje. K omenjenim elementom je Čačinovič Vogrinčič dodala še štiri

druge, kajti sama trdi, da je prvotno opredelitev delovnega odnosa težko ohranjati in vzdrževati, če v praksi ne uporabimo še štirih drugih, pomembnih konceptov. Da je torej koncept delovnega odnosa pravilno zastavljen, mora vsebovati tudi perspektivo moči, etiko udeleženosti, znanje za ravnanje ter ravnanje s sedanjostjo oziroma koncept soprisotnosti (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 18).

Dogovor o sodelovanju je začetni ritual, ki se prične z jasno izrečenim in dorečenim dogovorom o sodelovanju. To je pomemben prvi korak, v kolikor želimo vzpostaviti delovni odnos (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 18). Dogovor o sodelovanju ima dva pomembna elementa in sicer uporabnik mora pristati na sodelovanje v tem trenutku, torej tu in zdaj s količino časa, ki je na voljo in potrebno se je dogovoriti o delovnem odnosu oziroma o tem, kako in na kakšen način bomo delali. Gre za pomemben korak v procesu pomoči, saj vsebuje koncept udeleženosti v definiciji problema in soustvarjanju rešitev (ibid.).

Instrumentalna definicija problema je po mnenju Čačinovič Vogrinčič poleg soustvarjanja rešitev temelj delovnega odnosa (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 18). Lussi (1990, str. 89–90) instrumentalno definicijo problema prikazuje kot instrument za ravnanje. Pomembno bistvo instrumentalne definicije problema je povezati vse člane, ki so pomembni in potrebni za reševanje problema, katerega rešujemo na način, da smo usmerjeni v celotno, skupno iskanje rešitev. Tu gre za posameznikovo avtentično sprejemanje definicije problema, s čimer postane udeležen v rešitvi. Ravno zaradi udeležbe v rešitvi pa potrebujemo instrumentalno definicijo problema.

Perspektiva moči v sodobnem socialnem delu velja za pomemben koncept v procesu pomoči. Premik k usmerjenosti na perspektivo moči pomeni, da delo socialnega delavca temelji na vključevanju uporabnika. Uporabniku pomagamo odkrivati, raziskati in uporabiti njegovo moč in vire, ki jih ima na razpolago, da lahko doseže svoje cilje in sanje (Saleebey, 1997, str. 3). Saleebey (1997, str. 4) ravnanje iz perspektive moči prikazuje tudi kot osebno odločitev vsakega socialnega delavca, saj mora socialni delavec mobilizirati moč uporabnika ter njegova znanja in izkušnje, da doseže svoje cilje. Čeprav omenjeno nemara deluje enostavno, gre v bistvu za izredno zahtevno, trdo in odgovorno delo.

Odločitev za delo za ravnanje s perspektivo moči torej pomeni, da poskušamo povečati socialno moč uporabnika, družine ter individualno oziroma družinsko komponento za premagovanje težav. Odkrivati in uporabiti moramo tudi uporabnikove in družinske vire moči, tj. da na eni strani delujemo v institucijah in socialnih mrežah, na drugi strani pa v vzpostavljenem odnosu

iščemo to, kar uporabniki zmorejo. Pravilno delovanje s perspektive moči pomeni ohranjanje posameznikovega spoštovanja in dostojanstva (Čačinovič Vogrinčič, 2008, str. 57). Perspektiva moči je po mojem mišljenju izredno pomembna ne samo za skupno delovanje, temveč ker v njej lahko prepoznamo dolgoročni pomen delovanja na tak način. Z udeležbo uporabnika v rešitvi mu istočasno lahko pomembno pomagamo pri zavedanju, da je sam odgovoren za svoje življenje, da mora sodelovati v njem tudi, ko stvari niso enostavne. S skupnim iskanjem in ustvarjanjem rešitev se z uporabnikom povezujemo in ga tudi učimo za prihodnost, kar je pomembno v primerih prehodov v samostojno življenje mladostnika po končanem rejništvu. S takim delovanjem zagotovo istočasno krepimo tudi uporabnikovo moč.

Etika udeleženosti je usmerjena k nekakšnem objektivnem opazovanju, tj. da socialni delavec sodeluje v odnosu, v katerem nihče nima zadnje besede in je tudi ne potrebuje. Gre v bistvu za pogovor, ki se nadaljuje in traja. Ali kot zapiše Hoffman, »kot nova osrednja vrednota socialne misli in akcije se postavlja etika udeleženosti in ne več iskanje vzroka ali resnice« (Hoffman, 1994, str. 22 v Čačinovič Vogrinčič, 2002, str. 93). Strokovnjak, torej socialni delavec, na tej stopnji opusti moč, ki mu ne pripada in postane udeležen kot sogovornik oz. soustvarjalec (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 20). Mešl pa tu opozori, da to ne napeljuje na izgubo primarne vloge socialnega delavca, temveč na soodgovornost za interpretacije znotraj pogovora ter vzdrževanje delovnega odnosa. Na ta način gre tudi za drugačno odgovornost, saj socialni delavec tako postane eden izmed udeležencev zgodbe, udeležencev v problemu. Zgodbo oz. problem je potrebno raziskovati, da lahko hkrati ustvarjamo novo (Mešl, 2008, str. 84).

Socialni delavec ima na tej točki torej nekako dvojno vlogo. Kot udeleženec v zgodbi sodeluje tudi v problemu oziroma v iskanju rešitev, hkrati pa mora zgodbo raziskovati tudi na način, da lahko s svojim delom in z udeleženostjo vseh ostalih ustvarja novo zgodbo oziroma rešitve. Novo zgodbo tu razumemo kot pojav, ko so težave v družini že skoraj rešene in vsak posameznik posebej in družina kot celota pričnejo delovati drugače in celo živeti na drugačen način. Nova zgodba je tu pojmovana kot del želenega izida.

Znanje za ravnanje pomeni, da zna socialni delavec vzpostaviti in tudi vzdrževati delovni odnos in sam kontekst socialno-delavskega razgovora in da zna ustrezna strokovna znanja podati uporabnikom v procesu soustvarjanja ter jih prevede v osebni jezik in zopet nazaj v jezik stroke (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 21). Gre torej za socialnodelovni način ravnanja s strokovnim znanjem, ki ga uporabljamo. Znanje za ravnanje v bistvu daje socialnemu delavcu možnost, da svoje strokovno znanje uporabi in ga podeli z uporabnikom. Pri tem uporabi več

različnih strokovnih znanj, kot so sociološka, pravna, psihološka, antropološka in druga znanja kot dober dodatek oziroma prispevek k procesu pomoči za doseganje dobrih izidov (Čačinovič Vogrinčič, 2008, str. 131).

Ravnanje s sedanjostjo pa vzpostavljen delovni odnos postavlja v sedanjost. Sedanjost moramo razumeti kot čas, v katerem smo v delovnem odnosu z uporabniki. V socialnodelovnih pogovorih je varovanje časa potrebno, da se omogoči razvoj pogovora in da ga zaključimo tako, da ga lahko nadaljujemo. Gre za nekakšno potovanje v preteklost in nazaj in nato v prihodnost in zopet nazaj (Čačinovič Vogrinčič, 2008, str. 130). Pri delu se torej nenehno vračamo nazaj. Nazaj moramo tu razumeti kot v sedanjost, saj vse namreč poteka tu in zdaj. Preteklost in prihodnost potrebujemo, da lahko razumemo in delujemo, delujemo pa lahko samo iz trenutka, v katerem se nahajamo. Ker socialni delavec pri svojem delu potrebuje preteklost in sedanjost za drugačno, boljšo in kakovostno prihodnost uporabnika, menim, da bi na tak način morali razmišljati tudi mi, bodoči socialni delavci.

Preteklost je ponudila pomembne zametke za razvoj pomoči družini, ki se udejanja danes v sedanjosti. Ker pa je socialno delo in proces pomoči nekaj, kar je vedno prisotno in nenehno traja, je prav in potrebno, da tudi sama pogledam v prihodnost. Tu lahko omenim proces poti v samostojno življenje po zahtevnem, kompleksnem procesu, kot je rejništvo. Pot v samostojnost lahko že pri razumevanju preteklosti, sedanjosti in prihodnosti v socialnem delu razumemo kot izredno pomemben korak v življenju vsakega mladostnika. Ker po predvidevanjih socialno delo pričakuje zagotovljen prehod, moramo pogledati v preteklost osebe – v življenje posameznika v matični družini, v sedanjost, da vidimo trenutni položaj in skupaj skozi ta dva časovna okvirja zastaviti korake, da bo časovni okvir prihodnosti (morebitni prehod v samostojnost) lahko uspešen. Tu je izredno pomemben tudi koncept usmerjenosti socialnega dela na posameznika, kajti na ta način lahko vidimo in spoznamo stanje, v katerem se nahaja človek. Otrok oz. mladi človek mora biti tudi v samem procesu rejništva najpomembnejši. Njegovo zgodbo potrebujemo, da vidimo, razumemo in delamo. Ravno zaradi tega je metaanaliza opravljenih raziskav, ki jo bom predstavila v nalogi, ključna za ustvarjanje slike o trenutnem stanju socialnega dela v procesu prehoda v samostojnost. Pogled v preteklost je torej nujen, da se lahko uskladimo v sedanjosti in premislimo za prihodnost. To je način, preko katerega mora delovati socialno delo, saj nam to omogoča razvijanje novih konceptov in pogledov, ki nam omogočajo stremljenje k ustvarjanju rešitev.

2.2.2. IZVIRNI DELOVNI PROJEKT POMOČI

Izvirni delovni projekt pomoči je dopolnitev koncepta delovnega odnosa. Čačinovič Vogrinčič navaja, da v delovnem odnosu vsi skupaj soustvarjajo izvirni delovni projekt pomoči. Rešitve in cilje, ki smo si jih zastavili, je namreč potrebno prenesti v delovanje, akcijo oziroma v konkretne korake, s katerimi lahko pridemo do želenih odgovorov (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 21–22). Da je vsak delovni projekt pomoči izviren, je posledica različnosti družin. Vsaka družina je namreč drugačna, vsaka nosi svojo zgodbo in svoje težave. Za vsako družino moramo zastaviti nov, drugačen način dela in z njo delamo od začetka ter ustvarjamo novo zgodbo. Izvirnost torej pomeni, da se vsi projekti vedno znova oblikujejo na novo za vsakega uporabnika in družino. Vsak projekt je drugačen, ustvarjen po meri situacije, v kateri se znajdeta uporabnik in družina. Projekti pomoči so ustvarjeni skupaj z njimi in zanje, po potrebah in zmožnostih glede na situacijo (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 22). Projekti pa niso le izvirni, temveč tudi delavni – na projektu pomoči je potrebno delo in sodelovanje na vseh ciljih, ki smo si jih zastavili v delovnem odnosu. Delovni projekti z vsakdanjim jezikom in vsakdanjim življenjem torej dajejo neko konkretnost spremembam in nalogam, ki so bile zastavljene, da jih bomo dosegli ter izpolnili (ibid).

Kot že omenjeno, se socialno delo odziva in deluje tam, kjer v neki poznanosti in običajnosti ni mogoče najti rešitve. Pomembno je torej, da uporabniki in družina soustvarijo projekte in skupaj stopijo na pot iskanja rešitev. Pri doseganju želenih ciljev in rešitev je pomembna tudi sama izvirnost zastavljenega projekta. Menim, da z zavedanjem izvirnosti uporabnika in družine lahko ohranjamo tako pomembno spoštovanje in dostojanstvo v procesu pomoči.

2.2.3. SOCIALNO DELO V PROCESU REJNIŠTVA

Miloševič (1990 v Rakar in drugi, 2010, str. 66) je zapisala, da se je v konceptih socialnega dela glede rejništva predolgo zanemarjalo vprašanje procesa v socialnem delu. Že v 80-ih letih je bilo namreč jasno, da je v socialnem delu potrebno razviti nova znanja za delovanje na področju rejništva. Tu je potrebno omeniti tudi sistemskega socialnega delavca Petra Lussia, ki meni, da je osnovna naloga socialnega dela reševanje socialnih problemov. Po njegovem mnenju mora socialni delavec povezati hkrati vse sodelujoče v sistem reševanja problemov. Pomemben premik, ki se je zgodil v sistemskem socialnem delu, je premik od tradicionalnega pojma stranka k pojmu udeleženi v problemu (Sitar Surić, 2014, str. 111).

Pomembna avtorja, ki sta tudi prispevala k postmoderni teoriji in konceptom socialnega dela, sta Parton in O'Byrne, ki sta pisala o konstruktivnem socialnem delu, pri čemer sta izhajala iz konstrukcionizma in pripovedovalnega pristopa. S številnimi študijami sta uspela pokazati, da pri socialnem delu ni najbolj pomembna tehnika, po kateri socialni delavec dela, temveč je pomembnejša kakovost in vrednost uporabnikove izkušnje. S tem sta v bistvu želela opredeliti odnos, ki ga socialni delavec vzpostavlja z uporabnikom. Na ta način se ustvari dialog, da lahko nastajajo rešitve (Sitar Surić, 2014, str. 111). Sodobno socialno delo je torej oblikovano z novimi koncepti in tudi z novim jezikom. Pomembna ureditev je, da strokovnjak opusti svoj položaj moči in vsevednosti ter da se uporabniku pridruži na tak način, da postane sodelavec oz. soudeleženec v problemu in rešitvi (ibid.)

Omenjena dejstva so pomembna, v kolikor želimo razumeti socialno delo v procesu rejništva. Potrebno se je zavedati, da se je tudi rejništvo skozi zgodovino ves čas spreminjalo in razvijalo. Potreben je bil namreč čas, da je bilo mogoče preveriti, kaj v praksi deluje in kaj ne, kaj je potrebno nadgraditi, kaj morda tudi umakniti ipd. Že zamenjava izraza stranka z izrazom udeleženi v problemu nakazuje, da je socialno delo v procesu rejništva uspelo razviti pomembne koncepte dela. Iz tega je razvidno, da se nenehno ohranja spoštovanje in dostojanstvo človeka, ne glede na njegove težave ali situacije, v katerih se je znašel. Na ta način se človeku še vedno ponudi možnost, da lahko spremeni in uredi svoje življenje na spoštljiv način, kar uporabniku omogoča, da se tekom celotnega procesa bolje počuti.

Socialni delavec pa v bistvu mora celotno družino sprejemati takšno, kot je. Kot strokovnjak ne sme imeti prepričanj o tem, kakšna bi družina morala biti, temveč mora vedno izhajati iz tega, kako se vidi, kako je razvidna. Prav iz razvidnosti družine moramo izhajati, da dosegamo spremembe in rešitve. V konceptu razvidnosti je izredno pomembno tudi znanje, razvidnost pa ohranja spoštovanje in izvirnost družine same (Čačinovič Vogrinčič, 2008, str. 32).

Center za socialno delo je torej tisti, ki odloča o rejništvu, kar pomeni, da center celoten postopek tudi vodi, usmerja in nadzoruje. Center ima kot institucija torej določene naloge in dolžnosti do rejništva. V procesu rejništva mora biti na voljo vsem udeleženim, da lahko postopek steče tako, kot je najbolje za vse vpletene. Pomembna naloga centra za socialno delo je tudi ustvarjanje t. i. individualne projektne skupine (IPS). Center pa proces rejništva in otrokovo stanje spremlja tudi z obiski matične družine, rejniške družine ter sodelovanjem z institucijami, v katere je otrok vpet (Janžekovič, 2010, str. 64). Rejniški sistem torej potrebuje institucijo, kot je Center za socialno delo, saj le-ta s svojim delovanjem omogoča kvalitetne

procese in pogoje, da sistemi projektnih skupin s strokovnjaki sodelujejo v pomoči in podpori (Čačinovič Vogrinčič, 2008, str. 104). Ker torej vemo, da v procesu rejništva sodelujejo matična, rejniška družina ter center za socialno delo, sklepamo, da se delo deli oziroma da ima vsak prisoten v procesu svojo vlogo. To seveda ne pomeni, da se s tem delo manjša ali poenostavlja, ravno nasprotno: delo je težje in ga je vedno zgolj še več (Žiberna, 2005, str. 8).

Sklepamo lahko, da je dela več, ker se posega v življenje vseh, torej v življenje otroka, matične ter rejniške družine, navsezadnje pa tudi v samo socialno delo. V vseh sodelujočih je nekako potrebno prepoznati njihovo vlogo, jih s tem seznaniti in delati za doseganje skupnih ciljev in sprememb. Delo najverjetneje otežuje tudi zahteva po istočasnem opravljanju dela: vsi morajo istočasno dosegati zastavljeno, da je celoten proces pomoči kakovosten, da ne zaostaja. Morda ima tu matična družina najtežjo nalogo, saj je v nekem trenutku navadno časovno omejena za doseganje potrebnih sprememb. V kolikor se zaveda pomena celotne situacije, lahko pri ustvarjanju in doseganju sprememb čuti tudi velike pritiske. Odgovornost za svojega otroka je namreč predala drugi družini, istočasno pa mora sama sprejeti ter ustvariti odgovornost oziroma delovati odgovorno, da uredi in na novo reorganizira svoj prvotni namen, tj. da otrok lahko kakovostno živi. Zato se moramo zavedati, da se delo centra za socialno delo ne konča s tem, ko je otrok nameščen v rejniško družino – delo se takrat šele zares začne.

Z razvojem sistemskih in postmodernističnih konceptov je socialno delo ustvarilo nov, drugačen okvir, po katerem lahko razumemo rejništvo. Včasih je rejništvo pomenilo nekakšno osnovno skrb za otroka, ki ne more živeti s svojimi starši, danes pa pomeni znotraj individualnih projektnih skupin soustvarjanje, sodelovanje in skupno načrtovanje. Lahko rečemo, da gre za nekakšno skupno skrbništvo otroku, pri katerem mora poleg centrov za socialno delo in rejniške družine kot soustvarjalec rešitev sodelovati tudi matična družina (Sitar Surić, 2014, str. 109). Prav tam pa Sitar Surič, avtorica članka z naslovom »Soskrbništvo – rejništvo za postmoderno socialno delo«, navaja, da je zaradi takšnega koncepta socialnega dela v rejništvu morda potrebno oblikovati tudi nov izraz, tj. novo poimenovanje za proces pomoči, ki poteka na takšen način. Ustvariti je potrebno torej poimenovanje, ki ne bo opredeljevalo samo osnovne in popolne skrbi za otroka, temveč bo hkrati orisalo projekt soustvarjanja, tj. skrb za otroka, ko matična družine tega ne zmore več. Avtorica predlaga izraz soskrbništvo, s katerim bi lahko opredeljevali rejništvo v postmodernem času. Zapiše tudi, da je poimenovanje koncepta dela nujno potrebno, v kolikor želimo razumeti ravnanje v okviru koncepta, ki ga izvajamo, v tem primeru v okviru koncepta rejništva.

Izraz soskrbništvo je morebiti res primeren, kajti v proces pomoči v rejništva sistemu so res vpeti vsi (socialno delo, rejniška in matična družina, otrok ter po potrebi ostali strokovnjaki), ki lahko pomembno vplivajo in s svojim delom pripomorejo k dobrobiti otroka. Vsak sodelujoči ima namreč svojo vlogo, ki jo mora opraviti. Vsak s svojim doprinosom torej na nek način skrbi za otroka, kar nas napeljuje na prej omenjeno trditev, da se s tem ustvarja soskrbništvo.

Jezik socialnega dela svoje delovanje v rejniškem sistemu opredeljuje kot potrebo po vzpostavitvi sodelovanja med vsemi udeleženimi v procesu, v rejniškem sistemu. Le-to lahko dosežemo z delovnim odnosom, s katerim lahko soustvarjamo spremembe in ustrezno podporo, ki jo otrok potrebuje. Pomembno pa je, da vsi prispevajo svoj delež, da vsi opravijo svojo nalogo, odigrajo svojo vlogo in na ta način soustvarijo pogoje za sodelovanje in dolgoročno boljše življenje (Čačinovič Vogrinčič 2005, v Rakar in drugi, 2010, str. 65).

V Sloveniji se je izoblikoval koncept individualne projektne skupine v rejništvu, ki je zaradi svojega pomena vnesena v Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti in tudi v Pravilnik o pogojih za izvajanje zakona o izvajanju rejniške dejavnosti. Slabost dela na področju rejništva se kaže v tem, da strokovnjaki včasih ne znajo in ne zmorejo udejanjiti temeljne zahteve v rejništvu. Le-ta se nanaša na vzpostavitev sodelovanja z vsemi, varovanje in razvijanje sodelovanja kot nekakšne individualno načrtovane projekte za proces pomoči v socialnem delu (Rakar in drugi, 2010, str. 66).

Teoretski koncepti socialnega dela in doktrina socialnega dela s področja rejništva danes omogočajo izvajanje rejništva. V procesu pomoči se poslužujemo različnih tehnik, spretnosti in metod, s katerimi lahko učinkovito in kakovostno opravimo svoje delo. Le-te zajemajo svetovalno delo, svetovalne pogovore, obiske tako v matični kot tudi rejniški družini, skupinsko in projektno delo in sodelovanje z otroci. Če povzamemo, gre za delo, s katerim skušamo najti in doseči ugodne rešitve. Delo in pomoč sta vedno odvisna od situacije in potreb tako otroka kot tudi družine. Matična družina potrebuje pomoč pri odstranjevanju destruktivnih vzorcev, zaradi katerih ne zmore normalnega družinskega življenja. Na ta način bo lahko dosegala tudi spremembe in cilje (Tomec, 2012, str. 21).

Glede na vse omenjene avtorje in teorije v tem poglavju lahko vidimo, da vsi na svoj način v bistvu govorijo o sodelovanju ter upoštevanju vsakega uporabnika, v kolikor želimo doseči cilje in rešitve.

2.3. REJNIŠTVO

V poglavju o družini smo zapisali nekaj karakteristik »prave« in »dobre« družine, tj. družine, ki ima velik pomen za vsakega posameznika oz. za vsakega otroka. Zapisano pa je bilo, da je družina lahko tudi prostor, v katerem lahko posameznik doživlja bolečino, ker družina kot varno okolje za razvoj na neki točki zataji. Družina lahko torej postane okolje, ki ni primerno za zdrav razvoj otroka – kot eden izmed ukrepov za pomoč otroku lahko takrat nastopi rejništvo. Rejništvo je ukrep s strani države. Država, ki je dolžna poskrbeti za otroka, poseže v družino in s tem tudi v pravice samih staršev. Center za socialno delo pa je tisti, ki ocenjuje ogroženost otroka in na podlagi tega sprejema odločitve o rejništvu (Kuzmanovič Korva, 2012, str. 5).

V zakonu o izvajanju rejniške dejavnosti je rejništvo opredeljeno kot oblika varstva, nekakšen začasen ukrep, namenjen otrokom, ki ne morejo bivati v svoji lastni družini. V družini ne morejo bivati zaradi različnih razlogov, ki nimajo dobrega, zdravega vpliva za otrokov nadaljnji razvoj (Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti, 2018). Razlogi, zaradi katerih otroci ne morejo bivati v svoji družini, so različni. Otroci so lahko zaradi tega nameščeni v zavode, stanovanjske skupnosti, domove. Po mnenju Berglez pa imajo nekateri otroci srečo in možnost namestitve v rejniško družino, v kateri imajo zagotovljeno bivanje, razvijanje in odraščanje s starši, ki niso njihovi biološki starši (Berglez, 2005, str. 119).

Čačinovič Vogrinčič pa rejništvo opredeljuje kot nekakšno dobrodošlo možnost za pomoč in podporo otroku, ko le-ta ne more več živeti v svoji matični družini. Potrebno pa se je zavedati, da je tudi rejništvo sodelovanje oz. projekt, v katerem imajo vsi podporo in delujejo skupaj. To, da je družina pač družina, še ni dovolj, da otroku lahko pomaga (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 104).

V prej omenjeni definiciji rejništva, ki jo podaja Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti, se moram nasloniti na besedno zvezo začasen ukrep. Da rejništvo pravilno opredelimo in razumemo, moramo pri definiciji le-tega pravilno umestiti tudi pojem začasnosti. Začasnost lahko razložimo kot nekaj, kar ne traja dolgo. Rejništvo je »omejeno« z začasnostjo, ker je prisotno pričakovanje, da se bodo razmere v času začasnosti uredile in bo otrok lahko zopet živel doma. Z izrazom začasnost označujemo torej čas, ki je potreben za ureditev družinskih razmer oz. vzrokov, zaradi katerih je bil otrok odvzet iz družine (Rakar in drugi, 2010, str. 64).

2.3.1. REJNIŠKA DRUŽINA

Rejništvo je torej oblika začasnega varstva, dokler se razmere v matični družini ne uredijo do te mere, da se otrok lahko vrne nazaj v matično družino. Kakor sem na začetku naloge opredelila pomen matične družine, bom sedaj opredelila pomen rejniške družine. Pomembno se je zavedati, da je družina, ki izvaja rejniško dejavnost, zelo drugačna od matične družine. Rejniško družino namreč lahko razumemo kot neke vrste drugo družino, okolje, ki naj bi samo začasno skrbelo za posameznega otroka. Menim, da je razlikovanje med obema družinama v procesu rejništva izredno pomembno za vse, ki v le-tem sodelujejo – otroci, socialni delavci in tudi obe družini morajo poznati svojo vlogo in svoj pomen.

Potrebno se je zavedati, da rejništvo ne pomeni zgolj omogočiti bivanje otroku, ki ne more bivati v svoji matični družini, bivanje v drugi, nadomestni, tj. rejniški družini. Tudi rejniška družina mora namreč biti ustrezna za otroka in mu nuditi pozitivno družinsko izkušnjo (Vodičar 2012, str. 11 v Čož, 2013, str. 23). Tako kot matična družina ima tudi rejniška družina svoja pravila, norme in cilje, po katerih deluje. Poznavanje pomena rejniške družine je še najbolj pomembno za otroka samega, zato je potrebno, da prepoznavamo in govorimo o razlikah med matično in rejniško družino. Na ta način postavimo mejo razlikovanja, kljub razlikovanju pa v samem procesu otrok potrebuje podporo obeh družin, saj vedno znova doživlja stvarnost v dveh svetovih (Kuzmanović Korva, 2011, str. 65).

Rejniška družina v procesu pomoči otroku deluje kot nekakšen sodelavec, tako socialnega dela kot tudi matične družine. Otrok znotraj rejniške družine namreč dobiva oporo, spoštovanje, zanj je poskrbljeno, da se lahko normalno razvija (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 110). Velja dodati, da rejniška družina lahko veliko pripomore k temu, da se otrok uči samostojnosti ter kako biti samosvoj. Rejniška družina ima navkljub svoji začasni vlogi nadomestne družine še vedno odgovorno, strokovno starševsko delo (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 112). Pomembno vodilo, ki ga mora rejniška družina tudi upoštevati, pa je ohranjanje generacijskih razlik in zavezništvo med staršema. Lidz (1971 v Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 112) meni, da si starša oz. partnerja ne smeta biti v nikakršnem nasprotju, temveč morata pri ravnanju z otrokom upoštevati drug drugega. Rejnika v rejniški družini tako potrebujeta zavezništvo in ohranjanje generacijskih razlik, da lahko najbolje zmoreta starševstvo otrokom, ki jih imata v rejništvu.

A če sem prej navajala začasnost rejništva, se mi tu poraja vprašanje, ali rejniška družina lahko popolnoma nadomesti matično družino. Glede na prej zapisana dejstva bi lahko sklepala, da ne more. A sama si sledečega odgovora ne bi drznila tako posplošiti, saj obstaja preveč raznolikih (težavnosti) življenjskih zgodb matičnih družin, da se nam ves čas odpirajo možnosti sprememb

mišljenja in posledično odgovora. Potrebno se je namreč zavedati, da je nekaj teorija, drugo pa praksa. V ozir pa je vedno potrebno vključiti tudi posameznika (otroka, mladostnika), ki nekoč običajno pride do zavedanja, da nima družine oz. da živi v rejniški družini in to ni njegova prava družina, ali pa se sam odloči, da jo bo obravnaval kot tako. Posameznik se lahko tudi znajde v situaciji, ko mora izbrati, kdo je njegova družina, matična ali rejniška. Prepričana sem, da ima odgovor na to vprašanje lahko tudi pomembno vlogo pri prehodu v samostojnost. Na ta način mladostnik ve, kam spada in od kje lahko začne ter tudi kam se lahko vedno znova vrača po podporo in ljubezen.

Razmišljanje v smeri, da je matična družina v procesu rejništva resnično nenadomestljiva, bi me lahko napeljalo k misli, da rejniška družina kot taka ne opravi svojega dela v celoti in da je v njej pomanjkanje tistega, kar otroku nudi matična družina, preveliko. V diplomski nalogi sem namreč razmišljala, da ima rejniška družina na neki točki omejeno delovanje, ker enostavno ne more dati tistega, kar lahko da matična družina. Otroku se v pravi meri lahko razdajajo samo njegovi pravi starši. Pa vendar, kako pa se otroku razdajajo tisti starši, ki so na neki točki zanemarili svojo vlogo starša in s tem pomen matične družine?

Danes lahko pogosto naletimo na negativna mnenja o rejniških družinah. Rejnike nemalokrat obtožujejo, da se za rejništvo odločajo zaradi denarja, ki ga kot rejniki nato prejemajo. A tako kot obstajajo primeri, ki so pomen rejniške družine razumeli povsem napačno, poznamo veliko primerov, ki pišejo uspešne rejniške zgodbe, prežete z ljubeznijo. Zgodbe srečno živečih otrok v varnem okolju morajo biti naša inspiracija pri opravljanju dela, kajti kažejo na to, da je ob dobro opravljenem delu vse mogoče. Zato se bom tu osredotočila na dobro rejniško družino, ki s pravim namenom izvaja dejavnost rejništva. Predvsem bom razmišljali o tem, ali morda rejniška družina glede na svoj pomen in glede na odgovorno delo potrebuje novo definicijo. Je mogoče rejniška družina danes označena kot slaba zaradi negativnih družbenih prepričanj? Je rejniška družina v nekem pogledu postala nekakšen negativen družbeni stereotip?

Če bi lahko na novo definirali rejniško družino, bi jo bilo smotrno definirati kot družino dveh odraslih, odgovornih človekov, ki otroku nudita varen dom, četudi nista njegova prava starša. Mogoče bi bilo smiselno v definiciji spremeniti tudi izraz nadomestna družina, saj se v praksi velikokrat pokaže, da je rejniška družina lahko vse prej kot nadomestna. Definicija rejniške družine bi istočasno potrebovala tudi novo ali vsaj deloma spremenjeno definicijo matične družine. Namreč: matična družina lahko naprej prenaša tudi negativen vzorec ali sporočilo, ki lahko slabo vpliva na otrokov zdrav razvoj. Ravno zaradi te negativnosti je rejniška družina

pomembna, v kolikor ima svoj pomen in je pravilno razumljena. Starši namreč v družini igrajo pomembno vlogo pri ustvarjanju »dobrega ozračja«, zatorej morajo tudi rejniški starši vzpostaviti odnose, da lahko vsi skupaj delujejo kot družina. Rejniška družina bi namreč morala delovati po enakih pravilih in zakonitostih, kot jih ima matična družina, saj navsezadnje vendarle vzgaja otroka. Rejniška družina s svojo vlogo namreč skuša negativna pridobljena sporočila in vzorce iz matične družine preoblikovati v pozitivna. Torej v nekaj dobrega, varnega, ljubečega in smiselnega.

2.3.2. MATIČNA DRUŽINA V PROCESU REJNIŠTVA

Matična družina se lahko s svojim poslanstvom v nekem trenutku znajde na točki, ko ne more več skrbeti za svojega otroka, tj. mu ne more več nuditi varnega okolja za njegovo zdravo rast in razvoj. Takrat družina potrebuje pomoč. Že prej sem zapisala, da je v procesu rejništva potrebno vzpostaviti sodelovanje med vsemi, ki so udeleženi v problemu. Ker razlog za oddajo otroka v rejništvo izhaja iz matične družine, je zelo pomembno, da je le-ta vključena v proces pomoči in tudi v sam proces rejništva. Navsezadnje gre za proces, v katerem njen otrok živi v drugi družini. Če o vlogi matične družine razmišljam kot o nenadomestljivi, lahko torej strnem, da je sodelovanje matične družine v sistemu rejništva ključno in resnično potrebno.

Matična družina v procesu rejništva torej označuje družino, v kateri je otrok živel vse do trenutka, dokler ni bil vzet iz družine. Po mnenju strokovnjakov družina otroku namreč ni mogla več nuditi in zagotavljati tistega, kar otrok potrebuje za zdravo rast in razvoj. Družina v takem primeru potrebuje pomoč, kar pomeni, da je z njo potrebno vzpostaviti delovni odnos in s tem ustvariti odprt prostor za pogovor. Delo in odnos z matično družino zahtevata trdo in težko delo. Glede na pomen matične družine je njeno sodelovanje v procesu rejništva pomembno za vse, ki so vpeti v njem (Čačinovič Vogrinčič, 2008, str. 107–108).

Koncept dela v rejništvu, ki vključuje matično družino, imenujemo inkluzivno rejništvo, v katerem se velik del odgovornosti pripisuje stroki. Ta mora poskrbeti za varnost in otroku omogočiti razvidno sliko življenja v rejniški družini, hkrati pa vzdrževati stik z matično družino. Vzdrževanje stika z matično družino je potrebno razumeti kot stalno prisotnost vezi, torej družinske navezanosti. Ne gre nujno za skupno življenje. Zahteva po najmanjšem možnem posegu v družino mora biti razumljena kot tudi najmanjši poseg v otrokovo navezanost in odnose, ki jih ima z matično družino. Kontekst pomoči mora biti zastavljen tako, da otroku nudi varnost, skrb in stabilnost. Ko je ta kontekst vzpostavljen, lahko v tega prenesemo otrokove

vezi, odnose in navezanosti. Sodelovanje z matično družino pri skrbi za otroka se mora razumeti kot prevladujoče in pomembno načelo dela. To se dotika tudi samih socialnih delavcev, ki jih lahko razumemo kot nekakšne nadomestne skrbnike, ki morajo razviti usmerjenost, znanje in veščine, da lahko kakovostno delajo z matično družino. Pristop je lahko usmerjen tudi na otroka, ki popolno prekinitev vezi z matično družino dovoljuje takrat, ko to ni v skladu z otrokovimi interesi (Kufeldt, 1990, str. 113 v Rakar in drugi, 2010, str. 65).

Pri pomoči družini je pomembno, da se ji približamo na način, da jo lahko razumemo in slišimo. Videti in prepoznati moramo njen obup in strahove, tudi odpor in nemoč. Zanimivo je dejstvo, da odločitev o prepričevanju v rejništvo v tem trenutku pustimo nekje ob strani, saj moramo najprej spoznati in raziskati življenjsko stanje, v katerem se je družina znašla. Od tu naprej šele zastavimo nadaljnje sodelovanje (Čačinovič Vogrinčič, 2008, str. 108). Prav tam lahko tudi vidimo pomembnost, da se hkrati in odločno prične proces pomoči matični družini. Ker je rejništvo definirano kot začasen ukrep, je pomembno, da se pomen te začasnosti upošteva, kajti le-ta označuje družini dan čas, da lahko uspešno uredi svoje razmere. Ravno zato je pomembno, da se želeni izid prične soustvarjati takoj. Na ta način tudi samo sodelovanje med matično družino in socialnim delom dobi smisel, kajti dela se za nekaj, kar je nujno potrebno doseči. V tem procesu pomoči pa matična družina doživlja pomembno izkušnjo, skozi katero spreminja stvari na bolje. Spreminjati stvari na bolje pa je matični družini potrebno tudi zaradi sodelovanja z rejniško družino.

Zanimivo je slediti, kako se matična družina vseskozi opredeljuje kot tista prava, v času nastopa procesa rejništva pa v določenem trenutku pričnemo kot pravo družino označevati rejniško. Gre namreč za družino, ki nima napak in težav in lahko nudi ustrezno in varno okolje otroku. V času pisanja diplomske naloge sem bila denimo prisotna na sestanku individualne projektne skupine, kjer je bila poleg rejniške družine prisotna tudi matična družina oziroma mama dekleta. Med opazovanjem nje sem lahko občutila njen občutek manjvrednosti in nekakšne izgubljenosti. Tudi sama je takrat priznala, da stvari težko razume, saj mora vedno znova sprejemati dejstvo, da pri pogovoru o življenju in prihodnosti svojega otroka kot starš skorajda nima besede. Pri tem se mi je pojavila misel, da se gospa morebiti počuti tudi napadena, opredeljevala se je kot najslabši in najšibkejši člen v procesu. Takrat se mi je sledeči občutek zdel grozen, a danes vem, da je to normalen proces nekoga, ki je otroka dal v rejniško družino. Prav ta trenutek nemoči in manjvrednosti matične družine je večinoma poglaviten, da lahko naredimo korak k spremembi. Matični družini je potrebno razložiti, da je to normalno in da je ta proces potreben, v kolikor želi otroka nazaj. Delo z matično družino je torej ravno tako

zahtevno, kot je delo z rejniško. Matični starši lahko zato socialne delavce dojemajo kot nasprotnike, rejniško družino pa kot tekmece v boju za ohranitev otroka. Matična družina se mora tako ves čas dokazovati in se kazati kot boljša. Čačinovič Vogrinčič ugotavlja, da matični starši otroku vsak trenutek želijo samo najboljše, hkrati pa jih je strah, da bi se otrok v rejniški družini počutil bolje in pričel svojo matično družino obsojati. V takšni situaciji je rejniška družina namreč predstavljena kot boljša, kar matični družini povzroča odpor in zavračanje. Tu se moramo družini pridružiti in pričeti sodelovati (Čačinovič Vogrinčič, 2008, str. 108–109).

Tudi samo delo z matično družino poteka nekako v treh fazah oziroma zajema tri naloge, ki jih mora matična družina opraviti. Pričeti mora reševati svoje probleme in ustvariti okolje, v katerega se otrok lahko vrne. Kot druga pomembna naloga matične družine je vzpostavitev sodelovanja z rejniško družino. Matična družina na eni strani torej rešuje svoje probleme, na drugi strani pa skuša sodelovati z rejniško družino. Nekje vmes pa se mora nenehno pojavljati tudi tretja naloga in sicer priučitev matične družine življenja s svojim otrokom, ki živi v rejniški družini. To je pomembno zaradi otroka samega, kajti vemo, da se otroci nenehno spreminjajo, zaradi česar mu mora biti dovoljeno, da z izkušnjo rejniške družine pride domov in zopet z izkušnjo matične družine pride nazaj v rejniško družino. Otroku je treba dovoliti, da ima svoja razmišljanja in občutke, da lahko vse dogajanje na eni strani čuti in hkrati prenese na drugo stran in obratno. V tej projektni skupini se tako ustvari prostor, kjer se sodelujoči pogovarjajo, si pomagajo in lahko tudi nasprotujejo. Pri tem imajo odrasli pomembno nalogo, saj imajo odgovornost, da lahko otrok doživlja izkušnjo o razlikah, različnih pravilih in dogovarjanjih, ki potekajo med dvema družinama (Čačinovič Vogrinčič, 2008, str. 110).

Delo z matično družino poteka po devetih fazah, ki jih opiše Maj (2012, str. 116–117 v Hadžič, 2014, str. 28-29) v strokovnem glasilu *Kaljenje*, ki ga izdaja skupnost CSD Slovenije. Vsaka faza ima svoj pomen, pomembno pa je, da potekajo po vrstnem redu, kajti dosežena faza je pogoj, da se lahko prične druga. Faze, po katerih poteka delo, so:

- soočenje staršev z odločbo, strokovnimi ugotovitvami in standardi;
- soočenje matičnih staršev z osnutkom načrta dela in povabilo matični družini, naj poda svoje predloge in opredeli svoje sodelovanje;
- izdelava osnutka načrta dela z družino;
- motiviranje za izboljšanje funkcioniranja in iskanje ter prejemanje pomoči;
- dogovor o sodelovanju in vključitev v rejniški sistem;
- priprava družine na prvi skupni sestanek individualne projektne skupine;

- neposredno nudenje pomoči matični družini in dogovor in usmeritev na druge izvajalce pomoči;
- spremljanje sprememb v družini in
- priprava matične družine na vrnitev otroka.

Faze dela z družino so v tem poglavju pomembne za razumevanje pomena sodelovanja z matično družino. Po zapisanih fazah lahko namreč vidimo, koliko dela je potrebno prej opraviti, da lahko pridemo do koraka, ko se matična družina vključi v sodelovanje v rejniški sistem. Sodelovanje matične družine v rejniškem sistemu pa je njena osrednja vloga. A pred tem mora opraviti še ostale korake. Faze si lahko razlagamo kot nekakšne priprave, preko katerih postane matična družina sploh pripravljena oz. ustrezna, da lahko sodeluje v rejniškem sistemu. Najprej mora na nek način ozavestiti sebe, problem in kakšne so možne rešitve, da je vrnitev otroka v matično družino mogoča z njenim sodelovanjem. Gre torej za nekakšno vzpostavitev sodelovanja z družino, v celotnem procesu pa mora tudi matična družina imeti zagotovljeno podporo in pomoč.

Delo z matično družino je torej pomembna naloga v procesu rejništva. Usklajeno mora biti s potrebami otroka, ki je v rejništvu. Potrebno ga je razumeti in navsezadnje tudi obravnavati kot pomembno strokovno nalogo na področju rejništva. Tako kot rejniška mora imeti tudi matična družina enake pogoje za pomoč, sploh v primerih, ko so biološki starši resnično pripravljeni spremeniti destruktivne vzorce. To pripravljenost pa je pomembno izkoristiti tudi zato, da rejništvo res ostane samo kratkotrajno in začasno. Tudi sam center za socialno delo mora delovati iz prizadevanja, da bi rejništva bila res samo začasna rešitev, da se popolnoma razume in upošteva otrokove potrebe ter, da če ni možnosti začasnega rejništva, je potrebno poskrbeti vsaj za to, da otrok izboljša odnose s starši (Maj, 2012, str. 120 v Hadžić, 2014, str. 29).

Otrok v rejništvu ves čas živi med dvema družinama oz. med dvema svetovoma. Prvi svet je tisti, iz katerega izhaja, kjer se je rodil in ima korenine. To so pomembni elementi v otrokovem življenju, zato ima do tega sveta pravico. Pomembno je, da otrok loči stvarnost dveh družin, s katerima je naenkrat povezan. Matična družina otroka je zasidrana v njegovi notranjosti, vedno jo nosi s seboj, saj ga navsezadnje tudi določa, zato je pomembno, da je v procesu rejništva matična družina prisotna in da se ohranja stik z njo (Lešnik Kokol 2001, str. 4 v Čož, 2013, str.25).

Stikov z matično družino se torej v procesu rejništva ne prekinja, temveč je varovanje otroka v sistemu z dvema družinama prav posebna naloga. Delo v rejništvu je delo z vsemi udeleženimi

v projektu. Pri sodelovanju z matično družino je eden od možnih, najbolj želenih izidov, vrnitev v matično družino. Besede možen tu ne moremo izpustiti, kajti v praksi se lahko velikokrat pokaže, da ta vrnitev ni edini dober izid. Pomembno se je zavedati, da v sodelovanju z matično družino dober izid lahko pomeni tudi dobro sodelovanje obeh družin, premagovanje in obvladovanje destruktivnih vzorcev ter težav v matični družini. Dober izid pa je lahko tudi krepitev moči otroka, da se lahko razvije v mlado, kompetentno in odgovorno osebo. Vsi bi si želeli kratkotrajnih rejništev, a tudi dolgoročna rejništva so lahko dobra rešitev, če je le-ta soustvarjena z vsemi sodelujočimi in če je smiselno varovati vezi z matično družino. Matična družina lahko navkljub svoji nezmožnosti popolne odgovorne skrbi za rast in razvoj otroka še vedno prispeva svojo ljubezen in svojo pomembno vlogo (Rakar in drugi, 2010, str. 64–65).

Vrnitev otroka nazaj v matično družino je izid, ki bi ga morali dosegati pri vsakem primeru rejništva. Do tega sicer ne pride vedno, a pomembno je, da kot strokovni socialni delavci ohranjamo tisto vez matične družine in otroka, čeprav ta živi v rejniški družini. Matična družina, čeravno ujeta v svoje težave, v svojem bistvu še vedno nosi starševsko ljubezen. Vemo namreč, da je ljubezen pomembna in da jo vsak otrok potrebuje. In, če nam ne uspe vedno otroka pripeljati nazaj v matično družino, je pomembno ozavestiti dejstvo, da matična družina svojo ljubezen lahko še vedno prispeva.

2.3.3. OTROK IN DVE DRUŽINI

Rejniški sistem je torej sistem, ki ga potrebujemo, da otroku zagotavlja družinske in življenjske pogoje, ko mu jih njegova matična družina ne more nuditi (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 104). Ko je otrok oddan v rejniško družino, ima naenkrat dve družini, dva svetova. Iz enega poznanega sveta je dan v drugi, nepoznani svet, v katerem poteka družinsko življenje z njemu nepoznanimi ljudmi in na drugačen način. Vsak otrok rejništvo doživlja drugače, vsak se na svoj način v svoji notranjosti spopada s tem procesom.

Kako je otrok razpet med dve družini in kako se v takšni situaciji počuti, pa je velikokrat odvisno od razvojnega obdobja, v katerem je dan v rejniško družino. Ameriška raziskovalka Vera Fahlberg razvojne perspektive otroka, v katerih je ta dan v rejništvo, deli na:

- zgodnje otroštvo,
- čas od petega do sedmega ali devetega leta starosti,
- čas od devetega leta do adolescence in

- čas adolescence.

Če je otrok dan v rejništvo takoj po rojstvu, lahko z rejniško družino razvija in ustvarja normalen družinski odnos, saj se celotnega procesa ne zaveda. Pri devetih mesecih imajo otroci lahko tako z rejniškimi starši že precej dobro razvit in vzpostavljen odnos. V tako zgodnjem obdobju pa imajo travmatične izkušnje lahko dolgoročne posledice za otroka. Otrok od petega do sedmega in devetega leta ima že napredek v razvoju možganov, zatorej lahko že razmišlja bolj zrelo. Do sedmega leta naj bi otroci za svojo družino imeli ljudi, s katerimi živijo, po sedmem letu starosti pa že spoznajo in razumejo, da družino določa krvno sorodstvo. Od devetega leta do adolescence otroci že prepoznavajo pomen staršev ter čutijo vezi s svojimi družinskimi člani. V kolikor se otrok v tem obdobju zave, da ne živi s svojo družino, ima to velik negativni predznak za njegovo počutje. Situacije se namreč takrat zavedajo tudi čustveno, zaradi česar se počutijo žalostni, kot da so nekaj izgubili. Velikokrat se lahko pojavi tudi občutek krivde ali pa le-to pripisujejo staršem, saj se lahko v neznanem okolju počutijo tudi zavrnjene in zapuščene. V času adolescence pa ima namestitev v rejniško družino drugačen odraz kot v mlajših letih. V tem obdobju lahko otrok oz. mlada oseba to razume kot nekakšno razvojno nalogo ali izkušnjo, ki se mu dogaja. Fizična identiteta ter psihološke značilnosti otroka še vedno ostajajo povezani z njegovo biološko družino, medtem ko njegova socialna identiteta pripada družini, v kateri otrok odrašča, saj se le-ta takrat razvija ter ustvarja. V tem obdobju se mladi tudi že naučijo lastnega razmišljanja in poslušanja, kar pomeni, da šele takrat lahko v celoti razumejo, kaj se je zgodilo in kaj pomeni rejništvo (Kuzmanovič Korva, 2012, str. 85–86).

A ne glede na razvojno obdobje, v katerem otrok odide v matično družino, se moramo zavedati, da sodelovanje z otrokom pričnemo v zanj težkem času, saj se je on skupaj s svojo družino znašel sredi stisk in težav. Trpljenje, bolečina, negotovost in strah iz domačega okolja so občutki, ki jih oseba težko izrazi in ubesedi. Ko se v življenju otroka v takem trenutku pojavi nekdo, ki mu obljublja lepše življenje in ga vabi v drugo družino, mu zbuja ambivalentna čustva: zopet se pojavita negotovost in strah, a tokrat pred neznanim (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 105).

Ko je otrok enkrat nameščen v rejniško družino in ko proces družinskega življenja prične teči, pomeni, da se je zanj začelo novo življenje. A za otroka to pomeni tudi ujetost med dvema družinama. Vse dokler biva v rejniški družini, potuje med eno (matično) in drugo (rejniško). Otrok zato potrebuje varen prostor, v katerem bo lahko vse ubesedil, premislil in na ta način

eno družino prevajal v drugo (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 106). Že opravljanje prakse na CSD Postojna, kjer sem preučevala študijo za diplomsko nalogo, mi je omogočilo uvid, kako pomembno vlogo pri življenju med dvema svetovoma ima tako matična kot rejniška družina. Matična družina, tj. biološki starši otroka, so nenehno vpeti v proces rejništva (seveda, če je to možno) ter nekako še vedno poskušajo ohraniti vsaj malo kontrole nad življenjem svojega otroka. Tako ravnanje je seveda primerno, saj je navsezadnje končni namen rejništva vrnitev otroka k matični družini. Čeprav praksa velikokrat pokaže drugačen izid, se mi zdi prisotnost matične družine v procesu rejništva izredno pomembna, saj ima otrok tako lahko občutek, da so starši še vedno v njegovi bližini in da jim ni vseeno. Včasih je že to dovolj, da si otrok lažje ustvari svoj prostor med dvema svetovoma, tj. dvema družinama. Da si otrok lahko ustvari prostor med dvema družinama, pa je pomembno, da vsi slišimo njegov glas.

Čačinovič Vogrinčič navaja, da otrok v takšnem procesu potrebuje sogovornike, ki ga slišijo in mu hkrati pomagajo, da bo udeležen v poslavljanju od svoje, matične družine in dobrodošel v rejniški družini (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 105). Pogovor z otrokom je za otroka in navsezadnje tudi za odraslega izredno pomemben proces, skozi katerega ustvarjamo prostor za ubesedenje. Zavedati se moramo, da smo odrasli odgovorni, da vzpostavimo pogovor. Francoska psihoanalitičarka Francoise Dolto je zapisala, da je pomembno, da odrasli otroku razložijo, kaj čutijo do njega, da mu govorijo resnico. Čeprav je otrok majhen, je človeško bitje, ki razume in tega ne smemo pozabiti (Levy, 2002, str. 15 v Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 106). Avtorica prav tam navaja tudi, da mora biti prav to zaveza strokovnjaka v procesu, kako ustvariti varen prostor za otroka v zahtevnem, težkem rejniškem sistemu in kako ga ohraniti varnega. Strokovnjak mora s svojim delom tudi spodbujati in podpirati učenje otroka in odraslih, da vsi skupaj ustvarjajo prostor, v katerem otrok lahko pove in se izrazi. Zato je potrebno otroku omogočiti možnost za razvoj lastne vrednosti, saj se uči živeti z in med dvema družinama (ibid).

V kolikor želimo znotraj varnega prostora delati z otroki in jim omogočati življenje jih moramo tudi varovati, podpirati in pustiti na miru. Pustiti na miru otroka pomeni, da mu dovolimo izkušnjo otroštva. Ravno to pa je potrebno dosegati v izvirnih delovnih projektih, saj šele takrat, ko razumemo otrokovo izkušnjo, njegov pogled na le to, ga spoštujemo kot edinstvenega (Loreman 2009, str. 17 v Kodele in Mešl, 2003, str. 21).

Izredno pomembno je torej, da upoštevamo otroka samega in njegov svet, mu dovolimo otroštvo. Loreman zapisuje, da v kolikor spoštujemo otroka in njegovo otroštvo mu s tem

zagotavljamo temeljne življenjske potrebe. Prav tako moramo spoštovati njegov čas, predvsem sedanjost v kateri se nahaja, dovoliti mu moramo uživanje otroštva, spoštovati njegove odnose z drugimi ljudmi, njegov doprinos k družbi in družini, spoštovati in sprejemati moramo njegovo različnosti in individualnost, ter njegove spretnosti in sposobnosti (Loreman, 2009, str. 3 v Kodele in Mešl, 2013, str. 15). Poleg tega je potrebno spoštovati tudi pravico otroka do lastnega mnenja, zagotoviti mu je potrebno sodelovanje pri stvareh, ki ga zadevajo. V tem prostoru in procesu moramo biti pozorni tudi na njegovo zrelost in starost. Zagotoviti mu torej moramo možnost pogovora, izražanja njegovega mnenja (Čačinović Vogrinčič, 2006, str. 16). Potrebno je poslušati, da otrok lahko pove o svoji edinstvenosti, sedanjem trenutku v katerem se nahaja. S soustvarjanjem v delovnem odnosu moramo postati spoštljivi odgovorni zavezniki otroka. Upoštevati jih moramo kot eksperte iz izkušenj in jim nameniti varen prostor v katerem bomo skupaj z njim lahko delali. S tem, ko bomo otroku dali možnost povedati, izraziti sebe, svoje želje, mnenje mu bomo pravzaprav dali izkušnjo, da je upoštevan in slišan, da smo nanj pozorni (Kodele in Mešl, 2013, str. 15).

Terapevtski, pragmatični, filozofski in etični razlogi nam lahko odgovorijo zakaj je pomembno, da smo v procesu pomoči osredotočeni na otroka in njegovo mnenje. Terapevtski razlog pomeni, da v kolikor bomo slišali otrokovo mnenje mu bomo s tem, da sodeluje v svoji usodi pomagali pri večji samozavesti. Pragmatični razlog zagovarja sodelovanje otroka, ker se odločitve in načrti strokovnih delavcev bolje izzidejo v kolikor otroka slišimo. Filozofski razlog nas usmerja k temu, da cenimo in spošutjemo socialno varnost otroka in njegove interese, poglede na situacijo v kateri se je znašel. Etični razlogi so v tem, da na tak način skušamo doseči ravnotežje moči med odraslim in otrokom (Gilligan, 2000 v Dalmatin, 2008, str. 21). S tem, ko slišimo otrokovo besedo, mu damo priložnost, da ni več samo govorec, temveč postane sogovornik, kar je izredno pomembna potreba otroka. Otrok namreč potrebuje biti sogovornik odraslih ljudi, da pridobi pomembne izkušnje, razvija komunikacijo (Gauchet, 2011, str. 216 v Kodele in Mešl, 2013, str. 47-48). V konceptu soustvarjanja v delovnem odnosu moramo torej biti spoštljivi do otrok in mladih. Tudi oni so eksperti iz izkušenj in zato jim moramo zagotoviti varen prostor v katerem so obravnavani kot edinstveni otrok, mladi človek, edinstvena osebnost. Potrebujejo varen prostor v katerem bomo lahko slišali njihov glas. Na takšen način jih tudi pomembno vzgajamo za samostojno življenje, ter jih učimo spoštovanja odločitev in upoštevanja. V kolikor uspemo razviti takšen odnos, sem prepričana, da otroku s tem še najbolj pomagamo, še najbolj se mu približamo, da v nas vidi zaveznike, se počuti varnega. Brez glasu otroka imamo lahko samo domneve o tem kako se počuti, kaj je zanj najbolje. Lahko samo

govorimo o njem, njegovem življenju, to pa ni dovolj. Da dobimo glas otroka moramo govoriti z njim. Glede na to, da socialno delo potrebuje razvidnost družine, da ji pomaga, mora to iskati tudi v samem otroku, mlademu človeku. Potrebuje njegovo razvidnost, njegovo resničnost, ki nam jo lahko da samo on. S tem pa ne bo postal razviden samo njegov svet, temveč bo tudi otrok, mlad človek postal bolj razviden v svojem svetu, kar mu bo pomagalo pri tem, da tudi sam vidi sebe. Menim, da tako lahko otroku, mlademu človeku celoten proces veliko olajšamo, sam pa bo najverjetneje tudi bolj sodeloval, ne bo se upiral.

Kot že omenjeno je pri prehodu iz enega sveta v drug pomembno, da se zavedamo, da otrok doživlja izredno veliko spremembo, kajti iz znanega okolja je vzet in dan v novo, nepoznano okolje. Pri takem prehodu je potrebno biti pozoren, da se ujame primeren trenutek, ko lahko otrok varno naredi korak v novo življenje, ki se zanj pričenja v drugi družini. V nasprotnem primeru lahko naletimo na težave. Otrok ima navadno nešteto vprašanj in pomislekov, zato je pomembno, da ga na to dobro pripravimo in mu sledimo, da lahko ocenimo, kdaj je pripravljen. Otrok v razdvojenosti med dvema družinama na neki točki morda najbolj zaupa ravno socialni delavki. Ta se namreč sredi njegove stiske v njegovem življenju pojavi kot nekdo, ki mu želi pomagati. Menim, da ima socialna delavka tu pomembno vlogo, saj na bregu razdvojenosti otroku pomaga narediti korak, ki je v tistem trenutku zanj najbolj primeren. Korak v novo življenje v novi družini.

V življenju med dvema svetovoma pa imajo pomembno vlogo tudi sami rejniki, ki veljajo za nekakšne sodelavce centra za socialno delo. V procesu rejništva otrokom nudijo oporo, vzgojo ter varnost. Prav zato je pomembno, da imajo tudi sami znanje, da otroku lahko pomagajo v najboljši meri in da mu zagotovijo vse, kar potrebuje. Pomembno je, da znajo zaprositi za pomoč, ko vidijo, da sami ne morejo dovolj dobro pomagati (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 110). Življenje med dvema svetovoma sicer doživlja otrok, a zdi se, da sta tudi matična in rejniška družina vpeti v nekakšna dva svetova. Vsaka namreč nastopi s svojim svetom, s katerim se skuša kar se da najbolje približati svetu otroka, tako zunanjemu kot tudi notranjemu.

Proces rejništva in življenje med dvema svetovoma sta težki preizkušnji za otroka. Pomembno vlogo zato tu igra tudi psihoterapevtska pomoč otrokom, ki so v procesu rejništva. Menim, da ima na dolgi rok tudi pomembno vlogo kasneje pri prehodu v samostojno življenje otroka po končanem rejništvu. Myriam David (2004 v Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 103) zapisuje, da se potreba po psihoterapevtski pomoči otrokom, ki so v procesu rejništva, velikokrat podcenjuje. Premalo se zavedamo, da lahko otrok v matični družini resnično doživi travme in

bolečine in kaj za otroka pomeni »neznano«, s katerim se srečuje v rejniški družini. Napačno je razmišljati, da bodo vse uredili rejniki, saj tudi sami v rejniškem sistemu velikokrat potrebujejo pomoč. Enako razmišlja tudi Čačinovič Vogrinčič, ki je zapisala, da pomoč rejniški družini ne more in ne sme temeljiti samo na delu, ki se ga opravi v projektni skupini. Projektna skupina bi ravno zaradi tega morala imeti pomoč strokovnjaka, ki bi lahko pomagal tako otroku kot vsakemu udeležencu posebej (ibid). Ne moremo in ne smemo razmišljati, da je z otrokom vse v redu, če ne omenja stvari, ki jih je doživel v matični družini, ali pa če se določeno obdobje obnaša »normalno«. Negativna izkušnja se je namreč usidrala v njegovo notranjost in bo lahko enkrat postala moteča. Zato je treba nenehno opazovati vedenje in obnašanje otroka, ter z varnimi, previdnimi koraki dostopati do njegove notranjosti.

Pri razumevanju otroka med dvema družinama je pomembno torej, da je otrok slišan. Ne smemo pozabiti, da je med dvema družinama, svetovoma vedno prisoten tudi tretji svet. Svet v katerem ima otrok zagotovljeno zdravo okolje za razvoj in je srečen. K temu svetu bi morali stremeti vsi, ki so vpleteni v proces pomoči. Ravno zaradi tega pa bi moralo tudi samo sociano delo učiti, opominjati, da so pomembni svi svetovi, vsi glasovi. Podpreti mora edinstvenost otroka in mladega človeka, na ta način se lahko zagotavlja tudi pot v samostojnost. V primerih, ko celoten proces rejništva ni uspešen, lahko pomeni, da socialno delo ni dovolj dobro varovalo prostor otroka, mladega človeka.

2.3.4. INDIVIDUALNA PROJEKTNA SKUPINA

Socialno delo v sistemu rejništva torej pomeni delo z vsemi udeleženci v rejništvu oziroma delo v projektni skupini, katera omogoča sodelovanje in varovanje koristi tako matične družine, rejniške družine kot tudi otroka (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 100).

Individualno projektno skupino določa tudi zakon kot dolžnost centra za socialno delo v procesu rejništva. Oblikovana je za vsak primer posebej oziroma za vsakega otroka, kjer se upošteva situacijo, potrebe, zmožnosti otroka in družine nasploh. Zajema konkretno zastavljeno delo, načrtovanje in dogovarjanje, kako bo celoten proces potekal in kako bomo medsebojno sodelovali. Vedno je potrebno postaviti konkreten načrt za izvedbo rejništva, ki mora biti zastavljen razumno. Individualna projektna skupina je potrebna, da lahko socialno delo, rejniška družina in matična družina spremljajo otrokovo življenje v procesu – t.j. njegovo zdravje, šolanje, zaposlitev, socialne mreže, razvoj identitete, vedenjski in čustveni razvoj ... Z individualno projektno skupino ustvarjamo torej nekakšen projekt, znotraj katerega delujemo

iz perspektive moči, kar pomeni, da s pravilnim sodelovanjem tudi vsi udeleženci krepijo svojo moč, ki jo znotraj takšnega procesa morajo imeti. Skupina postane pomembna z namestitvijo otroka v rejniško družino (Kuzmanovič Korva, 2012, str. 121–122). Individualna projektna skupina je torej delovna oblika v kateri pride do dogovorov kako delati naprej. Tu je slišan glas otroka lahko mnogo boljše izhodišče za delo, podpora otroku znotraj skupine pa je ključna v socialnem delu. Menim celo, da mora individualna projektna skupina izhodišče za delo imeti v samem edinstvenem otroku, mladem človeku.

Socialna delavka mora biti v individualni projektni skupini zaveznica vsakemu: na ta način posameznika obravnava s perspektive moči, jo krepi in tako pomaga pri soustvarjanju rešitev ter dobrih izidov (Rakar in drugi, 2010, str. 70). Čačinovič Vogrinčič zapisuje, da smo v Sloveniji s projektnimi skupinami v primerjavi z drugimi državami precej napredni. Zakon o rejništvu in tudi sam pravilnik individualno projektno skupino namreč opredeljujeta kot nujni del dela, ki ga proces rejništva zahteva. Problem pa lahko nastane pri pogostosti zbiranja omenjene skupine. Zgodi se namreč lahko, da se skupina dobi samo enkrat letno, kar je pa premalo glede na zahtevnost procesa rejništva. Zakon in pravilnik tako vzbujata skrb, ker z nejasno opredelitvijo pogostosti srečevanja lahko projektna skupina izgubi svoj namen. O tem pa ne morejo odločati strokovnjaki, ki ne poznajo socialnega dela v procesu rejništva (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 101).

Glede na pomembnost individualne projektne skupine bi bilo smiselno, da bi se vsaka socialna delavka zavedala pomena le-te, prav tako tudi matična in rejniška družina. Vsi vpleteni bi morali stremeti k pogostemu sklicevanju le-te, saj je nenehno preverjanje doseganja sprememb in ciljev v takšnem procesu zelo dobrodošlo. V individualni projektni skupini pa ni nujno, da sodelujejo samo že omenjeni člani, temveč je skupina odprta za vse, ki se jih potrebuje v izvirnem delovnem projektu pomoči. To pomeni, da so del skupine lahko tudi učitelji, psihologi, psihiatri, prijatelji idr.. (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 103). Najprimerneje bi bilo, da bi bili v skupini udeleženi še vsi ostali, ki so v stiku z otrokom. Menim, da je to celo nujno potrebno v kolikor želimo govoriti o soustvarjanju, saj moramo soustvarjati vsi. S tem bi individualna projektna skupina dobila interdisciplinarni pomen medsebojnega povezovanja in sodelovanja strok.

Rakar navaja, da je napačno razmišljati, da so srečanja skupine samo nekakšen pregled opravljenega dela oz. pregled trenutnega stanja. Ta del je sicer jasno pomemben, a velik pomen ima nenehno sodelovanje in raziskovanje, kajti individualna projektna skupina mora postati

nekakšen delovni prostor, v katerem se lahko vsi učijo in dosegajo nove izkušnje (Rakar in drugi, 2010, str. 7). Že samo zato je neustrezno pričakovati, da bo to postala, v kolikor se srečanja dogodijo enkrat letno. Vloga centra za socialno delo znotraj skupine mora centru zagotavljati, da se bo socialno delo nadaljevalo. Center namreč skrbno spremlja nastajanje in uresničevanje individualne projektne skupine, kar mu daje možnost, da lahko aktivira dodatne strokovnjake. Centre lahko razumemo tudi kot nekakšne varuhe pogojev za socialno delo, kar omogoča reševanje in delovanje na socialnodeloven način. Socialna delavka kot udeleženka v projektih mora zagotavljati, da nastane varen prostor, v katerem se omogoči proces soustvarjanja. Varen prostor je pomemben, ker lahko vsi udeleženci vidijo tako svoj kot tudi doprinos ostalih sodelujočih (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 114).

Glede na to, da je podpora otroku ključna v socialnem delu, lahko tu omenimo tudi, da bi mladi človek moral računati na več možnosti za vpetost v družbo, moral bi imeti možnost poznanih poti, tudi sam bi si lahko vzel to pravico do svojega glasu in pomembno vplival na potek dogodkov. Vse to pa lahko dosežemo v kolikor pripravimo dovolj varen prostor, ki je kot smo videli pomemben, da lahko kakovostno delamo.

2.3.5. TRAJANJE IN PRENEHANJE REJNIŠTVA

Poglavje namenoma združuje koncept trajanja in prenehanja rejništva, kajti s svojim pomenom kontinuirano sledita drug drugemu. Ker se naloga ukvarja z življenjem po rejništvu, je smiselno, da se omeni tudi korak, ki se zgodi pred življenjem po rejništvu – prenehanje rejništva.

Vidik trajanja rejništva je eden pomembnejših vidikov. Ker ni jasno določen, mnogim predstavlja veliko omejitev kakovostnega življenja otrok, ki živijo v rejništvu. Trajanje rejništva lahko vpliva na doseganje samostojnosti ter neodvisnosti osebe. V procesu rejništva moramo koncept trajanja rejništva jemati resno, kajti za vsakega otroka je le-ta pomemben. Določa namreč časovno obdobje, v katerem je otrok ločen od svoje družine.

Ker je rejništvo definirano kot začasen ukrep, je potrebno začasnost razumeti kot pomemben pravni standard, ki ima velik vpliv na otrokovo korist. Začasnost v rejništvu ni odvisna samo od razmer matične družine, temveč tudi od otroka. Vsak otrok namreč potrebuje določeno obdobje te začasnosti (Zupančič in Novak, 2008, str. 141). Zanimivo je, da Milošević Arnold (1996, str. 301) trajanje rejništva opredeljuje kot nekaj, kar velikokrat ustvarja val kritik slovenske ureditve rejništva. Natančni podatki o trajanju rejništva namreč ne obstajajo, prav tako tudi v zakonu o rejniški dejavnosti, v družinskem zakoniku ter v pravilniku o pogojih in

postopkih za izvajanje rejništva ni jasno določeno, koliko časa naj traja rejništvo. Nanašajoč se na raziskave pa rejništvo velikokrat velja za neperspektivno in večno, kajti matične družine premalokrat vzpostavijo življenjsko okolje nazaj primerno otroku.

Trajanje rejništva je torej lahko velikokrat tudi dolgoročno, kar pomeni, da otrok lahko v rejniški družini živi tudi nekaj let. Nujno je, da v časovnem okviru trajanja rejništva vsi sodelujoči v procesu naredijo vse, da se otrok lahko zdravo razvija in raste. Vidik trajanja bi moral biti bolje določen, da bi udeleženi imeli predstavo, koliko časa bo otrok ločen od matične družine. Jasno definiranje bi morda še najbolj potrebovali prav otroci, s čimer bi jim olajšali občutenje negativnosti, nepripadnosti. Rejništvo bi zares lahko veljalo kot zgolj začasen ukrep samo v primeru, da bi imelo natančno opredeljen časovni okvir, znotraj katerega bi imela matična družina možnost ureditve družinskih razmer. A ker se v praksi razmere večinoma ne uredijo in rejništva postajajo dolgotrajna, je vsakršno poskušanje umestitve rejništva v časovni okvir nesmiselno. Rejništvo je namreč kompleksna situacija, težek proces, skozi katerega gre tako otrok kot matična družina, zaradi česar slednja potrebuje čas. Tudi glede na kompleksnost situacij in različnost oseb, časovnega okvirja preprosto ne moremo določiti. Nekateri razmere uspejo urediti hitro, drugi potrebujejo dlje časa, nekateri pa jih sploh ne. Kaj bi torej naredili v situaciji s časovnim okvirjem, znotraj katerega družina ne bi uredila razmer, otrok pa bi bil o tem obveščen? Otrok bi znova doživel razočaranje ter občutek zavrženosti, saj se njegovo pričakovanje ponovno ne bi izpolnilo. Otrok bi bil nadalje tudi obremenjen s časovnim okvirjem, saj bi nenehno živel v pričakovanju, da bo matična družina znotraj časovnega okvirja uredila stvari in se tako ne bi poskušal prepustiti življenju v novi družini. Nenehno bi živel v pričakovanju, kdaj se bo vrnil domov, hkrati pa mu pričakovanje zgolj povečalo občutek, da ne ve, kam spada.

Podobno meni tudi Perpar: razpetost otroka med dve družini, morebitne pogoste selitve iz ene družine v drugo, vrtenje otroka v krogu nenehnih razočaranj, pričakovanj in navsezadnje prelomljenih obljub vsekakor ni prava odločitev oz. pravilno delovanje. S tem vplivamo na otrokovo samozavest in njegov občutek varnosti. Otrok lahko celo občuti, da je sam kriv za takšno situacijo, kar pa v nobenem primeru ni resnično (Perpar 2008, str. 75 v Čož, 2013, str. 26).

Da lahko rejništvo postane dolgotrajno, ni vedno slabo. Otrok ima namreč tako možnost dlje časa živeti v istem okolju, čeprav to ni njegova prava družina. Možne so sicer situacije, ko otrok prehaja med rejniškimi družinami, pri čemer spet pridemo do problematičnosti določevanja

časovnega okvirja trajanja rejništva. Ker so dolgotrajna rejništva danes nekakšna stalna praksa v rejniškem sistemu, bi bilo morda na tej točki smiselno razmisliti o morebitnih možnih posvojitvah otrok v primerih ustreznih rejniških družin in uspešno vzpostavljenih odnosov znotraj le-teh.

Čeprav je težnja po jasnosti in definiranosti časovnega okvirja razumljiva in smiselna, se je potrebno zavedati, da na trajanje rejništva vpliva veliko različnih dejavnikov. Smotrno bi bilo, da se raje ukvarjamo s tem, da v procesu rejništva pri delu tako z otrokom kot z matično družino izberemo prave korake in prave načine dela, da se trajanje rejništva nekako zabriše oziroma ni v ospredju kot poglavitni problem, s čimer nihče od udeleženih ne čuti pritiska. Ker je trajanje rejništva odvisno od matične družine in samega otroka, je precej bolj smiselno, da smo v začetku osredotočeni na soustvarjanje rešitev pri obeh in obema skušamo pomagati tako, kot je to najbolj potrebno. Celoten proces rejništva in proces pomoči vsem udeleženim v bistvu določata čas trajanja rejništva, zaradi česar je časovne okvirje težko določiti. Ali celo: menim, da časovnih okvirjev na začetku rejništva ni mogoče določiti. To namreč lahko celo omeji sam proces pomoči.

Ko rejništvo preneha trajati, smo na točki zaključitve rejništva. Zupančič navaja, da je pri razumevanju prenehanja rejništva pomembno, da razlikujemo med prenehanjem rejništva in prenehanjem rejniške pogodbe. Rejništvo namreč preneha takrat, ko prenehajo razlogi za rejništvo, ko se torej uredijo razmere v matični družini. Če do ureditve razmer ne pride, pa rejništvo preneha takrat, ko je otrok pripravljen na samostojno življenje (Zupančič 1999, str. 16). Prenehanje rejništva lahko označimo za proces, v katerem bo otrok zapustil rejniško družino. Lahko se vrne v matično družino ali pa zaživi samostojno. Položaj otroka pri prenehanju rejništva je izredno pomemben. Tudi prenehanje rejništva povzroča občutke negotovosti in strahu pred spremembami, ki jih še najbolj čutijo otroci in mladi. Da se lahko vsi normalno in lažje seznanijo s prenehanjem rejništva, je treba govor o tem pričeti ob pravem času. A nemalokrat se zgodi, da se na prenehanje rejništva ne moremo pripraviti, saj ni dovolj časa. Zato je pomembno, da se prenehanje rejništva soustvarja skupaj, da pri tem sodelujejo vsi, ki so bili udeleženi v procesu. Potrebno je poskrbeti za dobro počutje otroka in mu pomagati, da lahko stike z rejniško družino ohrani tudi, ko tam več ne živi. Idealno je, da je prenehanje rejništva ustvarjeno po tempu, zmožnostih in potrebah otroka, a žal ni vedno tako. Rejništvo se lahko konča načrtovano, a lahko se tudi samo preprosto konča (Kuzmanovič Korva 2012, str. 94–96).

Prenehanje rejništva lahko razumemo kot nekakšno zaključitev določenega obdobja v življenju otroka, mladostnika. Zatorej menim, da je koncept prenehanja rejništva bolj potreben ureditve kot postavljanje točnega časovnega okvirja za trajanje rejništva. Prenehanje rejništva lahko razumemo kot prelomnico, ki je izredno velika in zaskrbljujoča, če se mladostnik ne more ali pa se ne želi vrniti nazaj v matično družino, v rejniški družini pa prav tako ne more ostati. Kaj se zgodi z mladim človekom, ko rejništvo preneha? In kako lahko uredimo prehod v samostojnost? A še preden nadaljujemo na pot v samostojnost po končanem rejništvu, se dotaknimo še mladega človeka in njegovega osamosvajanja, poti v samostojnost in vloge družine pri tem.

2.4. PREHOD V SAMOSTOJNO ŽIVLJENJE

Prehod v samostojno življenje je pomembna prelomnica v življenju vsakega mladega človeka. Gre za neizogiben, malone nujen korak. Življenje mora namreč v nekem trenutku dobiti nov pomen, smisel, novo obliko in globino. Vsak mlad človek potrebuje spremembo v življenju, tista poglavitna zanj se prične ravno s prehodom v samostojnost. Mlad človek namreč potrebuje osamosvojitev, ne samo zaradi življenja samega, temveč tudi zaradi sebe, da lahko kot individuum sebi doda nov smisel. Smisel samostojnega, odgovornega mladega človeka.

V današnjih časih je prehod v samostojno življenje težek korak. Na ta vidik vpliva veliko dejavnikov, kot so zaposlitev, finančno stanje, stanovanjska problematika, podpora družine ... Prehod je še veliko težji, če ti nihče ne nudi podpore. Tu se predvsem nanašamo na podporo družine. Kako v samostojnost stopi nekdo, ki je svoje življenje preživel v rejniški družini?

Ker naloga skuša prikazati vpletenost socialnega dela oziroma prisotnost strokovnih konceptov socialnega dela pri zagotavljanju prehoda v samostojnost, bo poglavje strnilo vsebino socialnega dela z mladimi in podporo, ki jim jo le-to nudi, ter vsebino pomena družine pri osamosvajanju mladostnika. Najprej pa bom predstavili, kdo sploh so mladi, kakšna je razlika med samostojnostjo in neodvisnostjo, podaljševanjem mladosti ter socialno ranljivostjo mladih.

2.4.1. MLADI IN MLADOST

Vemo, da mladi danes veljajo za drugačne mlade, kot so bili ti v preteklosti. Danes je namreč vse drugače, zato je normalno, da tej drugačnosti sledijo tudi sami mladi. Razlika se kaže predvsem v dojemanju sveta, življenja, vrednot in v samem načinu življenja. Zdi se, da je danes na vsakem koraku prisotno ocenjevanje mladih, nenehno razvijanje standardov, pričakovanj, ki

bi jih mladi morali dosegati, da bi zadovoljili družbene norme in družbeni kontekst, v katerega spadajo. Potrebno pa se je zavedati, da mladi za doseganje in ugajanje družbenim pričakovanjem potrebujejo tudi različno podporo. Vse ni namreč odvisno zgolj od njih.

Podobno meni tudi Ule (2008, str. 51), ki zapiše, da se mladost od otroštva razlikuje toliko, kolikor neodvisen in samostojen je mladostnik pri svojih dejanjih in odločitvah. Neodvisnost in samostojnost pa mladostnik lahko nenehno preverja skozi oči odrasle osebe. Mladostnik mora torej zadovoljiti in ustrezati pričakovanju odraslih, ki mu veliko pomenijo. Zato se zgodi, da se mladostniki pričnejo obnašati v skladu s predstavami drugih, ki jih imajo o odraslosti, neodvisnosti in samostojnosti. Pričakovanja in merila za odraslost ni vzpostavil mladostnik sam, saj mora izpolnjevati pogoje, ki so izven njegove moči. Ti pogoji zajemajo ekonomsko neodvisnost, osamosvojitev, zaposlitev, lastno partnerstvo, lastno družino itn. Zato je mladost moč razumeti tudi kot nekakšno omejeno neodvisnost, ki še vedno vsebuje veliko socialnega nadzora.

Mladost lahko označimo kot pomembno življenjsko obdobje, v katerem mladostnik prehaja iz faze otroštva v fazo odraslosti. Prehajanje v fazo odraslosti pa s seboj nosi tudi družbene vloge, ki ustrezajo odraslim. Tu torej nastane definicija mladih kot ljudi na na prehodu iz odvisnosti v otroštvu k neodvisnosti v odraslost. Potemtakem mladost označuje tri glave prehode, ki so naslednji:

- prehod od šole k delu, kar pomeni, da ob zaključku šolanja vstopimo na trg dela;
- prehod od ekonomske odvisnosti k neodvisnosti, samostojnosti ter samoodgovornosti;
- prehod v lastno domovanje ter v lastno ustvarjanje družine (Vertot 2009, str. 10).

Danes lahko na vprašanje, kdo je mlad, dobimo zelo različne odgovore. Nekateri to pogojujejo z leti, drugi z videzom in načinom življenja, spet tretji z načinom razmišljanja. Ravno zaradi tega je smiselno, da zapišemo starostne kategorije z značilnostmi, v katere lahko umeščamo mladost. Starostne kategorije, ki jih navaja Ule (2008, str. 126), so:

- klasična mladosti (14–18 let), v kateri so mladi srednješolci;
- podaljšana mladost (19–24 let), v kateri so mladi študentje;
- predodraslo obdobje (25–29 let) kot obdobje prehoda v ekonomsko in socialno neodvisnost, kar pomeni, da so mladi v tem obdobju zaposleni ter imajo svojo družino.

V času moderne družbe je izredno pomembno ločevanje otroštva in mladosti od odraslosti, prav tako pa je zelo pomemben tudi potek odraščanja otrok in mladostnikov. Antropološke raziskave

so pokazale, da je vstopanje v odraslost poznano v vseh družbah. Opredeljuje se ga s sočasnim končanjem biološkega dozorevanja otrok (Ule 2008, str. 48). Mladost v sodobni družbi velja za nekakšno domeno fantazem in različnih projekcij, ki so nujno potrebne, da se mladi sploh naučijo prenesti nasprotja in konflikte, ki nastajajo zaradi uvrščanja v status polnopravnih članov teh družb. Prav zaradi učenja mladost velja kot zelo občutljivo obdobje, v katerem ustvarjamo prostor, v katerem konstruiramo socialne vloge in statuse, razvijamo smotre življenja, vrednotimo dejanja in dosežke ljudi. V mladost vnašajo svoje fantazije tako mladi kot tudi odrasli. Vse predstave, vključno z vsemi strahovi in upi, ki se jih vlaga v mladost, predstavljajo nekakšen gradnik stvarnosti človekovega življenja (Ule 2008, str. 49–50). Ule tudi trdi, da je po svojem pomenu mladost obdobje, ko mlad človek ni več otrok, a tudi še ni odrasel. Zaradi te vmesnosti med dvema življenjskima obdobjema mladost že od nekdaj velja za labilno in tudi protislovno obdobje, zaradi česar jo je nenehno potrebno nadzorovati. V dvajsetem stoletju je bila prepoznana kot formativno življenjsko obdobje, ki je ključno za življenje in delo odraslega človeka. Ravno zaradi tega pa se je delo z mladimi uveljavilo kot nekakšen družbeni produkt, ki vsebuje načrtno vzgojo, nadzor, pedagoško-politična posredovanja s strani aparatov države, znanosti in ostalih vodilnih družbenih institucij (Ule 1988 v Ule 2008, str. 50). Mladost pa lahko razumemo tudi kot družbeni status, ki velja v času, ko se mlad človek pripravlja za prehod v odraslost (Ule 2008, str. 120).

Danes se mladost vse bolj podaljšuje, kar pomeni, da se s tem povečuje tudi število let, ko se mladi pripravljajo na odraslost. Gre za obdobje, ko mladi še vedno delajo na sebi in ko starši in izobraževalne institucije še vedno vlagajo vanje. Na drugi strani pa se zmanjšuje število let, ko so mladi aktivni na trgu dela. Zapisano dejstvo ustvarja zaskrbljenost ob pomanjkanju mladih na trgu dela, kar zadeva politiko izobraževanja in zaposlovanja (Ule 2008, str. 193).

2.4.2. SAMOSTOJNOST IN NEODVISNOST

Pri razumevanju mladih in mladosti moramo poznati razlike med pojmoma samostojnost in neodvisnost. Včasih se zdi, da imata omenjena pojma isti pomen, a temu ni tako. Samostojnost namreč pomeni, da ima mlada oseba sposobnost za samostojno oblikovanje lastnega življenja ter razvoj identitete, brez da kdo v to posega. Neodvisnost mlade osebe pa pomeni, da je le-ta materialno neodvisna od odraslih, tj. od staršev (Ule 2008, str. 15). Samostojnost in neodvisnost sta za mlado osebo izrednega pomena, v kolikor si želi ustvarjati svoje lastno življenje ter želi z avtonomnostjo in odgovornostjo graditi družbena razmerja in navsezadnje tudi svojo identiteto (Leskošek 1999, str. 73 v Bezjak, 2012, str. 18).

Danes bi bili mladi deloma še vedno radi odvisni od staršev, hkrati pa si želijo in se včasih obnašajo kot neodvisni, kot odrasli. Ker odlašajo z lastno avtonomijo, se podaljšuje njihovo življenje s starši in s tem tudi odvisnost od le-teh. Zato velja, da so mladi v današnjih časih nekako na točki prehajanja med odvisnostjo in avtonomijo (Rener, 2006, str. 97 v Bezjak, 2012, str. 12). Življenje s starši ima seveda lahko veliko dobrih plati, a mlada oseba, v kolikor želi zgraditi lastno identiteto in se preizkušati v partnerstvu ter najti svoj življenjski stil, mora nujno postati neodvisna. Neodvisnost spodbuja ustvarjanje lastnih mnenj in stališč. Ugotoviti moramo, kdo smo in kaj želimo od življenja ter od nas samih. Ko smo odvisni od staršev, pa si takšnih vprašanj ne zastavljamo, niti ne razmišljamo v tej smeri, ker nam ni treba. V življenju s starši mlada oseba težko vzpostavlja intimne odnose, spolnost in partnerstvo. Prav tako nima možnosti preizkušati svojih meja, ne da bi jih pri tem oviral ali nadzoroval. Vsak mlad človek potrebuje možnost doživeti svoje izkušnje na način, da jih izkusi. Dokler pa je mlada oseba odvisna od staršev in dokler tako živi, te možnosti nima (Leskošek 1999, str. 90 v Bezjak, 2012, str. 19).

Neodvisnost mladega človeka je torej zelo pomembna za njegovo dobro počutje, kvaliteten in nujno potreben razvoj. V času življenja s starši je vse enostavnejše, saj imamo ob sebi vedno nekoga. A neodvisnost mladega človeka je nujno potrebna, da se lahko nauči biti samozadosten, se nauči svojih spoznanj in izoblikuje svoje vrednote. Če želi izoblikovati uspešnega sebe, uspešno partnerstvo in lastno družno, potrebuje posameznik tudi lastne izkušnje. Ker je mladost družbeni produkt, bi morala tudi sama družba delovati na način, da bi bila mladost pozitivna izkušnja, znotraj katere bi mladi že imeli dovolj urejene razmere, da bi skušali stopiti na pot neodvisnosti. Sedaj o tej pogosto ne morejo niti razmišljati.

2.4.3. SOCIALNA RANLJIVOST MLADIH

Mladi danes veljajo za ranljivo družbeno skupino, ker se skozi svoj obstoj srečujejo z različno psihološko in socialno ranljivostjo, katero ustvarjajo družbene spremembe (Rener, 2000, str. 94). Socialna ranljivost mladih pa se lahko kaže tudi kot produkt težav, ki jih lahko povezujemo s slabšim šolskim uspehom in posledično nižjo izobrazbo, kar v prihodnosti lahko povzroča težave tudi pri zaposljivosti in zdravju (Ule, 2000, str. 43).

V današnjih časih se morajo mladi nenehno dokazovati ter opozarjati nase ter pri tem ustrezati in doseči določena družbena pravile in norme. Mladi niso socialno ranljiva skupina zgolj po lastni krivdi, temveč je njihova situacija v veliki meri odvisna tudi od tega kaj jim družba da in

kakšni so objektivni pogoji. Mladi veljajo za ranljivo družbeno skupino, nenehno so vpeti v razkorak lastnih, osebnih pričakovanj in prizadevanj ter družbenih potreb in možnosti. To vpliva na področja njihovega delovanja oziroma na področje izobraževanja, zaposlovanja, samostojnosti in stanovanjske problematike (Drobnič v Cigler 1985, str. 162). Vzrok za socialno in psihološko ranljivost mladih se torej skriva tudi v družbenih spremembah, s katerimi se soočajo. Koncepti družbene ranljivosti so sprva veljali za označevanje socialno ranljivih tistih mladih, ki so prihajali iz nižjih družbenih razredov ter tistih, ki so izzivali nevarne situacije (»outsiderji«). Danes socialna ranljivost mladih označuje mlade kot celotno skupino (populacijo) in ne več samo zgolj tistih iz depriviligiranih družbenih okolij, kot je to veljalo prej (Rener 2000, str. 94–95). S pojavom procesa individualizacije pa se je povečal tudi vpliv same družine na socialno ranljivost mladih. Če v družini podpora ni prisotna, že obstaja možnost, da se bodo mladi soočili z ranljivostjo in določenimi tveganji (Rener 2000, str. 99). Proces individualizacije je spremenil življenja nasploh, saj je prinesel veliko več negotovosti, tveganja, obremenitve in nemira. Vse to mlade obremenjuje, najbolj pa tiste, ki nimajo ekonomske in socialne podpore pri svojih družinah in so tudi brezposelni (Ule 2000, str. 4).

Kot pomemben pokazatelj socialne ranljivosti mladih se je uveljavila brezposelnost. Raziskave nezaposlenih mladih namreč kažejo, da so ti najbolj ogroženi na trgu delovne sile. Spremembe življenjskih potekov imajo torej izredno obremenjujoče posledice, ki prizadenejo mlade (Ule 2008, str. 215). Brezposelnost mladih s seboj prinaša negativne posledice za njihovo psihološko stanje oz. počutje. Študije brezposelnih mladih kažejo na to, da imajo mladi drugačno, negativno samopodobo, premalo samospoštovanja in drugačna stališča do sveta in življenja nasploh (Ule 2008, str. 216).

Walter in Pohl (2005 v Ule 2008, str. 217) navajata skupine mladih, ki so v ekonomskem, socialnem ter psihološkem smislu lahko najbolj ranljive. Skupine zajemajo mlade, ki so zaradi različnih razlogov predčasno izključeni iz šolanja. To so mladi, ki storijo prehod iz šolanja na trg dela, torej vstopijo v nižje kvalificirane in s tem tudi v nestabilne segmente trga dela. V skupino spadajo tudi mladi, ki po končanem poklicnem usposabljanju postanejo nezaposleni in tisti s slabimi izobraževalnimi kvalifikacijami. Pomembno je vedeti, da sem spadajo tudi mladi, ki nimajo finančne in čustvene podpore svoje družine ter mladi, ki so izbrali alternativo in se podali v zgodnje starševstvo. V skupino ekonomsko, socialno ter psihološko ranljivih mladih bi lahko uvrstili tudi mlade z izkušnjo rejništva, saj se na točki prehoda prav tako srečujejo z omenjenimi ranljivostmi.

2.4.4. OSAMOSVAJANJE MLADIH

Osamosvajanje mladih je prav tako pomemben koncept za razumevanje mladostnika, v kolikor je ta vpleten v proces pomoči. Koncept osamosvajanja morajo poznati in razumeti tako matični kot tudi rejniški starši, da lahko s svojim delovanjem otroku nudijo vse, kar potrebuje na tej točki v življenju. Poznamo več oblik osamosvajanja in sicer emocionalno, psihološko ter socialno.

Emocionalno osamosvajanje pomeni, da se mladostnik osvobaja od otroških navezanosti ter odvisnosti, ker mora razviti lastno kontrolo, samostojnost in samoiniciativnost. To lahko interpretiramo tudi kot otrokovo nujo po odcepitvi od vsega, na kar se je navezal in česar se je naučil v času življenja v družini. Ravno zaradi tega so v tej fazi osamosvajanja med otroci in starši pogosti konflikti, saj se otroci pričnejo spreminjati in s tem tudi nočejo več sprejemati mnenja in nasvete staršev. Upirajo se poznanemu in hkrati skušajo delovati sami.

Psihološko osamosvajanje mladih je stopnja razvoja, ko je avtonomija socialnega okolja vse večja. Zaradi tega mladostnik zmore graditi lastna prepričanja, vrednote ter neodvisnega sebe. Na ta način se otrok uči, kako biti sebi pomemben, kako upoštevati svoje potrebe in istočasno znati tudi razumeti in upoštevati druge in njihove potrebe.

Socialno osamosvajanje je ena izmed najpomembnejših stopenj, ko se mladostnik skuša osamosvojiti. Vemo, da je družina otrokova prva socializacija oz. prva socializacijska skupnost. V tej skupnosti otrok doživlja prve zgodbe in prve spomine. Otrok je torej vpet v družino, ravno ta vpetost pa ga lahko na neki točki osamosvajanja omejuje. Lahko se namreč zgodi, da ga to omejuje pri razvijanju svojih vrednot in vzorcev, zato je socialno osamosvajanje tako pomembno. S tem korakom mladostnik resnično postane on, saj pade v proces, v katerem razvije svoja razmišljanja, prepričanja in znanja. Na svet in življenje gleda s svojimi očmi in skozi svoje izkušnje (Doblehar 2009 v Korošec 2017, str. 10).

Osamosvajanje je pomemben vidik v življenju mladostnika. Lahko ga torej razumemo kot proces, v katerem se mladostnik skuša osamosvojiti od družine ter od vsega, kar ima, kar se je naučil. Lahko bi rekli, da se mladostnik v bistvu ves čas osvobaja v dveh smereh. Na eni strani se osvobaja fizično, na drugi pa psihološko. Fizično osvoboditev lahko označimo kot lažjo, čeprav jo velikokrat pogojuje ravno psihološka osamosvojitev. A če se fizično osamosvojimo, lahko vedno znova pridemo nazaj domov. Ko pa posameznik enkrat doseže psihološko osamosvojitev, nuja po vrnitvi domov usahne, saj je odgovornost za svoje življenje vzel v svoje

roke. Psihološko osamosvajanje lahko razumemo kot izgradnjo novega sebe, kar za mladostnika ni enostaven proces, zato pogosto obstaja skušnjava po poseči nazaj v dobro poznani domači svet. Mladostnik sicer ne sme pozabiti na svoj svet, ki ga v veliki meri ves čas nosi s sabo: potrebno je najti ravnovesje med obema svetovoma, a je velikokrat potrebno postaviti mejo. Na ta način se lahko mladostnik zares osamosvoji, saj proces osamosvojitve v notranjosti mladostnika steče, tako kot mora. Ko je mladostnik sposoben doseči to ravnovesje, lahko prične z ustvarjanjem svojega življenja. Od vseh oblik se je osamosvojil do te mere, da naveze ne bodo več negativno vplivale na njegovo življenje.

2.4.5. VLOGA DRUŽINE PRI PREHODU V SAMOSTOJNOST

Do sedaj smo spoznali, kako pomembno vlogo ima družina v življenju otroka. Četudi matična družina ne uredi lastnih razmer, je potrebno, da je otroku v bližini in dostopna, s čimer lahko otrok ohranja čustveno vez do nje (oz. svojega izvora). Vloga družine igra pomembno vlogo tudi pri prehodu otroka v samostojno življenje. Tako matična kot rejniška družina imata tu pomembno vlogo, ki jo morata opraviti kar se da najbolje. Čačinovič Vogrinčič (1998, str. 130) vlogo družine opisuje kot temeljno v otrokovem življenju. Družina po njenem mnenju vedno predstavlja vzajemno odvisnost in hkrati tudi usmeritev k neodvisnosti, solidarnost ter pomoč in zaščito. Skozi odraščanje pa se učimo, kaj je pomembno in kaj ne. Naller in Callan (1991 v Doblehar, 2009, str. 15) navajata, da imajo starši na poti v samostojnost otroka dve pomembni vlogi. Ena je opaziti otroka, ki se razvija v odraslo osebo, druga pa resno sprejemanje otrokovih želja in njega samega. Avtorja trdita, da na ta način družina ustvarja prostor za zrelo, funkcionalno odraščanje na prehodu v samostojnost.

Pomen in vpliv družine pa razlaga tudi Stierlinov pojem delegacije, ki poudarja razliko med delegacijo in vlogo. Pojem delegacije razumemo kot dramo vsake družine, saj se nanaša na ločitev. Vsaka družina namreč delegira svojega otroka, kar pomeni, da mu da določeno poslanstvo. Ko otrok poslanstvo sprejme, s tem poda osebno prisego družini, da z njo sklene zavezo. Družina v bistvu otroku da dovoljenje in tudi spodbudo, da se osamosvoji, a le pogojno. Otrok lahko zaživi samostojno, a še vedno ima poslanstvo, ki ga mora opraviti do staršev. Družina od njega želi, da odide in hkrati ostane – družina otroka dejansko drži »na dolgi vrvici«. Tako vse življenje ostajamo povezani s starši, ti pa se tudi povezujejo z generacijami, od koder izvirajo. Vezi, ki jih imamo s starši, so lahko hvaležnost, maščevanje, občutki krivde idr. Omenjeni koncept v bistvu poudarja dejstvo, da je otrok družinski človek, ki ga oblikujejo družinske vezi in izkušnje. Drama, o kateri avtor govori, je torej nerazrešljiva, ker se družine

ne moremo osvoboditi. Vsaka družina v sledeči situaciji potrebuje spravo, kajti otrok mora družino sprejeti v celoti, da se lahko osvobodi in tako prevzame odgovornost za svoje življenje (Čačinovič Vogrinčič, 1992, str. 65).

Če želimo zdravo razvijanje otroka v družini, mora biti med staršema prisotna interakcija, saj ta določa samo strukturo družine, s čemer vpliva na otrokov razvoj. Starša morata biti v bistvu zaveznika: drug drugega morata podpirati v svojih vlogah in nalogah. Vzajemno morata povečevati občutek varnosti, v odnosu do otrok morata torej upoštevati drug drugega. Poleg zavezništva pa je pomembno tudi ohranjanje generacijskih razlik, kar pomeni, da ko starši zadovoljujejo svoje potrebe, pri tem ne postanejo odvisni od otrok. Otrok je namreč tisti, ki potrebuje odvisnost od staršev in ne obratno (ibid).

Pomembna naloga družine pa je tudi razvijanje sposobnosti za konflikt. Koncept je ustvaril Mertens, pomeni pa bistveno lastnost, ki jo potrebujemo vsi in se jo moramo v družini naučiti. Da smo sposobni za konflikt, pomeni, da otrok lahko konflikt zazna in se z njim sooči, s tem pa ga lahko tudi reši. To sposobnost otrok potrebuje, saj z njo lahko zazna konfliktnost v posamezni interakciji in se z njo spopade, zaradi česar mu ni potrebno prevzemati krivde zanjo (Bezjak, 2012, str. 27). Sposobnost za konflikt lahko označimo kot eno pomembnejših nalog, ki se jih mora otrok naučiti. Potrebuje jo za svoj zdrav razvoj in za svoje dobro počutje. Ker v družini lahko velikokrat pride do težav in ker starši ne odreagirajo vedno prav (tj. v korist otroka), je nujno, da se zaveda, da mu ni treba prevzemati krivde, ki ni njegova. Otroci v družinah, kjer so prisotne težave, to velikokrat počnejo in s tem škodujejo sami sebi. Pomembnosti tega koncepta bi se morali zavedati tudi sami starši in delovati tako, da otrok ni postavljen v tako situacijo ter mu razložiti, da prepiri staršev niso njegova krivda. Tako ima lahko otrok navkljub težavam v družini še vedno rad oba starša ter jima dovoljuje, da težave rešujeta na svoj način in se v to ne vpleta.

Čačinovič Vogrinčič (2008, str. 46–47) pa meni, da bi se v družini vsak moral naučiti sposobnosti za ljubezen in sposobnosti za pogajanje. Sposobnost za ljubezen pomeni, da sebi in drugim pripisujemo pomen ter intimnost. Da se otrok lahko nauči te sposobnosti, je v odnosu nujno potrebna ljubezen. Le na ta način jo bo namreč lahko tudi sam prepoznal v intimni izkušnji – naučil se bo z njo ravnati, jo deliti in spoštljivo pomagati. Otrok se v družini sposobnosti za ljubezen uči, nauči pa se tudi zahtevati in pritrjevati lastni vrednosti z enim od položajev samospoštovanja. Možni položaji samospoštovanja, po katerih otrok lahko deluje, so:

- Jaz sem pomemben, ti si pomemben, oba potrebujeva zmago, dokler sva skupaj.
- Jaz sem pomemben,
- ti nisi, jaz zmagam, ti izgubiš.
- Jaz nisem pomemben, ti si pomembnejši od mene, ti zmagaš, jaz izgubim.
- Ker nihče od naju ni pomemben, oba izgubiva.

Sposobnost za pogajanje pomeni, da ima vsak član v družini pravico in možnost, da pove kdo je in kaj si želi, torej da izrazi svoje želje in potrebe – da izrazi sebe. Hkrati pa potrebuje tudi drugega, da to pove in šele potem išče in sprejema rešitve in odločitve.

Skozi otrokovo odraščanje prihaja do različnih obdobij, na katere je potrebno otroka pripraviti, da se bo lažje spoprijemal z vlogami, ki ga še čakajo v življenju. Vsako obdobje odraščanja pa ima svoje naloge in svojo zahtevnost. Družina je tu pomembna, ker otroku lahko pomaga, da se naloge izpolnijo in tako skupaj preidejo na višjo raven zrelosti. Ob pripravi otroka na samostojno življenje je pomembno, da družina otroku da tudi navade iz okolja, v katerem živijo, saj se to razume kot pomemben del njegove preteklosti (Korošec, 2017, str. 9).

Mnoge empirične študije in sama terapevtska praksa prihajajo do ugotovitev, da imajo starši pomembno vlogo že pri samem odraščanju. Vedno znova se namreč potrjuje, da so starši najpomembnejši v življenju odraščajočega mladostnika, zaradi česar veliko mladih nosi s seboj občutek čustvene bližine s starši vse do odraslosti. Raziskave pa ugotavljajo tudi vedno večji pomen otrokove navezanosti na starše kot nekakšno preventivo proti odklonskemu vedenju. Odraščajoči mladostnik potrebuje čustvene in podporne starše z veliko mero empatije. Čustvena bližina in navezanost sta pomembna že zaradi tega, ker sta v življenju otroka prisotna že od zgodnjega otroštva, kar pomeni, da na odraščanje lahko delujeta varovalno ali pa tudi ogrožajoče (Ule, 2008, str. 76).

Če se opremo na teorijo potreb, se lahko spomnimo, da ponazarja način človekovega preživetja. Da človek preživi, mora imeti zadovoljene potrebe po hrani, zraku, toploti itn. – torej vse osnovne fiziološke potrebe. Vemo pa, da otrok teh fizioloških potreb sam ne more zadovoljiti, torej za njih poskrbijo osebe, ki za otroka skrbijo. Družina ima tako pomembno vlogo v prvih letih otrokovega življenja, saj je to takrat v celoti odvisno samo od nje. Ključno je torej, da se skrbi tudi za otrokovo psihološko okolje, ki mora biti napolnjeno z ljubeznijo (Bezjak, 2012, str. 20).

2.4.6. TEORIJA NAVEZANOSTI

Teorija navezanosti je izredno pomemben koncept, če želimo razložiti, kako velik je pomen družine pri prehodu v samostojno življenje. Do sedaj smo lahko videli, da se otrok navezanosti nauči oziroma jo pridobi v družinskem okolju že v zgodnjem otroštvu, ta pa ga skozi razvoj tudi oblikuje. Človeški odnosi so namreč pomembni: drznemo si trditi, da vsakdo potrebuje nekoga za uspešen obstoj. Navezanost pa se ustvarja, razvija in gradi ravno v človeških odnosih. Ti vzpostavljajo zdrav razvoj, v samem središču odnosov pa se dogaja navezanost, ki jo opredeljujemo kot biološko, psihološko in socialno povezanost v odnosih (Kompan Erzan, Rožič in Simonič, 2011, str. 105).

Prvi je teorijo navezanosti razvil John Bowlby (1975 v Ule, 2008, str. 76), ki je zapisal, da se prve oblike navezanosti med otrokom in staršem razvijejo že v prvem letu starosti otroka. Prisotne so torej že na samem začetku otrokovega razvoja in se skozi nadaljnje odraščanje samo še stopnjujejo. Pomemben je tudi odnos, ki se razvije v obdobju med prvim in drugim letom starosti, pomeni pa, da otrok takrat razvije trajen odnos s starši, ki temelji na čustvih. Takšen odnos otroku omogoča občutek varnosti, ne glede na to, ali so starši dejansko navzoči ali ne. Avtor ta model poimenuje notranji delovni model navezanosti. Sestavljen je iz pričakovanj, ki se nanašajo na dosegljivost in dostopnost otroku pomembnih oseb, tj. staršev. Prav tako gre tudi za pričakovano podporo z njihove strani v času kriznih razmer. Glede na notranji model navezanosti pa se potem v času odraščanja oblikujejo še ostali čustveni odnosi (Ule 2008, str. 77). Odsotnost čustvene navezanosti med starši lahko označimo za razlog, da se pri otroku kasneje v adolescenci pojavlja odklonsko in neodobravano vedenje.

Otrok se lahko naveže na varen ali pa na negotov način. Kakšen stil navezanosti bo otrok razvil, pa je odvisno od izkušenj, ki jih otrok doživlja v življenju z odraslo osebo, ki zanj skrbi. Najprej gre torej za pričakovanja, katera se prevesijo v različni stil navezanosti. Glede na pričakovanja, ki jih otrok ima v odnosu, pa lahko razvije štiri stile navezanosti (Bezjak, 2012, str. 22–23):

Varni stil navezanosti pomeni, da ima otrok možnost, da poišče varno bližino pri osebi, ki ji zaupa in na katero je navezan. Ker ima občutek varnosti, ve, da se lahko na to osebo zanese, da bo pri njej našel tolažbo in se bo v njeni bližini lahko bolje počutil. V kolikor bo otrok razvil varni stil navezanosti, bo v njem gradil tudi pozitivno samopodobo, kar nujno potrebuje za svoje nadaljnje življenje. V času odraščanja tak otrok brez problema navezuje čustvene stike z

drugimi osebami, saj se v odnosih vedno počuti varnega. Zaradi tega so vsi odnosi večinoma tudi dolgotrajni. Vse to je otroku v pomoč tudi pri življenjskih izkušnjah, s katerimi se spopada samozavestno ter se uspešno prilagaja brez občutkov anksioznosti in nemira.

Izogibajoči stil navezanosti pa otroka uči, da se izogiba bližini in stikom. Takšen otrok ne potrebuje tolažbe, je noče in je zaradi tega ne išče drugod. Naučil se je namreč zanesti se sam nase. Bližina drugih ljudi je v vsakem obdobju življenja neprijetna, nepotrebna, tudi odvečna. Zaradi tega ima težave z zaupanjem drugim ljudem, težko razvija intimne odnose.

Ambivalentni stil navezanosti lahko zasledimo pri zahtevnem otroku. Otrok se večinoma boji zavrnitve, kar pomeni, da je zelo previden. Konstantno je osredotočen na čustva in razpoloženja staršev, ker se boji ločitve. Zaradi takega počutja ga je težko pomiriti. Takšen otrok do sebe večinoma čuti negativna čustva, sam sebe slabo vrednoti, druge pa vedno opisuje in vidi kot boljše. Zato ostale ljudi vedno tudi ceni bolj kot sebe. Ljubezen je takim otrokom posesivno in odvisno obnašanje.

Dezorganizirani stil navezanosti se glede na svoj pomen nahaja nekje med izogibajočim in ambivalentnim stilom navezanosti. Značilen je za otroke, ki so v svojem življenju doživeli različne travme, zlorabe, nasilje. Zaradi tega nimajo pravega načina za vstopanje v odnos, kajti večino časa delujejo napadalno, nevarno. Ker se tako počutijo, na enak način dojemajo tudi svoje starše oziroma odrasle, ki skrbijo za njih.

2.4.7. TEORIJA NAVEZANOSTI V REJNIŠKI DRUŽINI

Kot otrok razvija navezanost v svoji matični družini, jo lahko razvije tudi z življenjem v rejniški družini. Ker se naloga osredotoča na prehod v samostojnost po končanem rejništvu, je smiselno, da se predstavi koncept teorije navezanosti tudi znotraj same rejniške družine. Teorija navezanosti v rejniški družini je morebiti pomembna predvsem z vidika, da otrok v matični družini doživi in razvije nevarno navezanost, s prihodom v rejniško pa ima možnost nevarno navezanost usmeriti oz. spremeniti v varno.

Rejniške družine so za otroke sicer razumljene kot nadomestne družine, a otrok z namestitvijo v rejniško družino dobi možnost za zdrav razvoj in rast. Negativna družinska izkušnja lahko v rejniški družini postane pozitivna družinska izkušnja, to pa otrok potrebuje, da lahko nekega dne odide v svet ali pa se morda celo vrne nazaj v matično družino (Kompan Erzar, Rožič in Simonič 2011, str. 106).

Mnoge opravljene raziskave in klinične izkušnje pri delu z rejniško družino kažejo na dve pomembni dejstvi. Otroci, ki so doživeli zlorabo travme, neprimerne, nevarne navezanosti, si lahko zacelijo rane in psihično opomorejo, ko živijo v rejniški družini. Da se to zgodi, mora rejniška družina seveda poudarjati in živeti stabilno starševstvo (Marcus 1971 v Kompan Erzar, Rožič in Simonič 2011, str. 106). Drugo dejstvo pa se nanaša na spoznanje, da bodo vedno obstajali tudi otroci, ki navkljub ljubeči rejniški družini še vedno doživljajo stiske in psihosocialne motnje. To jim prepreči, da bi uspeli razviti varno navezanost (ibid). Takšne družine potrebujejo pomoč in podporo, da lahko ustvarijo odnose, ki bodo otroku omogočile doživljanje pozitivne družinske izkušnje. Pomoč in podpora sta tu odvisna tudi od samega socialnega dela, ki mora s svojimi koncepti delovati tudi v konceptih teorij navezanosti. Socialnodelovni pridih v teorijah navezanosti je izredno potreben in pomemben, sploh, če predpostavljamo, da je navezanost pomembna pri prehodu v samostojno življenje, saj se skozi navezanost otrok v bistvu oblikuje. Lahko bi celo rekla, da socialno delo na neki točki omogoča razvoj navezanosti v družini ter jo s svojim delom spodbuja.

Vloga rejnikov kot nadomestnih staršev je torej pomoč otrokom, da lahko pozdravijo svoje rane, ki so jim bile dane v matični družini. Da se to zgodi, jim morajo biti rejniki v pomoč, ko se otroci spoprijemajo z bolečo izgubo lastne družine. Rejniki otroku pomagajo pri njegovem oblikovanju, pri graditvi njegove samopodobe, lastne vrednosti in samospoštovanja. Otrokom morajo vedno znova kazati pozitivne odnose in jim hkrati omogočati in pomagati, da se lahko varno navežejo (Doughtery, 2001 v Kompan Erzar, Rožič in Simonič, 2011, str. 107). Zanimivo je, da prav tam naletimo tudi na izredno zanimiv izraz in sicer terapevtski starši, ki označuje rejnike. Rejniki so namreč na nek način res terapevtski starši, saj so terapevti otrokom, ki potrebujejo pomoč pri graditvi svojega življenja, še prej pa morajo pozdraviti vse notranje bolečine. Lahko bi jih označili tudi kot nekakšne zaupnike otrok. Čeprav delujejo kot terapevtski starši, pa se moramo zavedati, da v bistvu opravljajo nalogo matične družine (ibid).

Velikokrat se lahko zgodi, da v procesu oblikovanja varne navezanosti otroci nočejo priznati, da imajo do rejnikov pozitivna čustva (Hughes, 2007 v Kompan Erzar, Rožič in Simonič, 2011, str. 107). V vsakem primeru to nakazuje, da rejniška družina s svojim delom dosega želeni rezultat. Otrok je namreč sposoben čutiti in razvijati čustva, občutke. Otroci običajno pozitivnih čustev ne priznajo, ker ne vejo, ali smejo, včasih pa niti ne vedo, kaj to pomeni. Čustva namreč vzpostavijo do ljudi, ki jim prej niso predstavljali ničesar. A ko otrok v rejništvu prične čutiti čustva do rejnika, takrat rejnik nekaj postane, in sicer oseba, ki se je odločila otroku pomagati doživeti pozitivno družinsko izkušnjo. Otroku namreč lahko začnemo pomagati šele, ko začuti

pozitivna čustva. Z nastopom pozitivnih čustev pa rejniški starši lahko postanejo starši brez pridevniškega izraza, ki bi označeval njihovo začasno vlogo.

Pomembno je, da se otroku pokaže in razloži, da vzpostavljen odnos z rejniki temelji na čustvih, varnosti in trdnosti, ki je potrebna za njegovo korist. Je nekakšen ključ, ki ga otrok potrebuje, da lahko vstopi v pozitivno družinsko izkušnjo. Otrok pa mora pri čutenju vedeti, da s tem ne izdaja svojih staršev in da so vsakršni občutki krivde odveč. Zavedati se mora, da to potrebuje zaradi sebe, saj si s tem ustvarja svoje življenje (Kompan Erzar, Rožič in Simonič, 2011, str. 109). Čutenje pozitivnih čustev je namreč pomembno spoznanje, saj nakazuje na vzpostavitev navezanosti in možnost morebitnega oddaljevanja od vzorca negativne družinske izkušnje oz. nevarne navezanosti. V tem času je otroku potrebno razložiti, da lahko čuti, kar čuti, potrebno mu je pomagati razumeti in ponotranjiti te občutke, s čimer omogočimo proces nastanka varne navezanosti. Četudi rejnik ne bo nikoli otrokov »zares« pravi starš, mu mora vseeno omogočiti izkušnjo varne navezanosti (Kompan Erzar, Rožič in Simonič , 2011, str. 109). Zato teorija navezanosti v rejništvu glavno nalogo daje ravno rejnikom. Kot že omenjeno morajo doseči zdravo navezanost. Po mnenju Levy in Orlans (2003 v Kompan Erzar, Rožič in Simonič, 2011, str. 107) si rejniška družina lahko pomaga z naslednjimi smernicami:

Pomoč pri razumevanju notranjih delovnih modelov: Otrok zaradi negativne izkušnje v matični družini starše dojema kot osebe, ki so nevarne in ki mu ne želijo dobro, zaradi tega pa jim ne zaupa. Negativne izkušnje so pri otroku shranjene globoko v njegovi notranjosti, kar pomeni, da vplivajo tudi na njegovo dojemanje sebe in življenja. Rejniška družina pa ima možnost in mora vplivati na to, da se otroku omogoči drugačna izkušnja.

Ravnovesje med povezanostjo in nadzorom: Rejniška družina z izvajanjem starševstva otroku lahko da ljubezen do mere, da se z otrokom poveže, istočasno pa mora ohranjati strukturo, nekakšno zdravo mejo, da otrok lahko razvije zaupanje in spoštovanje ter občuti varnost.

Ravnanje s čustvi: Večinoma imajo v rejništvu živeči otroci veliko negativnih čustev, kar je popolnoma normalno. Ker niso naučeni, kako ravnati in izražati svoja čustva, se lahko ta odražajo na njihovem vedenju s pogostimi izbruhi jeze in izogibanjem stikom. Rejniška družina se mora v takšnih situacijah znati primerno odzvati in reagirati, kar pomeni, da morajo otrokom ustvariti okolje polno empatije, v katerem lahko mirno izražajo svoja čustva in govorijo o njih. Izražanje čustev je navsezadnje koristno tudi zaradi samega počutja in zdravja otroka.

Spoštovanje posameznikovih potreb: Tudi otroci imajo svoje potrebe, ki morajo biti razumljene. Rejniška družina mora znati prepoznati potrebe otroka in jih upoštevati, na ta način spodbudi in omogoči razvoj varne navezanosti.

Razumevanje slogov navezanosti: Rejniška družina mora poznati vrste navezanosti in odzive otrok pri vsakem posebej. Otrok z izogibajočo vrsto navezanosti potrebuje bližino rejnika in uvid, da ima na voljo podporo in udobje, v kolikor bi ju potreboval. Ambivalentno navezan otrok bo potreboval določitev mej, spodbujanje avtonomije. Dezorganiziran stil navezanosti pa potrebuje vzpostavljen sistem, lahko tudi z dodatno pomočjo. Potrebno je namreč zagotoviti varnost tako otroka kot tudi samih rejnikov.

Povečanje občutka pripadnosti: Otrok je dan v rejništvo, ker je doživel izkušnjo izgube, tudi zapuščenosti. Vedeti moramo, da gre za občutka, ki ju otrok pozna, ker ju je ponotranjil. Takšen otrok potrebuje identifikacijo z družino, skupnost in kulturno okolje. Rejniška družina mora za razvoj občutka pripadnosti spodbujati vključevanje otroka v skupnost in tudi v rejniško družino. Pomembno pa je tudi, da ohranjajo in omogočajo stike z matično družino.

Tu sem se vprašala tudi kako je z navezanostjo samih rejnikov? Ali morda kdaj pomislijo, da se bodo preveč navezali na otroka, ta pa bo nekega dne odšel? Tudi rejniki sami se na otroka namreč morajo navezati, saj brez tega otroku ne morejo pomagati. Biti rejnik je torej odgovorno delo – biti rejnik ni zgolj naloga, je poslanstvo, ki ga ne more kakovostno izpeljati vsak. Kot rejnik tudi sam rasteš v odnosu z otrokom, kateremu si se odločil pomagati, zato je to velikokrat težko delo, težka izkušnja.

Rejniška družina mora imeti določeno znanje, sposobnost in podporo, da lahko dosega varno navezanost z otroki. Rejništvo mora otroku predstavljati obliko življenja, v kateri se skriva možnost odkrivanja pozitivne družinske slike, ki jo lahko otrok sam doživi. Če rejniški družini uspe razviti to varno navezanost, lahko rejniška družina postane tudi »prava družina«. Četudi se to na prvi pogled v odnosu do matične družine sliši obsojajoče, to ne pomeni, da je matična družina zabrisana ali izničena. A težko spregledam neizogibno dejstvo, da lahko rejniška družina v takih primerih uspe otroku zagotoviti vse, kar bi moral dobiti pri matični družini. Neizogibno dejstvo, da je druga družina uspela otroku pomagati v njegovem razvoju, da je uspela biti primerna in navsezadnje tudi polna odgovornosti, poguma in primernih navezanosti, je navadno matičnim družinam težko sprejeti.

Pomen in vloga navezanosti sta torej pomembna tudi v sistemu rejništva. Navezanost lahko definira celotno življenje posameznika, vedno pa se moramo spominjati, da jo je moč

spremeniti v pozitivno družinsko izkušnjo oziroma v varno navezanost in da ta obstaja. Pozitivne družinske izkušnje in varno navezanosti otrok v rejništvu potrebuje, da lahko odrašča.

2.4.8. SOCIALNO DELO IN MLADI

Socialno delo z mladimi velja za še eno izmed področij socialnega dela. Koncepti socialnega dela pri delu z mladimi so v skladu z doktrino in v skladu z načeli sodobnega socialnega dela, kar pomeni, da se sodobna doktrina lahko uporablja tudi pri delu z otroci in mladostniki (Poštrak 2015, str. 270).

Milko Poštrak v članku z naslovom koncepti socialnega dela z mladimi v začetku izpostavi pomembno in zanimivo dejstvo, do katerega je prišel, ko je mladostnike na enem izmed predavanj vprašal, kaj v bistvu si sploh želijo oziroma kaj pričakujejo od odraslih (staršev, učiteljev, drugih strokovnih delavcev idr.). Odgovor ga je popolnoma presenetil, kajti mladi so odgovorili, da pričakujejo in želijo spoštovanje (Poštrak 2015, str. 270). Mladostniki si torej želijo biti spoštovani. Spoštovati je beseda z močnim pomenom, ki ob pravilni rabi v praksi lahko posamezniku pomaga do pozitivnih izkušenj. Socialno delo s svojim delovanjem uporabnikom pomaga na spoštljiv način, kar pomeni, da imajo uporabniki že iz tega vidika možnost dosegati pozitivne spremembe. Prav mladi pa so morebiti ena izmed skupin, ki so na občutenje spoštovanja še posebej občutljivi, predvsem tisti, ki živijo v rejništvu. Ti so namreč enkrat že doživeli izkušnjo nespoštovanja, zato je pomembno, da jim ga socialno delo kot stroka s svojim delom lahko povrne. S spoštovanjem lahko pri otroku in mlademu dosežemo veliko, saj si s tem lahko omogočimo, da se nam odpre in zaupa. Spoštovati ga moramo kot edinstveno osebnost, eksperta z izkušnjami.

Podobno meni tudi Čačinovič Vogrinčič (2011, str. 17 v Poštrak, 2015, str. 270), saj zapiše, da se mlade v kontekstu socialnega dela označuje kot »spoštljive in odgovorne zaveznike«. Uporabljeni izraz zelo nazorno prikazuje vlogo, ki jo ima odrasla oseba v odnosu do otrok in mladih.

Socialno delo mora torej vsakega svojega uporabnika spoštovati, torej tudi mlado osebo. Dojemati, obravnavati ter sodelovati je potrebno spoštljivo, ker so tudi mladostniki udeleženi pri problemi in pomembno vplivajo na sooblikovanje rešitve, čeprav načeloma veljajo zgolj za

eksperte iz izkušenj. Socialno delo mora z mladoim človekom delovati na način, da ga vključuje kot pomembnega sogovornika v proces pomoči (Poštrak, 2015, str. 270). Da je spoštovanje pomemben del svetovalnega odnosa, pa meni tudi Kristančič (1995, str. 11 v Poštrak, 2015, str. 270), ki navaja, da spoštovanje omogoča bolj produktivne in vzajemne odnose. Če osebo, ki ji pomagamo, sprejmemo s spoštovanjem, se bo ta lažje sprejela kot osebo, ki raste in se razvija. V svetovalnem delu se spoštovanje kaže na način, da ne ogrožamo sogovornika in ga ne kritiziramo. Spoštovati moramo tudi njegove vrednote in norme. Pomembno je, da razlaganje mladih analiziramo, prav tako pa moramo upoštevati tudi ostale, ki so udeleženi pri soustvarjanju. Na ta način raziskujemo življenjski svet uporabnikov (Šugman Bohinc et al, 2007 v Poštrak 2015, str. 272).

Življenjski svet mladih je pomemben, če želimo z njimi opraviti kakovostno delo in priti do ustreznih rešitev. Ko želimo razumeti življenjski svet mladih lahko kot svetovalni delavci uporabimo koncept imenovan emski in etski pogled. Emski pogled pomeni pogled od znotraj, torej pogled samega mladega kot nekakšna refleksija lastnega življenja. Etski pogled pa pomeni, da analiziramo kot zunanji opazovalec (Canals, 1995, str. 100). Tudi tak način dela z mladostnikom je usmerjen na njegovo sodelovanje, lastno razlaganje o življenjski situaciji. O svojem počutju, življenju, željah in potrebah nam največ lahko pove mladostnik sam, zato je pomembno, da mu damo priložnost, da to izrazi. V kolikor jih označujemo za eksperte iz izkušenj, potrebujemo njihovo sodelovanje v procesu soustvarjanja rešitev. Lahko rečem, da potrebujemo življenjsko zgodbo mladostnika, zgodbo njegove družine. Ta je pomembna tudi, če želimo mladostniku pomagati pri prehodu v samostojno življenje, saj na nek način mladostnika zaznamuje.

Mlad človek pa potrebuje tudi občutek pripadnosti, o katerem govori Bourdieu, ki je ustvaril koncept treh kapitalov in sicer ekonomskega, socialnega in kulturnega. Vse tri kapitale lahko namreč povezujemo z življenjem mladostnika, z nekakšnimi ključnimi točkami. skozi katere lahko vidimo, kako sam opredeljuje strategije za ravnanje in preživetje. Strategije ravnanja moramo razumeti kot vzorce odzivov na dogodke v življenju. Dogajanje v življenju mladostnika je zanj lahko ogrožajoče, destruktivno ali pa podporno, kar pomeni, da mu dogajanje kot tako lahko jemlje ali pa daje moč. Prisotni dejavniki odraščanja se lahko opredelijo kot pozitivni in tudi negativni dejavniki tveganja. Socialni kapital mladostnika je lahko velikokrat tudi ogrožen in ranljiv, zaradi česar se mladostnik lahko znajde tudi v neprimerni družbi. Pomembno pa se je zavedati, da zgražanje in moraliziranje mladostniku ni pravilen odziv na omenjene probleme (Domanjko,2014, str. 28).

Občutek pripadnosti je pri mladih torej povezan tudi z omenjenimi tremi vrstami kapitala. Glede na način, na katerega mladostnik določen kapital dosega, razvija in ustvarja, pa je odvisno, kako mladostnik ravna, se obnaša in preživi. Vidimo namreč, da je dogajanje v življenju mladostnika vedno lahko pozitivno in tudi negativno. Kot socialni delavci pa moramo v takem trenutku izbrati pravi način dela, s katerim lahko mladostniku pomagamo pri reševanju problemov. Delovati bi morali tako, da bi preprečevali destruktivna, negativna vedenja.

Ko delamo z mladostniki, pa lahko iz socialnega dela uporabljamo še koncept krepitve moči. Že pri razlaganju socialnega dela z družino smo zapisali, da omenjeni koncept pomeni, da mobiliziramo moč, znanja in sposobnosti uporabnika z namenom, da jih podpremo pri doseganju svojih sanj in ciljev. Krepitev moči mladostnika je pomembna, saj mu s tem omogočimo, da bo kot udeleženec v problemu in kot soustvarjalec rešitev lahko dosegel boljše, drugačno življenje, ki bo oblikovano po njegovih konceptih (Čačinovič Vogrinčič 2003, str. 200). Poleg krepitve moči pa je pomemben tudi koncept instrumentalne definicije problema, kajti tudi ta zahteva sodelovanje mladostnika in njegovo udeležbo pri soustvarjanju rešitev. Mladostnik lahko poda svojo definicijo problema, kar pomeni, da se izrazi. Ker v procesu pomoči vsi podajo svojo definicijo problema, se ustvarja tudi delovni projekt, v katerem ima vsak možnost spregovoriti tudi o najboljši možni rešitvi oziroma o tem, kje sam vidi rešitev.

Pri delu z mladimi pa ločujemo tudi med tremi vrstami pristopa oz. vodenja in sicer med demokratičnim vodenjem, avtoritarnim vodenjem in »laisez-faire« oziroma vsedopuščajočim vodenjem. Avtoritarno vodenje pomeni, da gre v procesu dela za enosmerno komunikacijo; temelji torej na dogovorih in ukazih, kaj je potrebno narediti in kako. Kako se posameznik tu počuti, vodje ne zanima. Pri »laissez-faire« pristopu gre za vsedopuščajoči odnos, kar pomeni, da ni upoštevanja besed in mej ter ni doseganja ciljev. Udeleženci se sicer pogovarjajo, a se nič ne dogovorijo, kar pomeni, da v bistvu tudi nihče ni odgovoren. Demokratični oziroma dogovorni pristop pa je tisti, ki je pri delu z mladimi pomemben in nujen. Z uporabo le-tega lahko mladostniku pomagamo, da postane ustvarjalna osebnost, ki se zaveda svoje odgovornosti in jo izpolnjuje. Pomembno je mnenje obeh strani, ki se ga upošteva, zaradi česar je prisotna sproščenost. Ker gre za dogovorni pristop, se vsi udeleženci skupno pogovarjajo, drug drugega slišijo in se tudi upoštevajo (Domanjko, 2014, str. 29).

Pri vsem tem delu in možnih načinih dela z mladimi pa je pomembno, da za reševanje problemov izhajamo iz trenutne situacije mladostnika, torej upoštevamo, kakšen je tu in zdaj. S tem se spremeni tudi zastareli način dela z mladimi: ne oblikujemo jih več po predstavi,

kakšni bi morali biti za doseganje idealnosti, temveč upoštevamo njih same in skupaj z njimi skušamo ugotoviti, kaj je potrebno storiti, da lahko mladostnik bolje živi (Poštrak, 2015, str. 271). V kolikor želimo dobro delati z mladostnikom, moramo torej upoštevati komunikacijo in pravilno komunicirati. Mladim moramo pomagati, da razumejo družbene vloge in njihov pomen. Kot svetovalni delavci moramo predstavljati skrbnost in odgovornost, kot odrasli nasploh pa samostojnost in odločanje. Vsekakor pa ne smemo pozabiti, da mora mladostnik vseeno ohranjati svojo ustvarjalnost in izvirnost (Poštrak, 2015, str. 278).

Zaključimo lahko, da je ključnega pomena pri delu z mladimi komunikacija, ki mora mladostnika opogumljati, ga podpirati in spoštovati. Poznati in razumeti moramo potrebe mladostnika in jih upoštevati. Pri vseh teh vednostih in znanjih, ki obstajajo za delo z mladimi, je pomembno, da v odnosu tudi sami zgradimo in utemeljimo avtoriteto. Življenjski svet in življenjsko situacijo mladostnika moramo upoštevati, hkrati pa skupaj z njim dosegati njegovo sposobnost za odgovornost, ki jo mladostnik mora imeti tako zase kot tudi za svoje življenje. Načela socialnega dela je potrebno pravilno in dobro razumeti, da jih s svojim delom lahko celovito udejanjimo (Poštrak, 2015, str. 278).

Če strnem vse zapisano do tu, lahko povzamem, da nam je teoretični del pokazal pomen tako matične kot tudi rejniške družine v življenju otroka ter vlogo in pomen konceptov socialnega dela v celotnem procesu pomoči. Vse skupaj torej tvori celovit projekt, vsak element ima pomembno nalogo. Ustvarja se namreč navezanost v odnosih oz. dejavnikih, ki so pomembni in potrebni, da lahko govorimo o prehodu v samostojnost po končanem rejništvu. Več o dejavnikih in samem prehodu pa bomo zapisali v drugem delu naloge.

3. PROBLEM

Namen empiričnega dela naloge je teoretična analiza že obstoječih empiričnih raziskav, v katerih so sogovorniki mladi z izkušnjo rejništva. Teoretična analiza že pridobljenih ugotovitev nam lahko pove o prispevku socialnega dela k samostojnosti in neodvisnosti mladih ljudi po zaključku rejništva. V raziskavah se tako osredotočam na strokovne koncepte socialnega dela kot znanosti in stroke na visoko kvalificirani ravni v procesu rejništva, v katerem mora mladim biti zagotovljen prehod v samostojnost. Prehod v samostojnost je namreč pomembna prelomnica v življenju vsakega mladega človeka, danes pa je vse prej kot lahek.

Pri analiziranju že opravljenih raziskav sem se osredotočila na mlade z izkušnjo rejništva, kajti vemo, da so soudeleženi v problemu in rešitvi. V raziskavah me je zanimal predvsem vidik izobrazbe, zdravja, poklicne usmerjenosti, stanovanjske problematike, priprava na zaključek rejništva, prehod v samostojnost, sodelovanje in podpora rejniške in matične družine ter podpora socialnega dela. Ker se mora vsak mlad človek v življenju osamosvojiti in samostojno zaživeti, moramo v želji po rešitvi problematike prehoda v samostojnost, mladim v problemu nameniti osrednjo vlogo. Skozi pričevanje mladih sem torej skušala iz omenjenih dejavnikov izluščiti koncept prehoda v samostojnost. Ker ima v procesu pomoči socialno delo izredno pomembno vlogo, lahko sklepamo, da lahko njegove strokovne koncepte najdemo v omenjenih dejavnikih. Prehod je namreč koncept oziroma pričakovana rešitev, ki jo je potrebno pričeti ustvarjati veliko prej. Prav zato potrebujemo zgodbe mladih, da lahko v socialnem delu delamo in ustvarjamo. A ugotovitve raziskav je potrebno nenehno preverjati, kajti na ta način preverjamo tudi samo socialno delo in njegovo trenutno prakso ter s tem ustvarjamo morebitne nove koncepte dela, v tem primeru koncepte prehoda.

Da sem s teoretični izhodišči in njihovo sistematizacijo ter z metodo teroetične analize in metaanalize že obsotoječih opravljenih raziskav najbolje opredelila izbrano problematiko sem si zastavila naslednja vprašanja:

V1: Na kakšen način, s kakšnimi koncepti socialno delo zagotavlja prehod v samostojnost po končanem rejništvu oziroma na kaj se v socialnem delu lahko opremo pri zagotavljanju le-tega?

V2: Kakšne so prednosti in slabosti trenutnega stanja poti v samostojno življenje po končanem rejništvu?

V3: V kolikor lahko podamo novo definiranje problema odraščanja in samostojnosti, kakšna definicija bi bila ustrezna?

4. METODOLOGIJA

4.1. VRSTA RAZISKAVE IN VIRI PODATKOV

Za izdelavo naloge sem uporabila teoretično analizo empiričnih raziskav, pri čemer mi je bila pri preučevanju stanja v pomoč deskriptivna metoda. Poleg deskriptivne metode pa sem uporabila tudi metaanalizo že opravljenih raziskav. Vir podatkov je torej zajemal sekundarno gradivo – zapisane že opravljene raziskave.

4.2. POPULACIJA IN VZORČENJE

Glede na to, da sem opravljala metaanalizo že opravljenih raziskav so populacija izbrane raziskave. Vzorec v raziskavah so bili mladi sogovorniki z izkušnjo rejništva in dejavniki na podalgi katerih lahko sklepamo o konceptu prehoda. Dejavniki, ki so me v raziskavah zanimali so matična in rejniška družina, zaključevanje rejništva in prehod v samostojnost, stanovanjska problematika, izobrazba in delo, zdravje, vloga države. Skozi te namreč lahko razberemo prehod v samostojnost.

Prva raziskava je kvalitativna raziskava, opravljena v letu 2017. Naslov raziskave je »Potrebe otrok starejših od 18.let po zaključku rejništva«. Zajema besedne opise, ki so bili pridobljeni s pomočjo vnaprej pripravljenega intervjuja. Populacija v raziskavi so mladi z izkušnjo rejništva, ki so v zadnjih desetih letih dopolnli polnoletnost in končali rejništvo. Neslučajnostni priložnostni vzorec v raziskavi zajema pet oseb iz občine Ptuj, starih med 21-26 let. Kategorije, ki so v raziskavi raziskane so sodelovanje z matično družino, sodelovanje matične in rejniške družine, zaključek rejništva in priprave na zaključek rejništva, možnosti bivanja po zaključku rejništva, prehod v samostojno življenje, cilji in želje ob prehodu v samostojnost, potrebe ob prehodu v samostojno življenje, pot v samostojnost ter skrb države (Korošec, 2017, str. 27-29).

Druga raziskava je prav tako kvalitatina raziskava, ki je z sestavljenim intervjujem zbrala besedne opise odgovorov sogovornikov. Naslov raziskave je »Osamosvajanje mladih po zaključku rejništva«. Raziskava je tudi eksplorativna ali poizvedovalna, saj je avtorica skušala pridobiti osnovne značilnosti mladih na poti v samostojnost. Kategorije oziroma teme, ki jih avtorica v raziskavi raziskuje so življenje pred odhodom v rejniško družino, življenje v rejniški družini, začetki življenja v rejniški družini, zaključevanje rejništva in prehod in življenje po zaključku rejništva. Omenjene kategorije je avtorica razdelila še na tri podteme, v katerih najdemo pomen matične in rejniške družine ter centra za socialno delo. Raziskava od tu naprej

vebuje še dodatne podteme, ki se nanašajo na mladost in odraslost, stanovanjsko problematiko, materialno stanje,izobraževanje, zaposlovanje. Populacija je pet mladih oseb z izkušnjo rejništva, katero se je zaključilo v času od 1.1.2010 do 31.12.2011. Ob zaključku rejništva so bili polnoletni ali pa so zaključili študij do 26.leta starosti. Gre za neslučajnosten in priročen vzorec, avtorica je podatke črpala iz CSD Ljubljana in CSD Ptuj. Podatki so se zbirali v času od 21.2. do 10.3.2012 (Bezjak, 2012, str. 60).

Tretja raziskava oziroma poročilo o opravljeni raziskavi ima naslov »Življenjski poteki oseb, ki so bile prikrajšane za normalno družinsko življenje. Pridobitev vpogleda v življenjske poteke oseb, ki so bile prikrajšane za normalno družinsko življenje – osebe, ki so odraščale v rejništvu«. Tudi tu gre za kvalitativno metodo raziskovanja, kjer so bili opravljeni tako polstrukturirani intervjuji kot fokusne skupine. Fokusne skupine so bile opravljene s strokovnimi delavci, a me vsebina le teh za empirični del naloge ni zanimala, saj so me za nalogo zanimali podatki v katerih so sogovorniki mladi z izkušnjo rejništva. V obdobju med junijem in oktobrom 2012 je bilo intervjuvanih 10 oseb z izkušnjo rejništva. Osebe so stare med 19-46 let. Z raziskavo so želeli preveriti kaj mladi ob zaključku rejništva potrebujejo. V omenjeni raziskavi so me zanimali dejavniki izkušnje v rejništvu, stabilnost namestitve, strokovna pomoč, znanja za odraslost, prehod v samostojno življenje, pomoč pri prehodu v samostojnost, vprašanje stanovanja in pomoč, izobrazba in izobraževanje, delo in zaposlitev, zdravje,socialna omrežja, matična družina, lastna družina (Boškić, Narat, Rakar, Lebar in Kobal Tomc, 2012, str. 35-41, 72-97).

Četrta raziskava je bila opravljena v magistrskem delu z naslovom »Podpora mladostnikom pri prehodu iz zunaj družinske oskrbe v samostojnost«. Z raziskavo je avtorica želela izpostaviti prehod iz vzgojnih zavodov, stanovanjskih skupnosti ter rejništva v samostojnost s pomanjkanjem podore v matični družini. Za nalogo so me zanimali rezultati, ki so vezani na prehod iz rejništva. Raziskovalna metoda je kvalitativna, polstrukturiran intervju. Raziskava zajema 11 mladostnikov, od tega sta samo 2 osebi z izkušnjo rejništva. Pogoj, ki je moral biti izpolnjen pri sestavi vzorca je odhod iz zunajdružinske oskrbe v roku enega leta ter pogoj, da vrnitev v matično družino ni mogoča. Tudi v tej raziskavi sem lahko raziskala dejavnike rejniške družine, centra za socialno delo, stanovanjske problematike, prehoda v samostojnost.. (Dolinar, 2017,str. 45-74).

4.2. ZBIRANJE PODATKOV

Podatke sem zbirala na način, da sem sistematično izbrala študije, raziskave v katerih so bili sogovorniki mladi z izkušnjo rejništva. Študije so morale vsebovati tudi dejavnike skozi katere lahko razberemo prehod v samostojno življenje po končanem rejništvu in sicer vidik izobrazbe, zdravja, poklicne usmerjenosti, stanovanjske problematike, priprava na zaključek rejništva, prehod v samostojnost, sodelovanje in podpora rejniške in matične družine ter podpora socialnega dela.

4.3. OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV

Podatki so obdelani z uporabo deskriptivne metode ter z metodo metaanalize. Podatke sem obdelala na način, da sem iz vsake raziskave izpisovala odgovore mladih za vsak dejavnik posebej. Na ta način sem lahko analizirala in izpostavila dejavnike, kategorije, ki so skupne vsem raziskavam, hkrati pa sem lahko v analizo dodala tudi tiste, ki niso skupni vsem raziskavam, so pa prav tako pomembni v kolikor želimo govoriti o prehodu v samostojnost.

Z obdelavo in analizo dejavnikov iz vseh raziskav sem dobila končne, skupne ugotovitve vseh raziskav – kako mladi kot sogovorniki v raziskavah opredeljujejo izbrane dejavnike in kakšen je pomen le teh. Obdelava in analiza pa sta pripomogli k podajanju končne sinteze rezultatov, s katero sem odgovorila na zastavljena pomembna vprašanja.

5. ANALIZA

Vse izbrane študije so torej vsebovale dejavnike, ki jih potrebujemo v kolikor hočemo razbrati prehod v samostojnost po končanem rejništvu. Ti so izobrazba, zdravje, poklicna usmerjenost, stanovanjska problematika, priprava na zaključek rejništva, prehod v samostojnost, sodelovanje in podpora rejniške in matične družine ter podpora socialnega dela. V raziskavah je bilo skupno število mladih oseb 22, kar pomeni, da sem lahko kar dobro pogledala v omenjene dejavnike. Med izbranimi študijami so razlike v velikosti vzorca, najmanjši vzorec je imel 2 enoti, največji pa 10 enot. Razlike pri vzorcu pa se pojavljajo tudi pri dejavnikih, ki so jih študije raziskovale. Zgoraj zapisani dejavniki pa so skupni vsem.

Prva raziskava pri raziskovanju dejavnika **matične družine** ugotavlja, da je bilo sodelovanja z le to bolj malo, skoraj nič. Dva izmed vprašanih sta stike z matično družino izgubila zaradi tega, ker sta bila v rejniški družini. Nekateri stikov z matično družino niso imeli, ker so sami tako

želeli, starši nekaterih pa so bili že pokojni. Prav tako družini nista medsebojno dobro sodelovali (Korošec, 2017, str. 32-33).V drugi raziskavi smo ugotovili, da je matična družina nekaterim povzročala psihosocialne probleme, imeli so slabe družinske odnose, kar je vplivalo na razvoj nezdrave navezanosti. Po mnenju mladih iz druge raziskave pa le ta ni primerna za življenje (Bezjak, 2012, str. 65-71). Ena vprašana v tretji raziskavi je izpostavila, da zaradi stikov z matično družino ni vedela kam spada (Boškić, Narat, Rakar, Lebar in Kobal Tomc, 2012, str. 76-77). V četrti raziskavi pa je prav tako pri obeh dekletih kot v prvi raziskavi matična družina bila bolj malo vpeta v sodelovanje. Dekleti si stikov s starši kasneje nista niti želeli (Dolinar, 2017, str. 70).

Rejniška družina je v prvi raziskavi opravljala pomembne odločitve v zvezi z otrokom, pomagala in svetovala je kako živeti sam, otroke pripravljala na samostojnost (Korošec, 2017, str. 33). V drugi raziskavi pa rejniška družinani bila vedno dobra, dva izmed vprašanih sta izpostavila pomanjkanje čustvene podpore. Ostalim je bila rejniška družina v podporo, nudila jim je to kar so potrebovali, spodbujala je tudi stike z matično družino (Bezjak, 2012, str. 74-80). Tudi v tretji raziskavi so bile rejniške družine nekaterim v pomoč, učile so jih samostojnosti in kako delati z denarjem (Boškić, Narat, Rakar, Lebar in Kobal Tomc, 2012, str. 79). Prav tako je tudi v četrti raziskavi rejniška družina prepoznana kot pozitivna izkušnja (Dolinar, 2017, str. 61).

Priprava na zaključek rejništva in tudi sam **zaključek** je glede na prvo raziskavo potekal s pogovori (rejniška družina, socialni delavec in mladostnik), v večini so pomagali rejniki. Matična družina je v dveh primerih nudila vrnitev domov, a se kasneje to ni uresničilo. (Korošec, 2017, str. 33). Sogovorniki druge raziskave so zaključek rejništva opredelili kot načrtovan, pričakovan, kot pomembno so izpostavili materialno stanje v času zaključka (Bezjak, 2012, str. 83). K dejavniku priprave na zaključek rejništva smo dodali tudi dejavnik prehoda v samostojno življenje, saj si časovno sledita. V prvi raziskavi je bil prehod v samostojnost za vse vprašane težka izkušnja, težko so se znašli, imeli so pomoč rejniške družine in socialnih delavcev. Izpostavili so nujnost zaposlitve pri osamosvajanju (Korošec, 2017, str. 34). Druga raziskava prehod v samostojnost in zaključek rejništva opredeljuje kot nadaljevanje življenja v rejniški družini ter kot izgradnja lastne družine s partnerjem (Bezjak, 2012, str. 83-86). Kot neproblematičen prehod v samostojnost in zaključek rejništva se je pokazalo tudi v tretji raziskavi. Rejniške družine so nekaterim dale možnost, da so odšli, ko so želeli sami. Ostalim je pomagal tudi center za socialno delo. Mladi so pri tem dejavniku izpostavili tudi pomen vzorcev, ki jih dobimo v matični družini (Boškić, Narat, Rakar, Lebar in Kobal Tomc,

2012, str. 79-81). V četrti raziskavi pa pri prehodu v samostojnost obe dekleti izpostavita **strah glede zaposlitve**, katero razumeta kot predpogoj, če želita samostojno zaživeti (Dolinar, 2017, str. 67).

Stanovanjsko problematiko je v prvi raziskavi pomagala urejati socialna delavka, mladi so se lahko namestili v mladinski dom, nekateri pa so le to rešili tako, da so živeli na kmetiji v zameno za delo (Korošec, 2017, str. 34). Druga raziskava glede na odgovore problem stanovanj vidi kot nujno potreben, če se želiš osamosvojiti, trije so izpostavili potrebo po podpori (Bezjak, 2012, str. 104-107).

Sodelovanje centra za socialno delo v prvi raziskavi vprašani opredelijo kot pogovor, svetovanja, pomoč pri pridobitvi denarne pomoči (socialna denarna pomoč, štipendija, pokojnine po starših..) (Korošec, 2017, str. 33-35). V drugi raziskavi dve osebi nista imeli nobenih priprav s centrom za socialno delo v fazi zaključevanja rejništva in prehoda v samostojnost, izpostavita, da so pomagali rejniki. Prav tako navajajo, da je CSD premalokrat izvajal srečanja IPS, prav tako, pa se teh srečanj niso udeležili vsi sodelujoči. V primerih, kjer so socialne delavke imele dobre odnose z otroci so sodelovale pri zaključevanju in prehodu, v nasprotnem primeru ne (Bezjak, 2012, str. 88-92), (Bezjak, 2012, str. 97-99). Prav tako se delo centra za socialno delo kot nestrokovno pokaže v tretji raziskavi, saj nekateri niso imeli možnosti, da bi se izrazili, prisoten strah pred rejniki. Ena izmed vprašanih je izpostavila, da so jo šele pri trinajstih letih prvič vprašali kako se počuti v rejništvu (Boškić, Narat, Rakar, Lebar in Kobal Tomc, 2012, str. 79). Dekleti iz četrte raziskave pa sodelovanje označili kot dobro, čeprav jima je najbolj pomagala rejniška družina (Dolinar, 2017, str. 71-72).

Omenjeni dejavniki so skupni vsem izbranim štirim raziskavam. Poleg teh, pa so avtorji raziskav raziskovali še nekatere druge dejavnike. V prvi raziskavi sem namreč zasledila tudi dejavnik **možnosti bivanja po zaključku rejništva**, ki je pomemben, ker kaže na problem v primerih, ko mladostnik ne more ostati v rejniški družini, nima pa kam iti. **Želje ob prehodu** kot dejavnik upoštevanja mladostnika kaže na željo po podpori družine, psihosocialni pomoči, ohranjanje stikov s pomembnimi osebami. **Pomoč države** nekateri vidijo kot izredno pomanjkljivo, prav tako sam sistem rejništva, menijo, da se prehitro konča (Korošec, 2017, str.33-37). V drugi raziskavi sem zasledila dejavnik **materialnega stanja**, katerega so vsi vprašani izpostavili kot pomembnega, največkrat so ga povezovali z matično družino, prepričano so, da se lažje osamosvojiš v kolikor si iz premožne družine. Sodelujoči imajo vsi nizke prejemke (Bezjak, 2012, str.107-108). Prav tako lahko vidimo tudi **izobraževanje**,

sogovorniki v drugi raziskavi niso imeli namena nadaljevati izobraževanja, dve vprašani sta med izobraževanjem zanosili. Izobraževanje kot pomembno za **doseganje zaposlitve**, za dobro, lastno počutje (Bezjak, 2012, str. 110-111). Kot pomemben dejavnik lahko v drugi raziskavi vidimo tudi **odvisnost**, ki ga je avtorica izpostavila v smislu, da ko ena oseba ni imela možnosti družinskega zaledja ne v matični ne v rejniški družini, je sama poskrbela zase in uspela postati samostojna, saj ni imela več možnosti odvisnega odnosa (Bezjak, 2012, str. 85). Tretja raziskava pa zajema tudi dejavnik **zdravja**, skozi katerega avtorji ugotavljajo, da ima otrok z izkušnjo rejništva lahko težave s čustvenimi motnjami – dve osebi imata težave z duševnim zdravjem, eden ima diagnosticirano psihozo, večina ostalih pa je imela ustrezno psihološko pomoč v času rejništva (Boškić, Narat, Rakar, Lebar in Kobal Tomc, 2012, str. 94-96).

6. REZULTATI IN RAZPRAVA

Nalogo sem zastavila iz dveh delov, ki se medsebojno dopolnjujeta. Izbrana teoretična izhodišča in dejavniki na katere sem bila pozorna v izbranih raziskavah lahko z združitvijo pomembno odgovorijo na vprašanja, ki sem si jih zastavila.

Ker so me pri prehodu v samostojnost zanimali strokovni koncepti socialnega dela, moram tu izpostaviti 41. člen zakona o izvajanju rejniške dejavnosti, ki pravi, da je v procesu rejništva prehod v samostojno življenje naloga prav centra za socialno delo, torej socialnega dela (Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti, 2018). Prav zato je pomembno, da raziskujemo konceptualne zasnove, ki v stroki socialnega dela zagotavljajo prehode. Na takšen način lahko vedno znova socialno delo postavljamo na visoko kvalificirano raven in ga morebiti lahko še dograjujemo ter dopolnjujemo z novimi smernicami dela.

Na kakšen način, s kakšnimi koncepti socialno delo zagotavlja prehod v samostojnost po končanem rejništvu oziroma na kaj se v socialnem delu lahko opremo pri zagotavljanju le tega?

V kolikor razmišljam o konceptih socialnega dela, ki jih porebujemo pri zagotavljanju prehoda v samostojnost moramo poznati pomembno doktrino in načela dela, ki jih je razvilo socialno delo. Teorija nam je pokazala dva pomembna koncepta pomoči – delovni odnos ter izvirni delovni projekt pomoči. Delovni odnos pa deluje preko pomembnih elementov, katere lahko v njem udejanjamo. Če jih še enkrat strnemo, so to dogovor o sodelovanju, instrumentalna definicija problema, perspektiva moči, etika udeleženosti ter ravnanje s sedanjostjo (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 18). Poznavanje pomena omenjenih konceptov pri iskanju zametkov

socialnega dela skozi dejavnike, ki nakazujejo na prehod v samostojnost, je zelo pomembno. Socialno delo z omenjenimi koncepti dela v procesu rejništva. Koncepte pomoči pa lahko razberemo tudi iz dejavnikov, ki sem jih raziskovala v izbranih raziskavah, saj le te delamo ravno s koncepti pomoči. Ugotavljam torej, da so koncepti pomoči in izbrani dejavniki medsebojno povezani, ustvarjajo se istočasno. Vsi omenjeni dejavniki imajo v ozadju svojega pomena skrite strokovne koncepte socialnega dela, zato si drznem zagovarjati pomembnost uporabljanja konceptov v procesu pomoči v vsem njihovem pomenu. Prav tako sem prepričana, da se socialno delo pri zagotavljanju prehoda na le te tudi opira.

Da lahko iz vsakega dejavnika razberemo prehod v samostojnost, me k temu napeljuje dojemanje prehoda v samostojnost kot koraka, katerega je potrebno začeti ob pravem času, načrtno ter veliko prej. V teoriji smo videli, da socialno delo v sistemu rejništva sodeluje tako z matično in rejniško družino kot tudi z otrokom, mladostnikom. To pomeni, da je rejništvo potrebno razumeti kot ukrep, ki zahteva sodelovanje vseh udeleženih v problemu. Je torej nekakšen projekt, v katerem imajo vsi sodelujoči podporo in delujejo skupaj (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 104). Ugotovitve iz raziskav pa k temu sodelovanju dodajajo še dejavnik zaključevanja rejništva, stanovanjsko problematiko, izobrazbo, zdravje, potrebe mladih, brezposelnost mladih. Socialno delo, matična in rejniška družina namreč morajo otroku vse to zagotoviti, delujejo v procesu v katerem se to zagotavlja. Ravno zaradi tega lahko sklepam tudi, da se socialno delo pri zagotavljanju prehoda lahko opre tudi na vse izbrane dejavnike. Mora se opreti, kajti vsak posebej namreč na nek način določa življenje otroka, mladostnika.

Zaključim lahko torej, da se v procesu pomoči dela skupno za doseganje vsakega izmed zapisanih dejavnikov. Socialno delo mora doseči sodelovanje z matično in rejniško družino, voditi delo v rejniškem procesu ter z zagotavljanjem dejavnikov skrbeti za dobrobit otroka oz. mladostnika in za njegovo trenutno ter tudi nadaljnje življenje.

Koncepti dela odgovornost torej ne dajejo samo socialnemu delu, temveč vsem udeleženim v problemu. Vsak lahko pomembno prispeva k ustvarjanju korakov za prehod v samostojno življenje. Vsi omenjeni dejavniki pa so tudi del procesa odraščanja ter osamosvajanja mladih. Ker otrok v družini odrašča, dobiva zametke za nadaljnje življenje, lahko sklepamo, da so dejavniki izbrani pravilno, saj jih lahko povezujemo s samim odraščanjem in prehodom v samostojnost mladih. Pri prehodu v samostojnost obstaja torej veliko dejavnikov, ki le-tega spodbujajo, ki so potrebni, da se lahko zgodi. Vsak dejavnik ima pomembno vlogo, a ni dovolj,

da se zavedamo samo pomembnosti zapisanih dejavnikov. Še pomembneje je namreč, da jih s svojim delom ustvarjamo in zagotavljamo.

Sodelovanje matične družine v procesu rejništva je eden izmed dejavnikov, ki je bil že v teoretičnem delu naloge predstavljen kot pomemben. Če tu izpostavimo njen pomen lahko zapišemo, da je družina nekakšen svet in življenje v katerem otrok razvije in ustvari svojo osebnost na treh ravneh – kulturni, sociološki ter biološki ravni. Družinsko življenje in ljubezen pa osmišljata in določata otrokov svet (Musek, 1995, str. 20). Matično družino so v raziskavah izpostavili tudi mladi, a v smislu, da je bilo sodelovanja premalo (Korošec, 2017, str. 32-33). Matična družina je mladim povzročala psihosocialne skrbi, zato so jo označili kot neprimerno za življenje (Bezjak, 2012, str. 65-71). Ena sogovornica je izpostavila, da zaradi stikov z matično družino velikokrat ni vedela kam spada(Boškić, Narat, Rakar, Lebar in Kobal Tomc, 2012, str. 76-77). Teorija pa zapisuje, da ko je otrok v rejništvu živi med dvema svetovoma. En svet je tisti iz katerega izhaja, kjer se je rodil in ima korenine. Zato je to izredno pomemben element v njegovem življenju, do njega ima pravico. Tudi mora ga poznati, definirati. Otrok mora namreč ločiti stvarnost dveh družin s katerima je sedaj povezan. Matična družina otroka je zasidrana v njegovi notranjosti, jo vedno nosi s seboj (Lešnik Kokol, 2001, str. 4 v Čož, 2013, str, 25). Zgoraj omenjena definicija družine in pomen le te med dvema svetovoma nakazujeta zakaj je pomembno, da je matična družina prisotna v procesu rejništva. Matična družina je v procesu rejništva potrebna, da se lahko otrok vseeno dobro počuti in da proces rejništva steče kot mora. Razmišljam lahko tudi, da s tem, ko matično družino vključujemo v proces rejništva, ji morda na nek način pomagamo ohranjati željo, da uredi svoje razmere in otroka dobi nazaj. Poudariti moram tudi, da sodelovanje z matično družino v vseh primerih rejništva zaradi različnih razlogov ni vedno mogoče, a tam kjer je se moramo za sodelovanje zavzemati. Koncept socialnega dela v rejništvu, ki vključuje delo z matično družino, imenujemo inkluzivno rejništvo, ki daje sami stroki socialnega dela pomembno nalogo. Skrbeti mora namreč za varnost in otroku omogočati razvidno sliko življenja, ki ga ima z dvema družinama. Sodelovanje z matično družino v konceptu rejništva v bistvu velja za pomembno načelo pravilnega dela (Kufeldt 1990, str. 113 v Rakar in drugi 2010, str. 65). V sodelovanju z matično družino lahko tudi najdemo koncept delovnega odnosa, ki ga moramo vzpostaviti. Pred tem pa je potrebno z družino doseči dogovor o sodelovanju (Čačinovič Vogrinčič, 2008, str.18). Da ima matična družina lahko pomembno vlogo pri samem prehodu v samostojnost, lahko to potrdim še s konceptom, ki razlaga vlogo družine in sicer s Stierlinovim pojmom delegacije, ki nam lepo predstavi pomembno vlogo družine za otroka. Avtor z izbranim pojmom opisuje

poslanstvo, ki ga otroku da vsaka družina. Pri prehodu je pomemben zaradi dejstva, da je otrok družinski človek, ki ga oblikujejo vezi z družino in izkušnje z le-to. Otrok mora namreč v celoti sprejeti družino takšno, kot je, da lahko z njo doživi spravo in se osamosvoji v popolnosti in tako prevzame odgovornost za svoje življenje (Čačinovič Vogrinčič 1998, str. 65). Menim, da otrok s to spravo razčisti slabe občutke, ki jih ima do matične družine. Šele potem lahko otrok v polnosti začne z ustvarjanjem novega življenja v rejniški družini. Menim torej, da je pomemben korak socialnega dela v rejništvu prav sprava, ki jo mora otrok doseči z matično družino. Sprava z matično družino ne pomeni, da ta za otroka ne obstaja ali ni več pomembna, nasprotno; lahko obstaja celo v boljšem pomenu kot je prej, kar lahko pomembno in seveda pozitivno vpliva na prehod. Razmišljam lahko celo, da otrok v bistvu doživi spravo z dvema družinama, kajti spravo mora doživeti tudi z rejniško družino, da lahko naredi korak v samostojnost. Že prej sem omenila, da so raziskave pokazale, da so bili stiki z matično družino večinoma odsotni, a v kolikor želimo, da otrok doseže spravo, mora z družino biti v stiku in tako imeti razvidno stanje.

Rejniška družina kot pomemben dejavnik pri prehodu v samostojnost prav tako ne sme biti zanemarjena. Pod svoje okrilje namreč vzame otroka, ki v bistvu ni njen, hkrati pa tudi pomembno vpliva na prehod v samostojnost mladostnika. To so izpostavljali tudi mladi v raziskavah, za katere je bila rejniška družina v večini primerov pomembna podpora in vir moči, včasih celo edina (Boškić, Narat, Rakar, Lebar in Kobal Tomc, 2012, str. 79). Da je rejniška družina pomembna podpora zapisuje tudi teorija, saj rejniška družina v procesu pomoči otroku nudi oporo, spoštovanje, da se lahko normalno razvija (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 110). Pri pomembnosti rejniške družine lahko dodamo tudi teorijo navezanosti, katera je pomembna za otrokov zdrav razvoj. V teoriji smo videli, da je le ta lahko zdrava ali pa nezdrava. Nezdravo navezanost otroci navadno razvijejo v matičnih družinah, ki imajo težave. Rejniška družina je res, da označena kot nadomestna, a otroku omogči zdrav razvoj in rast. Negativna, nezdrava navezanost iz matične družine se v rejniški lahko spremeni v pozitivno, zdravo navezanost in tako postane pozitivna družinska izkušnja. Le ta je pomembna tudi pri samem prehodu v samostojnost (Kompan Erzar, Rožič in Simonič 2011, str. 106). V teoriji smo videli tudi, da je vloga rejnikov kot nadomestnih staršev pomoč otrokom, da lahko pozdravijo svoje rane, ki so jim bile dane v matični družini. Da se to zgodi, jim morajo biti rejniki v pomoč, ko se otroci spoprijemajo z bolečo izgubo lastne družine. Rejniki otroku pomagajo pri njegovem oblikovanju, pri graditvi njegove samopodobe, lastne vrednosti in samospoštovanja. Otrokom morajo vedno znova kazati pozitivne odnose in jim hkrati omogočati in pomagati, da se lahko

varno navežejo (Doughtery, 2001 v Kompan Erzar, Rožič in Simonič, 2011, str. 107). Tudi pri sodelovanju z rejniško družino lahko zasledimo koncept delovnega odnosa in dogovora o sodelovanju, katera moramo vzpostaviti, da je lahko rejniška družina primerno vključena v proces rejništva (Čačinovič Vogrinčič 2008, str. 18). Prav tako je pomemben sam izvirni delovni projekt pomoči tako sami rejniški družini kot tudi samemu uporabniku. Če do izvirnega delovnega projekta pomoči ne pride, lahko sklepamo, da nismo ravnali pravilno. Izvirni delovni projekt pomoči je pomemben, ker v le-tem soustvarjamo zastavljene rešitve na način, da jih prevajamo v korake, ki so nujni za izpeljavo prehoda (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 21–22). V raziskavah sem namreč lahko videla tudi primere, ko socialno delo ni sodelovalo pri prehodu v samostojnost ter je urejanje v celoti prepustilo rejniški družini (Bezjak, 2012, str. 88-92). Do takih primerov ne bi smelo prihajati, saj ima socialno delo v tem procesu pomembno in odgovorno vlogo. Tu lahko sklepam, da se izvirni delovni projekt pomoči ni dogodil, kar pomeni, da v kolikor socialno delo smatra, da bo prehod zagotovljen, ga v tem primeru v bistvu ni zagotovilo. Z vsemi koncepti pomoči, ki obstajajo pri delu z družino, bi socialno delo torej moralo njihov pomen udejanjiti tudi pri pomenu rejniške družine, saj je le ta v samem procesu lahko velikokrat bolj pomemben od matične družine, v kolikor s to ni mogoče sodelovati.

Pri izpostavi pomena matične in rejniške družine moramo izpostaviti tudi, da se je ravno pomoč družini začela kot socialno delo (Čačinovič Vogrinčič 2006, str. 111). Mešl (2008, str. 108) navaja tudi, da je ravno pomoč družini predmet socialnega dela. Socialno delo družini namreč pomaga pri reševanju psihosocialnih problemov. Lussi (1991 v Čačinovič Vogrinčič 2006, str. 112) pa mandat oziroma poslanstvo socialnega dela opisuje kot delo, s katerim družini priskrbimo vse kar potrebuje, saj jo na ta način oskrbimo. Socialno delo torej pomaga družini. Družina s pomočjo socialnega dela lahko dosega želene izide. A v procesu rejništva pomoč potrebujeta obe družini – matična in rejniška, zato je pomembno, da prepoznamo njun pomen. S tem, ko pomagamo obema družinama, pa v bistvu pomagamo tudi edinstvenemu otroku, edinstvenemu mlademu človeku.

Priprava na zaključek rejništva je glede na raziskave tudi eden pomembnejših dejavnikov, ki razkriva marsikaj. V kolikor se nanašamo na prehod v samostojnost po zaključenem rejništvu, je to eden pomembnejših korakov, ki ga socialno delo mora opraviti. A tu je predvsem ključen ustrezen in pravi čas. Teorija pa poudarja, da se rejništvo lahko zaključi tudi na način, ko priprava na zaključek ni možna, ker se lahko rejništvo enostavno konča samo. Poudarja tudi, da morajo ta korak soustvarjati vsi, ki so udeleženi v procesu (Kuzmanovič Korva 2012, 94–96). Priprave na zaključek rejništva bi morale potekati že od trenutka, ko se celoten proces

pomoči prične. Glede na pomembnost tega koraka je smiselno, da začnemo delovati takoj, ko je mogoče. Raziskave so namreč pokazale, da morajo biti številni dejavniki urejeni, da do tega pride. Priprave na zaključek rejništva so v raziskavah potekale s pogovori, sodelovanjem rejniške družine in socialnega dela, nekje pa je bilo mogoče zaznati tudi željo matične družine pri pomoči (Korošec, 2017, str. 33). Priprava na zaključek rejništva lahko velja kot izvirni delovni projekt pomoči. Tu bi mogoče lahko dodali tudi samo ravnanje s sedanjostjo, katero opredeljuje delovanje na način potovanja v preteklost in nazaj, vse pa poteka tu in zdaj (Čačinovič Vogrinčič, 2008, str. 130). Ravnanje s sedanjostjo pri pripravi na zaključek rejništva je pomembno, ker moramo s pripravo pričeti že zelo zgodaj. Na nek način pričnemo že v preteklosti procesa pomoči, kamor se moramo vedno znova vračati, da lahko preverimo potek dela, trenutno stanje in kaj je potrebno še urediti, da pridemo do želenega razpleta. Ker pa vse poteka tukaj in zdaj, lahko z delom na vsakem koraku rečemo, da tu in zdaj delamo tudi pripravo na zaključek rejništva. Menim, da vsako doseženo sodelovanje prej omenjenih družin, doseženo dobro počutje otroka med obema in doseganje rezultatov (izobrazba otroka, zaposlenost, stanovanjska problematika, samostojno življenje..) v svojem ozadju skriva pripravljanje na zaključek rejništva. Morda pa lahko celotno rejništvo oziroma proces označimo tudi kot pripravo na zaključek in s tem na prehod, saj v bistvu otroku pomagamo, da bo lahko samostojno zaživel.

Želje ob prehodu so tudi pomemben dejavnik, ki ga moramo upoštevati. Če že vemo, kaj si mladostnik želi v zvezi s svojim življenjem, je pri vprašanju prehoda lahko dobro izhodišče, da skupaj poiščemo želene izide, hkrati pa nam lahko veliko pove o tem, kje moramo naše delo še nadgraditi. V raziskavah so vprašani navedli, da so pogrešali več podpore iz družine ter da so imeli potrebo po psihosocialni pomoči, katero so potrebovali v večji meri tudi v samem procesu. Želijo si imeti zaposlitev in stike s pomembnimi osebami. Pri dejavniku, kot so želje ob prehodu, lahko zaznamo pomembnost perspektive moči. Uporabnika je potrebno v proces pomoči vključevati na način, da ga aktiviramo z viri in močjo, ki jo ima na razpolago, da doseže svoje cilje ter želje (Saleebey, 1997, str. 3). S perspektivo moči ob upoštevanju želja pa uporabnika pripravimo do bolj zavzetega sodelovanja, saj se trudi za nekaj, kar bo lahko dosegel in si s tem dolgoročno pomagal za boljše življenje. Na ta način bomo v bistvu slišali njegov glas, kar potrjuje dejstvo, da mora tudi samo socialno delo v procesu ustvarjati dovolj prostora za otroka, ki odrašča. Socialno delo mora namreč podpreti edinstvenost otroka, mladega človeka na poti v samostojnost. Da moramo pripraviti ustrezen prostor pa je pomembno tudi

zaradi samih dejavnikov, ki jih otrok, mladi človek mora dosegati v kolikor se po končanem rejništvu želi osamosvojiti.

Možnosti bivanja po zaključku rejništva oziroma stanovanjska problematika tudi pomemben dejavnik, ki nam nakazuje na koncepte dela. Po raziskavah sodeč so nekateri imeli možnost bivati v rejniških družinah, nekateri so morali oditi, nekateri so na cesti pristali že pri osemnajstih letih. V eni izmed raziskav je bilo ugotovljeno, da za najtežjo možnost bivanja po zaključku rejništva velja, ko se mladostnik nima več možnosti vrniti v matično družino, v rejniški pa ne more ostati. Vprašani v raziskavah so glede bivanja po zaključku rejništva izpostavili tudi finančno stisko (Korošec, 2017, str. 33). Možnosti bivanja in stanovanjsko problematiko ob prehodu pomagajo reševati socialni delavci ter rejniške družine. Nekateri dobijo možnost bivanja v mladinskih domovih ali različnih kmetijah (Korošec, 2017, str. 34). Vprašani mladi so stanovanjsko problematiko označili kot pomemben predpogoj, da do samega prehoda sploh lahko pride (Bezjak, 2012, str. 104-107). Zato se tu poraja vprašanje: ali lahko v primerih, ko otrok odide nazaj v matično družino ali pa ostane v rejniški družini, sploh lahko govorimo o prehodu v samostojnost? Menim, da to ni tista »prava« osamosvojitev, ki bi jo moral doseči vsak mladostnik. K stanovanjski problematiki lahko dodamo še finančno podporo**,** ki so jo mladim večinoma nudili rejniki, center za socialno delo pa jim je pomagal s štipendijami, denarno socialno pomočjo, s pokojninami po starših idr (Korošec, 2017, str. 35). V raziskavah se je tudi ta dejavnik pokazal kot ključen; finančna podpora in stanovanja problematika sta vzajemno povezana in drug drugemu pogoj (Boškič, Narat, Rakar, Lebar in Kobal Tomc, 2012, str. 79-81). Socialno delo mora tako najti ustrezne načine, da mladim zagotovi finančno podporo: s svetovanji, pomočjo pri iskanju zaposlitve, spodbujanju ostalih institucij za pomoč mladim itd. Stein (2012, str. 19 v Boškić, Narat, Rakar, Lebar in Kobal Tomc, 2012, str. 87) navaja, da kako bo mladostnik živel in kje velja za eno ključnih vprašanj pri reševanju in zagotavljanju prehoda. Pri tem je zaradi narave vprašanja nujno, da si ga zastavimo čim prej, torej še preden pride do prehoda. V kolikor to ni urejeno, ima lahko negativen vpliv na mladostnikovo življenje. Kam bo mladostnik šel ter njegova finančna podpora je eno izmed ključnih vprašanj že v sami pripravi na zaključek rejništva, kar pomeni, da mora biti del izvirnega delovnega projekta pomoči. Tudi tu lahko ravnamo s sedanjostjo, ker imamo pogled v preteklost, kje in kako je mladostnik živel. A če pretekla oblika bivanja ni mogoča, je treba torej zdaj (v sedanjosti) ustvarjati nove možnosti. Preteklost nam lahko oriše tudi stanje in možnosti finančne podpore in nas lahko usmeri v iskanje novih virov.

Prehod iz rejniške družine v samostojnost glede na izkušnje vprašanih lahko torej pomeni težavo ali šok (Korošec, 2017, str. 34). Hkrati pa so mladi prehod označili tudi kot nujno soočenje s samim sabo, pri čemer je pomembno, kakšne vzorce so ponotranjili iz matične in rejniške družine, ter kakšna je podpora, ki jo mladostnik ima (Boškič, Narat, Rakar, Lebar in Kobal Tomc, 2012, str. 79-81).

Po zaključku rejništva so mladostniki iskali rešitve in zaposlitev, nekaterim so večinoma pomagali rejniki (Korošec, 2017, str. 33). S samim centrom za socialno delo imajo nekateri dobre izkušnje, drugi ne (Bezjak, 2012, str. 88- 99). V kolikor socialno delo smatra oz. pričakuje, da se bo prehod zgodil, mora ne glede na podporo rejniške družine biti v proces vključeno tudi samo, saj predstavlja pomembno podporo otrokom in rejniški družini. V kolikor pa želimo, da socialno delo svoje delo opravi korektno, se moramo zavedati tudi **vloge države**. Priča smo namreč situacijam, ko ima stroka na določeni točki zavezane roke, saj v določenih dejavnikih nima podpore s strani države. Pri prehodu v samostojno življenje po končanem rejništvu moramo biti pozorni ne le na koncepte socialnega dela, temveč tudi na koncepte, ki bi jih morala udejanjati sama država. V prvi raziskavi smo namreč lahko videli, da so nekateri vprašani izrazili nezadovoljstvo z njenim delom v primeru samostojnosti mladih (Korošec, 2017, str. 37). Vloga države bi morala biti bolj definirana v povezavi z zagotavljanjem prehoda v samostojnost. Lahko celo trdim, da ima pri prehodu mladih v samostojnost država celo glavno besedo, kajti dokler država ne uredi problematik, s katerimi se srečujejo mladi na prehodu v samostojnost po končanem rejništvu, tudi samo socialno delo na drugi strani ne more vedno zagotavljati prehoda. Država namreč otrokom in mladim z različnimi ministrstvi namenja posebno skrb. Mladi so v veliki meri odvisni od družbenih danosti in objektivnih pogojev. Mladina danes velja za ranljivo družbeno skupino, a ima kljub temu veliko osebnih interesov in prizadevanj. Osebni interesi, cilji in prizadevanja mladega človeka so v veliki meri odvisna od zmožnosti družbe in njenih potreb. Takšno stanje vpliva na vsa področja mladih, ki jih potrebujejo za kakovost svojega obstoja. Tu govorim o izobraževanju, zaposlovanju, samostojnosti, stanovanjski problematiki idr.. (Drobnič v Ciglej, 1985, str. 162). Ker je **mladost družbeni produkt**, bi morala država pričeti delovati na zagotavljanju prehodov v samostojnost po končanem rejništvu. Brezposelnost mladih namreč prinaša negativne posledice za njihovo psihološko stanje, počutje. Študije brezposelnih mladih kažejo na to, da imajo mladi drugačno, negativno samopodobo, premalo samospoštovanja in drugačna stališča do sveta in življenja nasploh (Ule 2008, str. 216). Brezposelnost dobro pojasnjuje, kako država vpliva na vlogo socialnega dela pri zagotavljanju prehoda. Socialno delo lahko v procesu pomoči mladostniku

pomaga pri iskanju zaposlitve, a dokler država s svojim delovanjem ne uredi problematike brezposelnosti mladih, je delovanje socialnega dela oteženo. V takih primerih se lahko fokusira na vlogo razvijanja mladim pozitivne samopodobe, samospoštovanja ter spreminjanja prepričanja, kar je pomembno pri iskanju zaposlitve. Tudi tu je pomembna uporaba perspektive moči, s katero posameznik dobi priložnost aktivnega iskanja dela. Socialno delo se torej pri zagotavljanju prehoda v samostojnost lahko opre tudi na samo državo.

Zdravje otrok z izkušnjo rejništva ne kaže na nobene posebne zdravstvene težave. Omeniti velja, da so težave tistih, ki jih imajo, čustvene motnje. V eni izmed raziskav smo videli, da imata dve osebi težave z duševnim zdravjem, ena oseba pa ima celo diagnozo psihoza. Kar nekaj oseb iz te raziskave pa je že tekom rejništva imelo ustrezno psihološko pomoč (Boškić, Narat, Rakar, Lebar in Kobal Tomc, 2012, str. 94–96). V drugi raziskavi pa je vseh pet oseb izrazilo potrebo po večji psihosocialni in psihološki pomoči (Korošec, 2017, str. 35). Glede na rezultate lahko vidimo, da ima za zdravje otrok z izkušnjo rejništva velik pomen psihoterapevtska pomoč. . Že v teoretičnem delu smo lahko videli, da se le-ta v procesu rejništva velikokrat podcenjuje, kar se kot najhujša napaka kaže ravno pri primerih mladostnikov s čustvenimi motnjami (Myriam David, 2004 v Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 103). Tudi pri zagotavljanju samega zdravja otrok so pomembni vsi koncepti socialnega dela, predvsem perspektiva moči in instrumentalna definicija problema, kateri moramo v delovnem odnosu z otrokom oz. mladostnikom vzpostaviti. Tudi zdravje otroka bi se moralo opazovati s podajanjem instrumentalne definicije problema, v kolikor to kaže na težave. Instrumentalna definicija problema je v bistvu instrument za ravnanje, s katerim problem definiramo in v pomembno celoto vključimo vse za rešitev problema pomembne osebe. Ključno je, da so povezani v skupnem dojemanju tako problema kot tudi potrebne rešitve (Lussi, 1990, str. 89–90).

Zapisane dejavnike bi lahko označili tudi kot pomembne dosegljive rezultate s katerimi moramo delati za končni izzid – prehod v samostojnost. Vidimo lahko, da dejavniki močno vplivajo drug na drugega. Tako kot koncepti socialnega dela se tudi vsi omenjeni dejavniki med seboj dopolnjujejo in delujejo hkrati, včasih pa drug drugemu predstavljajo tudi predpogoj. Socialno delo mora denimo vzpostaviti najprej delovni odnos, da lahko deluje iz perspektive moči posameznika, hkrati pa je tudi ta pomembna pri vzpostavitvi samega delovnega odnosa. To bi lahko interpretirali tudi kot, da je vse socialno delo in vse je pomoč, za katero morajo vsi člani in sodelavci v projektu delati. Pri povezovanju dejavnikov in teoretičnih konceptov socialnega dela pri odgovarjanju na prvo vprašanje smo torej lahko videli, da so stvari medsebojno zelo

povezane. Medsebojno se dopolnjujejo, lahko rečem tudi opirajo ena na drugo. Zato je nujno razmišljati, da ima socialno delo pri zagotavljanju prehoda oporo v svojih konceptih – v svoji doktrini. Videli smo lahko kako pomembni so pri izvajanju procesa pomoči. Prav tako, pa se kot sem že omenila mora opreti tudi na vse izbrane dejavnike, le ti so nekakšen pogoj, da prehod sploh lahko zagotovimo. Ker je rejništvo projekt v katerem sodelujejo vsi, je prav, da se v le tem za dobre izzide tudi socialno delo opira na vse kar se lahko. In glede na to, da so v raziskavah bili sogovorniki mladi (otroci) z izkušnjo rejništva je prav in nujno, da se socialno delo pri zagotavljanju prehoda nasloni tudi na njih. Že sama teorija nam je pokazala kako pomembno je, da jih obravnavamo kot eksperte iz izkušenj, edinstvene osebnosti in kako pomembno je, da soustvarjajo svoje življenje, svojo usodo. Otrok, mladi človek bi kot opora socialnemu delu lahko veljal kot nekakšno izhodišče, smernica kako in kam bomo usmerili nadaljnje delo in življenje otroka, mladega človeka. Tu lahko vidimo zopet vprašanji, ki sem jih zapisala že uvodnem delu – kako in kam. Pri tem odgovoru, pa smo jih uporabili v smiselnem zaporedju – najprej moramo vedeti kako, da lahko vemo kam. Da lahko slišimo glas otroka, mladega človeka pa imamo za to pomembno orodje – elemente delovnega odnosa, katere potrebujemo, da dosegamo razvidnost ter prepoznamo in ohranjamo edinstvenost otroka, mladega človeka.

Pri zagotavljanju prehodov socialno delo takorekoč izhaja iz treh svetov – svet socialnega dela (doktrina socialnega dela s koncepti dela), svet dejavnikov, ki smo jih razbrali iz raziskav (matična, rejniška družina, stanovanjska problematika, zdravje, zaposlenost mladih, zaključek rejništva, samostojni mladi..) ter svet otroka, mladega človeka, kot edinstvenega sodelavca v procesu pomoči. V vsakem svetu mora socialno delo postaviti izhodišče od koder dela. Poleg tega pa se socialno delo lahko opira tudi na druge stroke, njihove koncepte, saj so v življenje otroka, ki je v rejništvu vpete tudi druge strokovne službe, ki lahko s svojim delom prav tako pomembno vplivajo na prehod v samostojnost. Tako bi socialno delo res delovalo interdisciplinarno in na visoko kakovostni, kvalificirani ravni. To potrjuje tudi dejstvo, da socialni delavci lahko delujejo tako znotraj kot tudi zunaj družine. Delovati zunaj družine pomeni, da socialno delo deluje tudi v odnosih, ki jih ima otrok, mlad človek z zunanjimi ustanovami - pravosodni sistem, šolski sistem, zdravstveni sistem, delovna mesta itd (Hadžič, 2014, str. 13). Z združitvijo vseh možnosti na katere se socialno delo kot stroka lahko opre, bi resnično vzpostavili skupen edinstven projekt pomoči v katerem bi sodelovali vsi, ki morajo.

Kakšne so prednosti in slabosti trenutnega stanja poti v samostojno življenje po končanem rejništvu?

Z gotovostjo lahko trdim, da se pri oziranju na prednosti in slabosti trenutnega stanja poti v samostojno življenje po končanem rejništvu nekaj dogaja: ustvarjajo se novi koraki, dosega se prehod v samostojnost. A ne morem še reči, da smo prišli do želene stopnje, kajti ni vsak prehod v samostojnost dober in kakovosten za mladostnika. Prednost trenutnega stanja prehoda v samostojno življenje vidim v tem, da obstaja možnost bivanja v rejniški družini do 26. leta, v kolikor se šolajo (Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti 2018). Ta vidik je zagotovo pozitiven, saj mladim daje možnost, da lahko v miru zaključijo šolanje, brez skrbi, ki jih povzroča samostojno življenje mladega človeka. Zaključena izobrazba pa jim lahko veliko pripomore tudi pri iskanju zaposlitve, kar ne vpliva samo finančno podporo, temveč tudi na namestitev. V eni izmed raziskav so mladi doseženo izobrazbo izpostavili kot pomembno tudi zaradi lastne potrditve, dobrega počutja, ker so nekaj dosegli (Bezjak, 2012, str. 110-111).

Hkrati lahko kot prednost navedem možnost velike podpore pri prehodu v samostojno življenje. Istočasno pa je le ta lahko tudi slabost v kolikor ni pravilno zagotovljena in uporabljena. V proces pomoči bi namreč morali biti vpleteni tisti, ki so za mladostnika najbolj pomembni, rejniki pa (običajno) ostanejo z njim do konca. Kot prednost bi lahko pogojno označila tudi možnost nameščanja mladih v mladinske domove ali stanovanjske skupnosti, ki so namenjene mladim z izkušnjo rejništva in so na prehodu v samostojnost. Obe možnosti namreč še vedno zbujata negotovost, hkrati pa se s tem mladostnik seznani z realnostjo in uvidi, da je v tistem trenutku to največ, kar se mu lahko ponudi. Tudi v dveh raziskavah smo zasledili, da so mladi imeli možnost namestitve v mladinske domove, stanovanjske skupnosti (Korošec, 2017, str. 34 in Dolinar, 2017, str. 60-70).

Kot prednost bi izpostavila tudi samo možnost bivanja v rejniški družini in možnost podpore, ki jo le ta lahko otroku zagotovi, ko je na prehodu v samostojnost. Iz tega lahko rečem, da je tudi samo rejništvo lahko dobra prednost v življenju otroka, ko ta ne more živeti v matični družini. V raziskavah sem videla, da je le to lahko primer dobre prakse, ki jo otroci, mladostniki v rejništvu potrebujejo, da se lahko osamosvojijo (Dolinar, 2017, str. 67).

Želeni izid začasnega rejništva je vrnitev otroka v matično družino, na drugi strani pa Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti dovoljuje rejništvo otrokom do 26. leta starosti, v kolikor se še šolajo. Tudi v raziskavah je bilo lahko videti, da so se nekateri vprašani vrnili domov v matično družino, nekateri pa so ostali v rejniški družini. A v takih primerih ne moremo govoriti o prehodu v samostojno življenje, saj bi otrok moral za samostojno življenje zaživeti sam. Ob prebiranju raziskav mi je mogoče pojavil občutek, da imajo zgodbe o poteh v samostojno

življenje priokus stigme, v kolikor rešujemo stanovanjsko in finančno problematiko mladih. Občutek stigmatizacije lahko občutijo tudi mladi, ki prihajajo iz procesa pomoči, kar bi se lahko pokazalo kot slabost prehodov v samostojno življenje in stigma kot tudi slabost v samem procesu rejništva. Otroci oz. mladi potrebujejo pomoč pri tem, da se pozitivno vrednotijo, da se spoštujejo in razvijejo zdravo mero samozavesti. Tu bi lahko kot slabost dodali že prej omenjeno pomanjkanje psihoterapevtske pomoči, ker je le ta velikokrat podcenjena (Myriam David 2004 v Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 103). Psihoterapevtska pomoč bi morala v takšnem procesu biti prednost, saj mora otroku pomagati pri razreševanju destruktivnih vzorcev, ki jih ima iz matične družine. Otrok, mlad človek mora razviti zavedanje, da se ne sme enačiti s svojimi zgodbami in da ima možnost spremeniti svoje življenje. Kot slabost so to navsezadnje izpostavili tudi mladi sami v raziskavah (Korošec, 2017, str. 35). Da so pomembni vzorci, ki jih ponotranjih iz družine so izpostavili mladi v eni izmed raziskav, kateri so po njihovem mnenju pomembni pri prehodu v samostojnost (Boškić, Narat, Rakar, Lebar in Kobal Tomc, 2012, str. 79-81).

Kot slabost pa velja omeniti tudi stanovanjsko problematiko in brezposelnost mladih, saj sta oba dejavnika izredno pomembna, če se mlada oseba želi osamosvojiti. Enako so menili tudi mladi v eni izmed raziskav (Boškić, Narat, Rakar, Lebar in Kobal Tomc, 2012, str. 87). Že teroija nam je pokazala, da brezposelnost mladih prinaša negativne posledice za njihovo psihološko stanje, počutje. Študije brezposelnih mladih kažejo na to, da imajo mladi drugačno, negativno samopodobo, premalo samospoštovanja in drugačna stališča do sveta in življenja nasploh (Ule 2008, str. 216).

Premalo sodelovanja s samo državo tudi povzroča težave pri prehodu v samostojno življenje, kar lahko tudi razumemo kot slabost (Korošec, 2017, str. 37). Že prej smo omenili, da država otrokom in mladim namenja posebno skrb. V veliki meri so mladi odvisni od družbenih danosti, zmožnosti družbe in njenih potreb, zaradi česar danes veljajo za ranljivo družbeno skupino. Kljub temu pa ohranjajo svoje interese in prizadevanja. Vpliv tega se kaže na vseh področjih, ki jih mladi potrebujejo za svoj kakovostni obstoj – področje izobraževanja, zaposlovanja, samostojnosti, stanovanjske problematike.. (Drobnič v Ciglej, 1985, str. 162).

Slabost se kaže tudi v primerih, ko rejniške družine same urejajo potrebno za prehod. Morebiti bi bilo potrebno razviti tudi koncepte urejene matične družine in vztrajati, da bi se ta lahko ponovno uredila, saj zaseda izredno pomembno mesto v življenju mladostnika. Njeno pomanjkanje v sistemu rejništva in sodelovanje z le-to lahko označimo kot slabost. Zaradi

trenutnih možnosti pri prehodu v samostojnost lahko svoj pomen izgubi tudi sama rejniška družina, ki je včasih pomagala celo prek svojih zmožnosti, a je na koncu lahko zaradi posledic neustrezno urejenih pogojev za samostojno življenje označena kot krivična, kar lahko nedvomno štejemo kot slabost.

Izredno je pomembno, da je v tem procesu pozornost usmerjena tudi na otroka, mladostnika, da slišimo njegov glas. Da je glas otroka pomemben potrjuje tudi Čačinovič Vogrinčič, ki meni, da otrok v takšnem procesu potrebuje sogovornike, ki ga slišijo in mu pomagajo (Čačinovič Vogrinčič, 2006, str.105). Kot slabost bi tu lahko izpostavili tudi premalo usmerjenosti na otroka,mladega človeka kot individuuma, kajti le ta obstaja tudi kot posameznik. Še preden je član družine, je edinstvena osebnost. V raziskavah smo videli, da se mladi tekom procesa rejništva zavedajo kaj potrebujejo za samostojno življenje. Nekateri so recimo stanovanjsko problematiko rešili z nameščanjem na kmetijah, kjer so delali, nekateri so imeli možnost najemniškega stanovanja (Korošec, 2017, str. 34). Nekateri so le to povezovali z zaposlitvijo kot pomembna pogoja, da se lahko osamosvojijo (Boškić, Narat, Rakar, Lebar in Kobal Tomc, 2012, str. 87). Dve osebi sta imeli tudi strahove v zvezi z zaposlitvijo, ki sta jo potrebovali, če sta želeli živeti sami (Dolinar, 2017, str. 67). Zapisana dejstva so pomembna, ker nakazujejo na to, da mladi v času rejništva že premišljujejo o samostojnem življenju, že iščejo možnosti in rešitve. To seveda velja izkoristiti kot prednost, a se ob pomanjkanju usmerjenosti na edinstvenost mladega človeka, ob ne slišanju njegovega glasu, lahko ta prednost prevesi tudi v slabost.

V kolikor lahko podamo novo definiranje problema odraščanja in samostojnosti, kakšna definicija bi bila usrezna?

Če bi želeli podati novo definicijo problema odraščanja, bi bila morebiti ustrezna definicija **koncept zagotovljenega prehoda v samostojnost**, ki ga je nujno potrebno začeti razvijati, če želimo nadgraditi trenutno stanje. Lahko bi veljal kot eden izmed konceptov pomoči v rejniškem sistemu, navsezadnje bi ga lahko označili tudi kot želeni izid, ki se mora nujno zgoditi. S tem bi pridobili dva pomembna koncepta pomoči v sistemu rejništva. Eden bi torej lahko predstavljal pomoč matični družini, da uredi svoje razmere in omogoči otroku, da nazaj zaživi skupaj z njo. Če ta ne uspe, je drugi nujno potreben koncept zagotovljenega prehoda v samostojnost. Ta je dejansko potreben v obeh primerih in sicer če se otrok vrne v matično družino ali če ostane v rejniški družini. Pomoč namreč mora biti otroku zagotovljena do konca procesa in še nadalje. Morda bi bilo primerneje koncept zagotovljenega prehoda v samostojnost

umestiti v okolje socialnega dela z mladimi in bi v procesu rejništva tako imeli koncepte, ki so namenjeni delu z družino in koncepte, ki so namenjeni delu z mladimi. Čeprav so nekateri enaki, morajo delovati na obeh straneh, da dosežemo zagotovljen prehod. V kolikor kot želeni izid v procesu rejništva postavimo zagotovljeni prehod v samostojnost, so v bistvu trenutni koncepti socialnega dela nekakšen predpogoj, da se lahko koncept zagotovljenega prehoda sploh doseže. Koncept zagotovljenega prehoda pa bi morali umestiti tudi v delo z ostalimi strokami in ga ustrezno definirati tudi v ostalih strokah, ki jih prepoznavamo kot ustrezne pri prehodu v samostojnost.

Znotraj zagotovljenega prehoda bi moral obstajati tudi individualni koncept zagotovljenega prehoda, ki bi bil ustvarjen glede na potrebe in zmožnosti vsakega uporabnika posebej. Zavedati se moramo namreč, da o odraščanju in osamosvajanju mladih ne moremo govoriti, dokler prehod v samostojnost ni zagotovljen in dokler se ne zgodi. Mlad človek mora namreč postati in zaživeti kot samostojen, da lahko prehod označimo kot uspešen. K individualnemu konceptu zagotovljenega prehoda bi zato morali nujno dodati tudi delovanje na način, ki bi zajemalo razvidnost edinstvenega otroka, mladega človeka in obravnavo le tega kot edinstvene, samostojne osebnosti.

Koncept zagotovljenega prehoda bi nujno moral postati del procesa pomoči. Poleg sodelavcev, ki so uporabniki v procesu pomoči, pa bi morebitna nova definicija potrebovala nove sodelavce. Koncept zagotovljenega prehoda v samostojnost bi dosedanje sodelavce (matična, rejniška družina, otroci) socialnega dela v procesu rejništva lahko obdržal, nujno potrebno pa bi bilo, da bi se zagotovljenemu prehodu v samostojnost pridružila tudi lokalna in državna raven. Lahko zapišemo tudi, da koncept zagotovljenega prehoda lahko razumemo tudi kot še en projekt, ki zahteva skupno sodelovanje vseh udeleženih v problemu in rešitvi.

7. SKLEP

Menim, da je naposled nastopil čas, ko bi se morala problematika prehoda v samostojno življenje urediti, prav zato pa bi socialno delo pri svojem delovanju potrebovalo tudi podporo lokalne in državne ravni. Državna raven ima pomembno vlogo pri stanovanjski problematiki in brezposelnosti mladih, prav tako tudi lokalna. Koncept zagotovljenega prehoda bi lahko bil namenjen vsem mladim, ki so na prehodu v samostojnost. Navsezadnje imajo tisti iz matičnih družin in tisti iz rejniških podobne ali celo enake izzive, ko pridejo do točke osamosvajanja. Vprašanje podpore pri samostojnem življenju ostaja že predolgo odprto. Upam lahko, da zato, ker ni slišano, kajti če je nerazumljeno, bi to pomenilo velik dvom v uspešno delovanje socialnega dela in državne ravni na tem področju. Socialno delo bi moralo glede problematike nujno pričeti bolje sodelovati s samo državo ter doseči vsaj določene dogovore, da bi se naposled problematika začela urejati.

Trenutno stanje prehodov v samostojno življenje namreč ni najboljše. Sama država bi se morala zavedati, da to vpliva tudi na njeno stabilnost: mladi in njihov položaj so navsezadnje lahko zelo pomemben pokazatelj določenih stanj tako samega socialnega dela kot tudi same države. Ob razreševanju omenjenega problema bi bilo smiselno pogledati tudi v ostale evropske države ter preveriti, kako osamosvajanje mladih poteka pri njih, poiskati prednosti njihovih načinov in jih smiselno pričeli izvajati tudi pri nas, saj imamo več kot dovolj ustreznih strokovnih služb, ki bi za to lahko poskrbele.

Za rešitev problema prehoda bi bilo potrebno urediti tudi zakonodajo o rejništvu, kajti ta je kljub nekaterim poskusom sprememb pri nekaterih stvareh še vedno nejasno definirana. Mogoče tudi sama začasnost rejništva ni ustrezno označena, saj se lahko na ta način v nedogled odlaša tudi z delom za doseganje prehodov. Rejniški sistem bi namreč moral nujno temeljiti na smernicah za doseganje samostojnosti mladih, katere že imamo in so jasno tudi definirane.

Nujno je tudi, da se naučimo uspešno rokovati s preteklostjo, sedanjostjo in prihodnostjo uporabnika, kajti trenutni koncepti delujejo na vseh treh ravneh. V kolikor v sistemu rejništva obstajata dva svetova – svet matične družine in svet rejniške družine, se moramo zavedati, da nekje vmes vedno obstaja še tretji svet, ki je svet otroka, mladega človeka. Končni cilj pa je svet zagotovljenega prehoda v samostojnost. Tudi otrok, mladi človek je ekspert iz izkušenj, živ človek, edinstvena osebnost in kot takega ga moramo tudi obravnavti, upoštevati in mu dati možnost, da sodeluje pri ustvarjanju svoje usode. Na ta način lahko govorimo o rezultatih, ciljih

– uspešni prehodi v samostojnost, ki so dosegljivi. In te dosegljivosti bi se morali bolj zavedati, zaradi česar je pomembno da rejništvo postane projekt, ki zahteva resnično sodelovanje vseh, ki morajo v njem delovati. V kolikor resnično želimo videti, razumeti in delati, moramo to početi skupaj na vseh nivojih.

Naj bodo zapisana dejstva v nalogi odgovor na »kako«, ki sem se ga spraševala v uvodu. Kako kot pomembno vprašanje, ki zahteva soočenje in odgovor, ki bo pripeljal do rešitve. Na ta način bomo lahko odgovorili tudi na »kaj in kam potem, ko se rejništvo konča«. Menim, da se v svojem delu nikoli ne smemo nehati spraševati, kar pomeni, da moramo v edinstvene procese pomoči vnesti tudi prostor za vprašanja, ki morajo vsak trenutek biti razvidna. Tako lahko pridemo do odgovorov, ki jih nujno potrebujemo.

Glede na pomembnost izbrane problematike se moramo zavedati, da ne gre samo za vprašanje prehoda, temveč za vprašanje življenja otrok, življenja mladih. Kako odgovorno opravljamo svoje naloge, v kolikor prehod v samostojnost še vedno velja za nerešeno problematiko? Koliko mladih bo moralo še doživeti grenko izkušnjo samostojnega življenja, da bo problematika končno slišana in naposled – razumljena in urejena? Menim, da pri tem stališču prehod potrebuje tudi strokovno socialno delo z vsemi sodelavci v procesu rejništva, ter kot že omenjeno tudi sama lokalna in državna raven. Treba je namreč narediti prehod naprej.

8. VIRI IN LITERATURA

Berglez, V. (2005). *V rejništvu*. Maribor: Družina Berglez.

Bezjak, M. (2012). *Osamosvajanje mladih po zaključku rejništva* (Diplomsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.

Boškić, R., Narat, T., Rakar, T., Lebar, L., & Kobal Tomc, B. (2012). *Življenjski poteki oseb, ki so bile prikrajšane za normalno družinsko življenje* (Končno poročilo št. IRSSV 26/2012). Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

Canals, J. (1995). Mesto antropologije v teoretskem ozadju socialnega dela. Socialno delo, 34(2), 100.

Cigler, Ž. (1985). O socialnem položaju mlade generacije. *Teorija in praksa*, 22(9), 162.

Čačinovič Vogrinčič, G. (1998). *Psihologija družine. Prispevek k razvidnosti družinske skupnosti.* Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2002). Koncept delovnega odnosa v socialnem delu. Socialno delo, 41(2), 93.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2003). Jezik socialnega dela. *Socialno delo*, 42(4/5), 199–203.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2006). *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2008). *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2008). Socialno delo z družinami. Razvoj doktrine. *Socialno delo*, 45(3/5), 111–113.

Čož, B. (2013). *Vpliv socialnega dela pri podpori rejniški družini* (Diplomsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.

Dalmatin, A. (2008). Podpora rejencem pri prehodu v rejniško družino in odhodu iz nje (Diplomsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.

Doblehar, U. (2009). Vloga staršev pri osamosvajanju mladostnika. *Socialna pedagogika*, 13(1), 15.

Dolinar, T. (2017). *Podpora mladostnikom pri prehodu iz zunajdružinske oskrbe v samostojnost* (Magistrsko delo). Pedagoška fakulteta, Ljubljana.

Domanjko, N. (2014). Socialno delo z ranljivim mladostnikom (Diplomsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.

Fingušt, A. (2011). *Soustvarjanje pomoči družini v socialnem delu na področju rejništva* (Magistrsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.

Gostečnik, C. (1999). *Srečal sem svojo družino*. Ljubljana: Brat Frančišek, Frančiškanski družinski center.

Hadžić, P. (2014). *Opolnomočenje matične družine v sistemu rejništva* (Magistrsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.

Janžekovič, A. (2010). *Rejništvo kot oblika družbenega varstva otrok s posebnimi potrebami* (Diplomsko delo). Pravna fakulteta, Maribor.

Keržan, V. (2008). *Rejništvo skozi oči bivših rejencev* (Diplomsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.

Kodele, T., & Mešl, N. (ur.) (2013). *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči. Priročnik za vrtce, šole in starše*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Kompan Erzar, K., Rožič, T., & Simonič, B. (2011). Vloga in pomen navezanosti pri razvoju otrok v nadomestnih družinah. *Socialno delo*, 50(2), 103–109.

Končina Peternel, M. (1998). *Pomoč otrokom, ko starši odpovedo*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Korošec, M. (2017). *Potrebe otrok, starejših od osemnajst let, po zaključku rejništva* (Magistrsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana

Kuzmanovič Korva, D. (2012). *Kaljenje. Bilten skupnosti CSD Slovenije. Rejništvo*. Ljubljana: Skupnost CSD Slovenije.

Loreman, T. (2009). Respecting childhood. V T. Kodele, &N. Mešl (ur.), *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči. Priročnik za vrtce, šole in starše* (str. 15-21). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Lukas, E. (1993). *Družina in smisel*. Celje: Mohorjeva založba.

Lussi, P. (1990). Sistemski nauk v socialnem delu. *Socialno delo*, 29(1/3), 89.

Mešl, N. (2008*). Razvijanje in uporaba znanja v socialnem delu z družino. Procesi soustvarjanja teoretskega znanja v praksi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Miloševič Arnold, V. (1996). Rejništvo v Indiani. *Socialno delo* 35(4), 301.

Musek, J. (1995). *Ljubezen, družina, vrednote.* Ljubljana: Educy.

Poštrak, M. (2015). Koncepti socialnega dela z mladimi. *Socialno delo*, 54(3), 269–270.

Rakar, T., Čačinovič Vogrinčič, G., Zaviršek, D., Boškić, R., Boljka, U., Smolej, S., Sobočan, A., Urh, Š., Dremelj, P., Kobal, P., Nagode, M., Žiberna, V., & Kovač, N. (2010). *Postopki, organizacija in standardi na področju rejništva*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

Rener, T. (2000). Ranljivost mladi in zasebno okolje. V Ule, M., Rener, T., Mencin Čeplak, M., & Tivadar, B. Socialna ranljivost mladih. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Šentilj; Aristej (94-99).

Saleebey, D. (1997). *The strenght perspective in social work practice*. New York: Longman.

Sitar Surić, S. (2014). Soskrbništvo – rejništvo za postmoderno socialno delo. *Socialno delo*, 53(2), 109–114.

Tomec, M. (2012). *Uvod*. Bilten skupnosti CSD Slovenije. *Kaljenje*, (11), 18–23. Ljubljana: Skupnost CSD Slovenije.

Tomori, M. (1994). *Knjiga o družini.* Ljubljana: Ewo.

Ule, M. (2000). Socialna ranljivost mladih. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.

Ule, M. (2008). *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Vertot, P. (2009). Mladi v Sloveniji. Ljubljana: statistični urad Republike Slovenije.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR) (2018). Ur. l. RS 69/04.

Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti (ZIRD) (2018). Ur. l. RS 110/02.

Zupančič, K. (1999). *Družinsko pravo*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Zupančič, K., & Novak, B. (2008). *Predpisi o zakonski zvezi in družinskih razmerjih*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Žiberna, M. (2005). *Vpliv skupinskega dela na kakovost izvajanja rejništva* (Magistrsk delo). Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.